

74.58
E-23

ЕВРИКА - VI

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Івано-Франківськ
2005

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЕВРИКА – VI

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Івано-Франківськ
"Плай"
2005

ВЧЕННЯ ПРО РЕЛІГІЮ У КЛАСИКІВ МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ

Еврика – VI. – Збірник студентських наукових праць. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 170 с.

У збірнику висвітлені результати студентських наукових досліджень із проблем математики, фізики, хімії, біології, економіки, історії, філософії, політології, релігієзнавства, культурології, філології, педагогіки, мистецтвознавства, природничих наук, фізичного виховання і спорту.

Дослідження виконані в наукових лабораторіях та на кафедрах університету.

Рекомендовано до друку Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Редакційна рада: *Остафійчук Б.К.* – голова, д-р фіз.-мат. наук, проф.; *Басай В.Д.* – канд. юрид. наук, проф.; *Билиця Я.Т.* – канд. філол. наук, доц.; *Возняк С.М.* – д-р філол. наук, проф.; *Грицюк Б.А.* – канд. пед. наук, проф.; *Грещук В.В.* – д-р філол. наук, проф.; *Кугутяк М.В.* – д-р істор. наук, проф.; *Кульчицька О.О.* – канд. філол. наук, доц.; *Луць В.В.* – д-р юрид. наук, проф.; *Орбан-Лембрик Л.Е.* – д-р психол. наук, проф.; *Завгородня Т.К.* – д-р пед. наук, проф.; *Толошняк Н.А.* – канд. мистецтв., доц.; *Ткачук І.Г.* – д-р екон. наук, проф.; *Фреїк Д.М.* – д-р хім. наук, проф.; *Шийчук О.В.* – д-р хім. наук, проф.; *Шуляр О.М.* – канд. пед. наук, доц.

ISBN 966-640-122-3

Заячківська Тетяна,
III курс, філософський факультет.
Науковий керівник – *Гараніна Г.Г.,*
кандидат філософських наук, доцент.

В історії філософсько-релігійної думки не можна оминати ставлення до релігії класиків марксизму-ленінізму. Говорячи про К.Маркса і Ф.Енгельса, треба розуміти, що їх філософські погляди пройшли певний еволюційний шлях становлення: від ідеалізму через революційний демократизм до наукового комунізму. Ця філософська еволюція не могла не вплинути й на ставлення до такого феномена, як релігія. Через це є суттєва різниця між ранніми поглядами Маркса й Енгельса і пізніми.

Так, ранній Маркс виводить релігію з духовних потреб людини, яка, на його думку, переносить все найкраще, що є в її житті, на Бога. Релігія виступає засобом приглушення страждань, болю, нещастя, які чатують на людину на кожному її кроці. Ще в шкільній праці “Єднання віруючих з Христом за євангелієм від Іоана” він ставить наголос на тому, що лише в спілкуванні з Христом людина може піднятися над своєю обмеженістю, стати на шлях істинної доброчинності. “Єднання з Христом втілює благородні стремління людей до добра, робить їх серця відкритими до любові, до всього великого, благородного не заради користюлюбства, не з стремління до слави, а заради Христа” [3, с.593].

По-іншому починає трактувати релігію Маркс у своїй докторській дисертації “Відмінність між натурфілософією Демокріта і натурфілософією Епікура”. Він вважає, що основою заперечення релігії є правильне розуміння світу, протилежне фантастичним релігійним уявленням. Відкидаючи будь-які докази буття Бога, вважаючи їх нічим іншим як “пустими тавтологіями” [2, с.97], Маркс апелює до розуму, який протистоїть релігії як ворожа їй і переможна сила. “Країна розуму являється для бога місцем, де його існування припиняється” [3, с.98].

Незалежно від Маркса починається становлення філософських поглядів Енгельса. У своїх ранніх статтях він остаточно відходить від традиційних релігійних уявлень, які заперечують, на його думку, творчі сили людини, розглядають її як немічну і гріховну. У “Листах до Греберів” ранній філософ називає себе супернатуралістом, виступає проти релігійної ортодоксії, схиляється до раціоналістичного тлумачення релігії, що має силу очистити й укріпити релігійні почуття.

Нове трактування проблема релігії отримала в Маркса й Енгельса в період їх остаточного переходу до наукового комунізму, на матеріалістичні позиції. Через те, що релігія має цілком реальну основу і винятково соціальну суть,

Адреса редакції:
76025, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника.
© Видавництво “Плай”, 2005,
тел. 59-60-51

марксизм шукає її джерело не в глибинах внутрішньої природи окремого індивіда, а в суспільних формаціях, економічному житті. Тому “покінчити” з нею, на думку Маркса, можна, лише змінивши ту дійсність, яка відображається нею. Релігія виступає і як “фантастичне відображення в головах людей тих зовнішніх сил, які панують над ними в їх повсякденному житті” [1, с.309]. Вона зображує світ у перекрученому вигляді, дає помилкове вирішення питання про його природу і, відповідно, орієнтує людину на помилкові дії щодо цього світу. Фантастичні, перекручені уявлення про світ приховують справжні причини експлуатації людини людиною, тому й використовуються з класовою метою як засіб духовного поневолення. Тобто релігія виступає як така, що узаконює існуючі порядки у суспільстві, виправдовує будь-яке пригноблення людини.

Атеїстичну боротьбу проти релігії продовжує як войовничий матеріаліст В.І.Ленін. Але його відношення до цього феномена характеризується більшою ворожістю, наступальністю і ненавистю. Він дав глибокий аналіз соціальних і гносеологічних коренів релігії, обґрунтував положення про її реакційну роль, накреслив шляхи подолання релігійних пережитків, очолив і спрямував роботу Комуністичної партії більшовиків на атеїстичне виховання трудящих.

Ленін вважав, що релігія є одним із видів духовного гніту. Вона служить для “захисту експлуатації і задуранення робітничого класу”. Тому для боротьби з нею треба матеріалістично пояснити її соціальне джерело, стверджувати науковий, матеріалістичний світогляд. Крім цього, Ленін робить акцент на тому, що потрібно неухильно здійснювати звільнення трудящих від релігійних забобонів, релігійного сну за допомогою поширення “бойової атеїстичної літератури”, ознайомлювати їх із фактами найрізноманітніших галузей життя, законами суспільного розвитку й революційного перетворення дійсності [4, с.23].

1. Енгельс Ф. Анти-Дюрінг // Маркс К., Енгельс Ф. Повн. збір. творів. – Т.20. – М., 1975.
2. Маркс К., Енгельс Ф. З ранніх робіт. – К.: Політвидав України, 1973.
3. Маркс К., Енгельс Ф. Повн. збір. творів. – Т.40. – М., 1975.
4. Ленін В.І. Про значення войовничого матеріалізму // Повн. збір. творів. – Т.45. – М., 1975.

ПАТОПСИХОЛОГІЯ ГІПЕРТОНІЧНОЇ ХВОРОБИ

*Савчак Галина,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Миколайський М.В.,
доктор медичних наук, професор.*

В Україні на даний час зареєстровано 10 млн. хворих гіпертонічною хворобою (ГХ), що становить 24% усього населення. Актуальність даної проблематики пов'язана з її недостатнім висвітленням у психологічній та медичній літературі, невеликою кількістю клініко-психологічних досліджень при ГХ, неповним вивченням преморбідних особливостей хворих, патопсихологічних наслідків хвороби, ролі психологічних показників у діагностиці, оцінці ефек-

тивності лікування й прогнозу, у проведенні психопрофілактичної, психокорекційної і реабілітаційної роботи з хворими.

Завданнями нашого дослідження були: 1) вивчити роль преморбідних властивостей особистості у виникненні ГХ; 2) проаналізувати роль психогенних факторів у процесі виникнення та розвитку ГХ; 3) дослідити психологію хворого в процесі перебігу захворювання.

Об'єкт дослідження – особистісні особливості хворих на ГХ.

Дослідження проведено в реабілітаційному відділенні Івано-Франківського обласного кардіологічного диспансеру. Під спостереженням було 16 пацієнтів віком 22–40 років (11 чоловіків і 5 жінок), із них – 87% пацієнтів із діагнозом ГХ II стадії. У всіх випадках був присутній хоча б один із таких біологічних факторів ризику: обтяжена спадковість (62,5%), захворювання нирок (37,5%), зайва вага тіла (31,2%).

Патопсихологічне обстеження проведено з використанням спеціально підбраного комплексу методів: спостереження, клінічне інтерв'ю, опитувальники Айзенка, Шмішека, Спілбергера, типу відношення до хвороби, шкали депресії і самооцінки Дембо-Рубінштейна, визначення рівня невротизації і психопатизації.

Вивчення анамнезу хвороби показало, що психогенними чинниками в період маніфестації захворювання були: конфліктний характер стосунків у сім'ї (25%), проблеми на роботі (67%), а також інші короткотривалі психотравмуючі ситуації (втрата близьких, розлучення, важкі хвороби родичів).

Виявлено, що преморбідними характеристиками хворих ГХ були: екстраверсія й нейротизм (62,5%), домінування шкал акцентуацій характеру емотивного (81,3%), гіпертимного (75%), екзальтованого (56,3%) типів; переважання середнього рівня самооцінки (близько 50%); виражена особистісна тривожність (50%).

Найбільш характерними патопсихологічними розладами у хворих ГХ за результатами проведеного дослідження виявились: високий рівень невротизації (56,3%), депресії (60%), ситуативна тривожність (31,3%).

Дослідження типу відношення до хвороби показали переважання у хворих ГХ гармонійного типу відношення (81,2%), який характеризується адекватним ставленням до захворювання та лікування без порушень соціальної адаптації.

У структурі психопатологічних порушень спостерігалось переважання іпохондричного (75%) й тривожно-депресивного (31%) синдромів, тоді як інші психопатологічні синдроми зустрічаються значно рідше. Такі дані свідчать про наявність у психічному статусі хворих ГХ внутрішньої тривоги за стан здоров'я, напруженості, дратівливості, пригніченості, великої кількості соматичних скарг. Можна констатувати також тісний кореляційний зв'язок між шкалами іпохондрії й істерії – $r=0,861$, іпохондрії і тривоги-депресії – $r=0,558$. Ці співвідношення обумовлюють велику кількість скарг хворих.

Таким чином, виникненню і розвитку ГХ сприяє наявність у преморбіді індивіда таких якостей, як: висока особистісна тривожність, іпохондрична налаштованість, внутрішньо особистісний конфлікт, що призводить до невротичних розладів та депресії. Тому в лікуванні хворих ГХ доцільно використовувати

поряд із психокорекцією і психотерапією (аутогенне тренування, навіювання) ще й психофармакологічні засоби (транквілізатори, антидепресанти).

Отже, хворі ГХ потребують не тільки терапії сомато-біологічних ознак захворювання, але й корекції психічного стану хворого з урахуванням результатів патопсихологічного обстеження.

1. Александр Ф. Психосоматическая медицина. Принципы и практическое применение / Пер. с англ. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2002. – 363 с.
2. Волков В.Т., Стрелис А.К. Личность пациента и болезнь. – Томск: Сиб. мед. ун-т, 1993. – 328 с.
3. Ушаков Г.К. Пограничные нервно-психические расстройства. – М.: Медицина, 1987. – 304 с.
4. Основы психодинамичної діагностики і психотерапії / За ред. М.І.Винника, І.С.Вітенко. – Івано-Франківськ, 2004. – 118 с.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДІЙ СІМ'І

*Одинець Юлія,
У курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Лютак О.З.,
кандидат психологічних наук, доцент.*

Актуальність нашої теми зумовлена тим, що в теперішньому суспільстві не існує безконфліктних сімей. Щоб конфлікт не створював небезпеки розлучення, необхідно навчитися попереджувати його.

Теоретичний аналіз літератури з психології конфлікту дає можливість розглядати конфлікт із двох точок зору: як протистояння – опозицію – зіткнення протилежних цілей, інтересів, мотивів, позицій, думок, замислів, критеріїв, концепцій суб'єктів-опонентів у процесі спілкування-комунікації [7, с.259]; як взаємний негативний психічний стан двох або більше людей, що характеризується ворожістю, відчуженістю, негативізмом у відношеннях, викликаний несумісністю їх поглядів, інтересів або потреб [3, с.106].

Конфліктними подружніми парами вважають такі, в яких між членами подружжя є постійні суперечки, де їх інтереси, потреби, наміри і бажання не співпадають, породжуючи особливо сильні та тривалі негативні емоційні стани [3, с.107].

Як указує ряд авторів, для того, щоб попередити конфлікти, треба знати їх причини. Виокремлюють такі причини сімейних конфліктів: різні погляди на сімейне життя; нереалізовані очікування та незадоволення потреб, пов'язаних із сімейним життям; прияцтво одного з подружжя; подружжя невірність; грубість, відсутність поваги у ставленні один до одного; небажання чоловіка допомагати дружині в домашніх справах; побутова невлаштованість; відсутність поваги у ставленні чоловіка до родичів дружини й навпаки; відмінності в духовних інтересах та потребах [1; 6].

Огляд літературних джерел дає можливість виокремити два основні шляхи попередження подружніх конфліктів у молодих сім'ях: уміння налагоджувати ефективну взаємодію плюс уміння партнерів контролювати власні емоції. Це вміння проявляється в таких аспектах: уміння аргументувати власну думку; вміння стримувати власні негативні емоції; ставитися до партнера з повагою; домогтися збереження внутрішньої рівноваги; допомогти партнеру заспокоїтися. Ефективна сімейна взаємодія базується на таких принципах [4]:

- Якою б незначною не здавалася причина конфлікту, але якщо вона породжує ускладнення у стосунках, необхідно уважно її проаналізувати.
- При аналізі будь-якої сімейної ситуації розглядати її потрібно лише в контексті тих стосунків, які виникають між подружжям, не вносячи в цей аналіз власних оцінок, порівняння з власним життєвим досвідом і обставинами.
- Спосіб розв'язання, ефективний в одній конфліктній ситуації, може виявитися зовсім недейовим в іншій, зовнішньо аналогічній.

Існують різноманітні прийоми керування своїми емоціями й запобігання стресовим ситуаціям: прийом релаксації (розслаблення), витіснення тривожних думок, фокусування, уявного виключення себе із ситуації, нагнітання (катастрофізація), уміння прислухатися до своїх думок і правильно оцінити їх (оцінка реальності), аутотренінг, самонавіювання, "стоп-вправа", м'язова розрядка, почуття гумору [3].

Проте конфлікт має не тільки деструктивне вирішення, але й конструктивне. Дуже важливим є вміння партнерів переводити конфлікт із деструктивного в конструктивний.

Спеціалісти розробили стратегію ведення сімейної суперечки [1, с.469]. Першою умовою ведення культурної суперечки подружжя є вміння не орієнтуватися на досягнення тільки власної перемоги. На друге місце можна поставити повагу до іншого. Третя важлива умова мирного завершення сімейної суперечки – не згадувати про розв'язаний конфлікт.

Отже, попередження конфліктів у молодій сім'ї відбувається у двох напрямках: налагодження ефективної взаємодії; вміння контролювати власні емоції. Також на попередження конфлікту впливає вміння партнерів розв'язувати його конструктивно.

1. Андреева И.С., Гулыга А.В. Семья: Книга для чтения. – Кн.2. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.
2. Ковалев С.В. Психология современной семьи. Информ.-метод. материалы к курсу "Этика и психология семейной жизни": Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 208 с.
3. Кравець В. Психологія сімейного життя: Навчальний посібник. – Тернопіль, 1995. – 696 с.
4. Новикова Е.В. О некоторых характеристиках общения между супругами. Семья и формирование личности. – М., 1981.
5. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психология та педагогіка сімейного спілкування. – Київ, 1998.
6. Сысенко В.А. Супружеские конфликты. – М., 1984.
7. Юрчук В.В. Современный словарь по психологии. – Мн.: Элайда, 2000. – 704 с.

ЗМІСТ ТА ФУНКЦІЇ ЕКСТЕРНАЛІЗАЦІЇ В ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

*Шеремета Вікторія,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Карпенко З.С.,
доктор психологічних наук, професор.*

Поняття екстерналізація використовується в нарративній психології і означає практику, в основі якої лежить твердження, що проблема – це щось, що керує життям людини, впливає на неї і пронизує її, але є чимось окремим і таким, що відрізняється від самої людини. Існує нагальна потреба зіставити різні психотерапевтичні дискурси на предмет знаходження в них термінологічних відповідників.

Зокрема, екстерналізація проявляється в арттерапії, часто маскуючись під проєкцію, сублімацію, творчість, які дозволяють винести проблему назовні і працювати з нею. Згідно з креативним уявленням, гармонізуючий вплив арттерапії на психіку можна розуміти у зв'язку із самою суттю мистецтва. На перший план тут висувається віра в творчий потенціал людини, мобілізація латентних творчих сил, що супроводжується терапевтичним ефектом. Теоретична основа цих уявлень – гуманістичний напрям психології, що розглядає особистість як деяке психологічне утворення, якому притаманні духовні, альтруїстичні потреби, що визначають її поведінку. У кожній людині є можливості (прихований потенціал), які можна звільнити, мобілізувати для полегшення самореалізації, спрямувати на соціальну та індивідуальну інтеграції.

Велику роль у процесі проєктивного малювання, що використовується у психодинамічній терапевтичній традиції, відіграє включення моторики в процес вираження несвідомого психологічного змісту. Завдяки рухам руки в ході “художньої” матеріалізації психологічного змісту отримуємо символи, які можна вважати посланнями від несвідомого до свідомого, а їх інтерпретація збагачує свідоме. Проєктивне малювання дозволяє виразити внутрішні конфлікти людини, що керують її поведінкою, виявити способи подолання цих конфліктів, а також подолати дезинтегрованість психіки. Воно так само є засобом впливу на характер побудови зорових уявлень, способом регуляції і реконструкції Его при відчутті втрати реальності. Відтак арттерапія може розглядати інтегральний механізм пристосування до середовища, що сприяє психосоціальної гармонізації особистості.

На нашу думку, екстерналізація виявляється і в механізмах психологічного захисту. Психологічний захист – система регуляторних механізмів, які спрямовані на усунення або зведення до мінімуму негативних травмуючих особистісних переживань, пов'язаних із внутрішніми або зовнішніми конфліктами, станами тривоги і дискомфорту. Ситуації, що вимагають психологічного захисту, характеризуються реальною або уявною загрозою цілісності особистості, її ідентичності, самооцінці.

Усі захисні механізми володіють двома характеристиками:

- 1) діють на несвідомому рівні і тому є засобами самообману;
- 2) спотворюють чи фальсифікують сприйняття реальності, щоб зробити тривожність менш загрозливою для індивідуума.

До таких механізмів належать: витіснення, проєкція, заміщення, заперечення, фіксація і регресія, раціоналізація, ізоляція, інтелектуалізація, реактивне утворення, знищення, ретрофлексія, переміщення, творчість, фантазія, деперсоналізація.

Чим більш ефективно діють захисні механізми, тим більш викривлену картину людських потреб, страхів чи намагань вони створюють. І якщо людина надмірно покладається на них, то неминуче невротизується. Але механізми психологічного захисту є інтрапсихічним чинником появи особистісної проблеми. Як внутрішнє, що впливає на прояв протиріччя людини у зовнішньому середовищі, захисні механізми є своєрідною підказкою для того, щоб побачити, знайти причину проблеми і конструктивно її розв'язати. Саме усвідомлення виступає тут суттю екстерналізації.

Яким чином здійснюється усвідомлення принципу дії того чи іншого психологічного захисту? Як відомо, в процесі пізнання іншої людини одночасно відбувається емоційне оцінювання її, намагання зрозуміти вчинки, спрогнозувати її поведінку та змоделювати власну. Припускаємо, що цього досягають завдяки використанню механізмів ідентифікації, емпатії, егоцентризму, ретрофлексії, стереотипізації, каузальної атрибуції, що породжують адекватні ефекти соціальної перцепції. Зауважимо, що екстерналізація важлива радше як установка аніж техніка. Вхідження в екстерналізуючий свідогляд вимагає від людини відокремити сприйняття проблеми окремо від людей, вони починають бачити людей як суб'єктів. А це допомагає вийти на демократичний рівень спілкування, що базується на гуманістичних засадах.

1. Карпенко З.С. Аксіопсихологія особистості. – К.: ТОВ “Міжнар. фін. агенція”, 1998. – 216 с.
2. Психотерапія: Учебник (2-е изд.) / Под ред. Б.Д.Карвасарского. – Питер, 2002. – 580 с.
3. Фридман Дж., Комбс Дж. Конструирование инных реальностей: Истории и рассказы как терапия / Пер. с англ. В.В.Самойлова. – М.: Независимая фирма “Клас”, 2001. – 368 с.
4. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.

ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА І ЗМІ: АКТУАЛІЗАТОРСЬКА І МАНІПУЛЯТОРСЬКА ПАРАДИГМИ

*Подолько Катерина,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Карпенко З.С.,
доктор психологічних наук, професор.*

Питання політичного самовизначення і політичного лідерства надзвичайно актуальні сьогодні, коли Україна заявила про себе на весь світ рівнем загальнодержавної політичної свідомості. Політична самосвідомість не виникає сама по собі. Це – кінцевий результат складного суспільно-політичного процесу, який складається з великої кількості взаємопов'язаних факторів. Розглянемо ці

фактори в контексті порівняльного аналізу актуалізаторської і маніпуляторської парадигм.

Актуалізаторські позиції на загальнодержавному рівні вимагають відповідного керівництва, а саме – лідерського. Лідер спрямовує зусилля на створення демократичного суспільства, використовує принцип максималізації зусиль, що вимагає розумної, осмисленої позиції і активності від кожного члена суспільства. У свою чергу, активність і усвідомлення соціальної позиції особистості стимулюють потребу в політичному самовизначенні студентської молоді. Величезну роль у цьому процесі відіграють ЗМІ, які транслюють і закріплюють імідж затребуваного політичного діяча. Інша, маніпуляторська парадигма постулює ставлення до народу як до пасивного об'єкта. Відповідно, керувати таким суспільством буде геронтократичний вождь і, як наслідок, таке суспільство буде тоталітарним. При цьому популярною стає позиція “моя хата скраю”, що реалізує принцип мінімізації зусиль, заснований на пасивності.

Феномен лідерства є породженням масової свідомості, під якою розуміють поєднання установок, сформованих поза цією свідомістю, і висновків, одержаних у результаті самостійного аналізу певних подій індивідом або групою людей. У самій природі масової свідомості закладена готовність прийняти установку ззовні. Це призводить до того, що основною складовою громадської думки є стереотипи. Вони дуже вигідні з погляду управління. Наша ментальність заповнена стереотипами. Сумно те, що людська природа більш податлива до формування стереотипів аніж до вироблення власних позицій. Нав'язувати стереотипи можна за допомогою ЗМІ. Саме тому ЗМІ відіграють не останню роль у формуванні політичної самосвідомості народу. ЗМІ демократичного суспільства виступають із повагою до реципієнта, висвітлюють різні точки зору, дозволяють йому самостійно зробити висновки і стати на ту чи іншу позицію. Тобто виходить, що демократичне суспільство виховує сильних, незалежних і активних людей, які будують суспільство людей з актуалізаторською мотивацією. Адже людиною, у якої є власна позиція, маніпулювати не можна. Зовсім інша ситуація в суспільстві маніпуляторському. Зневага ЗМІ до реципієнта, цинізм і продажність – це його ознаки. Людей “загодовують” інформацією, яка покликана заплутати й примусити ковтати її, мов риба наживку, не замислюючись над її істинністю і відповідністю дійсності. Все це виховує апатичний і не бажаючий нічого знати й розуміти народ, сіру масу, якою так легко керувати у своїх інтересах.

Серед безлічі мотивів звернення людей до ЗМІ немає жодного, який хоч би мав на увазі потребу у виробленні самостійної позиції. Навіть пізнавальний мотив припускає тільки отримання інформації. Тому можливість співпраці зі ЗМІ – складне завдання. Адже співробітничати на рівних можна тільки із суб'єктом, у якого є власна позиція. У журналіста вона є, а в деперсоналізованій громадській думці немає. На думку більшості журналістів, реального читача, глядача можна охарактеризувати як людину маси, з дуже посередніми запитами. Середньостатистичний читач абсолютно відвик думати над словом. Він приймає за істину шаблони, які йому підсовують. Більшість телевізійників також вважає свого глядача істотою тупою і примітивною. Вони бачать його

слабким, залежним, примітивним, консервативним, неестетичним, грубим і прагматичним.

Демократичне суспільство висуває нові вимоги до ЗМІ, які повинні апелювати до фігури політичного лідера як каталізатора актуалізаторських тенденцій у суспільстві. Таке суспільство виникло порівняно недавно або ще тільки складається, і то поки що не скрізь. Але це перспектива й необхідність історичного поступу. Поведінка ж лідера повинна переконувати суспільство в тому, що його дії правильні і доцільні, а не продикувані корисливстю або владолюбством. Суспільство, зі свого боку, не може маніпулювати лідером. Соціальне й політичне партнерство – основа нової сучасної політики.

1. Татенко В.О. Лідер XXI / Lider XXI. Соціально-психологічні студії. – К.: Видавничий дім “КОРПОРАЦІЯ”, 2004. – 198 с.
2. Хазратова Н.В. Психологічні відносини особистості і держави: Монографія. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 276 с.
3. Шостром Э. Анти-Карнеги или Человек-манипулятор. – М.: Изд-во “Дубль-В”, 1994. – 128 с.

ПСИХОДІАГНОСТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖСТАТЕВИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ВІДМІННОСТЕЙ

Пітулей Вікторія,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – *Палій А.А.*,
кандидат психологічних наук, доцент.

Психологічною основою розуму є інтелект. Інтелект – це система розумових операцій, стиль і стратегія рішення проблем, ефективний індивідуальний підхід до ситуації, що вимагає пізнавальної активності й когнітивного стилю.

Нижче подані міжстатеві відмінності в основних компонентах інтелекту.

Увага.

При виконанні завдань на увагу дівчата орієнтуються на швидкість, а хлопці – на точність роботи. У завданнях, де потрібно було сприймати деталі і часто переключати увагу, жінки показують більшу ефективність ніж чоловіки. Крім того, у жінок вищі такі показники уваги, як стійкість, об'єм та вибірковість (відмінності достовірні на рівні $p < 0,001$).

Сприймання.

Суттєві відмінності між суб'єктами чоловічої та жіночої статі є у відношенні сприймання часу й простору. Так, за даними Г.С.Шляхтіна (1997), жінки в більшій мірі переоцінюють тривалість часових інтервалів (від 3 до 40 сек) ніж чоловіки, отже, для перших час біжить швидше. Чоловіки ширше розподіляють свою увагу, краще орієнтуються в незнайомій обстановці. Дослідники, як правило, одностайні в тому, що задачі на просторову та часову орієнтацію з більшим успіхом і з меншою напругою розумових сил виконують особи чоловічої статі.

Сприймання кольору і психофізіологічні реакції на нього.

Виявлено, що дівчата розрізняють кольори краще. Е.А.Соловйова (1993) виявила статеві відмінності в реакціях при сприйманні кольорів. Жінки віддають перевагу фіолетовим, пастельним, жовтим кольорам, а чоловіки – синім, оранжевим і коричневим. Кольорові асоціації щодо змісту у чоловіків більш абстрактні, а у жінок – конкретні.

Емпатія.

Аналіз 125-ти досліджень з емпатії, проведені Д.Холл (Hall, 1984), показали, що жінкам властива більша здатність до розуміння емоції оточуючих ніж чоловікам. Існує думка, що більша чутливість жінок до невербальних сигналів пов'язана з їх підлеглим станом у сім'ї та на роботі.

Просторові здібності.

Виконання інтелектуальних тестів, які в значній мірі залежать від просторових, а не вербальних здібностей, краще здійснюється чоловіками. Статеві відмінності в успішності виконання завдань на просторове мислення існують у дітей ще до статевого дозрівання. Якщо дітей шести років попросити сконструювати модель класної кімнати, то хлопчики справляться з цим завданням легше і швидше ніж дівчатка. Хлопчики восьми-дев'яти років краще орієнтуються в просторі. Ці відмінності спричинені тим, що в них спеціалізація правої півкулі мозку у відношенні просторових функцій є вже в шість років, а у дівчаток немає навіть у тринадцять.

Абстрактне мислення та математичні здібності.

Здатність до абстрактного мислення є типовою для чоловіків. Результати власного дослідження показали, що дівчата старшого шкільного віку краще виконують "Асоціативний тест", а хлопчики – тест Равена, що дає змогу зробити висновок про кращий розвиток у перших вербальної сфери, а у других – невербальної.

Пам'ять і стать.

У віці 18–26 років рівень розвитку пам'яті у чоловіків вищий ніж у жінок, а у віці 27–33 і 41–46 років жінки переважають чоловіків.

Вербальні здібності.

Жіноча перевага у вербальних чи лінгвістичних функціях спостерігається з раннього віку аж до зрілості. Це пояснюється швидшим статевим дозріванням дівчат.

Сила м'язів.

М'язова сила у чоловіків більша, тому що в їх організмі міститься більша кількість андрогенів, які впливають на активну масу тіла, котра, у свою чергу, впливає на прояв сили. Загальна м'язова сила у жінки складає приблизно 2 / 3 сили чоловіка.

Показники швидкості.

Швидкість рухів у чоловіків вища на 15–30%. Дещо більша у них і максимальна частота рухів.

В експерименті М.І.Семенова досліджуванам пропонувалося на таблиці Анфімова протягом 9-ти хв як можна швидше закреслювати підряд кожену букву рухом олівця зверху вниз наліво. Виявилось, що і за максимальним тем-

пом роботи (за перші 15 сек), і за її загальним об'ємом (кількістю закреслених букв і за весь час роботи) перевагу мали дівчата.

1. Дружинин В.Н., Ушакова Д.В. Когнитивная психология. – М., 2002.
2. Шон Берн. Гендерная психология. – М., 2001.
3. Немов Р.С. Психология: В 3-х томах. – М., 1984.

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ПІДЛІТКА

Андрійчук Лідія,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – *Возняк Л.С.*,
кандидат психологічних наук, доцент.

Ми живемо у світі соціальних змін. Зміни відбуваються у способі життя, проявляються у рості об'єму інформації, необхідної для орієнтації у дійсності. Уявлення людей ХХ–ХХІ ст. про світ, суспільство далеко виходить за межі індивідуального досвіду. Простір життя сучасної людини розширюється до космічних і планетарних масштабів, а час – до історичного. Людина починає усвідомлювати себе як громадянина світу й епохи і відповідно до цього будує свою життєву стратегію. Однак для побудови образу глобального світу недостатньо особистого досвіду, потрібно звертатися до досвіду інших людей, до інформації, що транслюється ЗМІ.

За даними соціологічних досліджень, у найбільш популярних телевізійних програмах на кожну годину повідомлень припадає в середньому біля дев'яти актів фізичної і восьми актів вербальної агресії [2, с.116].

Про психологічний вплив ЗМІ почали говорити ще з моменту появи першого друкарського приладу (1450 р.). У 1559 році папа Павло IV заснував "Індекс заборонених книжок". Суддя Олександр Едісон писав (1 січня 1799 р.): "Дайте будь-якій групі людей контроль над пресою, і ви надасте їм владу над всією країною, тому що ви дасте їм контроль над суспільною думкою, яка володарює над всім" [1, с.39].

Розвиток особистості відбувається під впливом різних соціальних інститутів: сім'ї, школи, позашкільних установ, а також під впливом ЗМІ (друк, радіо, телебачення) [3, с.304].

Цікавими є опубліковані в 1984 році результати лонгетюдних досліджень, проведених Хьюсманн, Ерон, Лефковітц і Уолдер, які протягом 22 років відслідковували кореляцію між переглядом насилля і агресивною поведінкою. Дослідження було розпочате в 1960 році. Через 10 років проведено повторне вивчення поведінкових і особистісних характеристик 427 дітей з тих 875, хто брав участь на першому етапі дослідження. Ще через 12 років знову опитано понад 400 індивідів із тієї ж групи. Було виявлено, що:

СУТНІСТЬ САМООСВІТИ ТА ЇЇ РОЛЬ В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

*Андрусяк Уляна,
III курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Федик О.В.,
кандидат психологічних наук, доцент.*

1) восьмирічні діти, які надають перевагу телевізійним програмам, що показують насилля, зараховувалися в число найбільш агресивних у школі;

2) найкращим передвісником чоловічої агресії у віці 18 років був ступінь насилля в телевізійних програмах, яким ці особи надавали перевагу у восьмирічному віці;

3) важкість кримінальних злочинів, здійснених у віці 30 років, прямо залежить від кількості телевізійних програм з елементами насилля, які були переглянуті у восьмирічному віці [6, с.323].

У своєму опублікованому в 1974 році огляді літератури з проблем впливу сцен насилля в мас-медіа Берковіц виділив такі фактори, які впливають на вірогідність того, що насилля в мас-медіа буде сприяти агресії: по-перше, побачене повинно сприйматися спостерігачем як прояв агресії. Агресія має бути присутньою в думках глядача, і кіно їх не пробудить, якщо глядач ототожнював себе з агресором. Мисленні образи, що виникають при цьому, можуть підштовхувати його до агресії. По-друге, потенційний об'єкт агресії повинен асоціюватися з жертвою агресії у фільмі. По-четверте, спостережувані події мають виглядати "реальними" і бути захоплюючими.

Таким чином, незважаючи на те, що ні одне дослідження само по собі не встановило достатньо чітко шкідливий ефект насилля телебачення на дітей, в цілому, є дані, що підтверджують вплив насилля, яке спостерігається.

Ми повинні вийти за межі осудження ЗМІ за все насилля в житті, але й не повинні знімати з них відповідальності, начебто ЗМІ не здійснюють ніякого впливу на глядачів.

1. Браун Дж, Томпсон С. Основы воздействия СМИ / Пер. с англ. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2004. – 432 с.: ил. – Парал. тит. англ.
2. Доппа А.И. Воздействие экранного насилия на подрастающее поколение: история социально-психологического исследования // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – №1. – С.115–128.
3. Кайл Р. Детская психология: Тайны психики ребенка (серия "Психологическая энциклопедия"). – СПб.: прайм – ЕВРОЗНАК, 2002. – 416 с.
4. Майерс Д. Социальная психология. Интенсивный курс. – СПб.: прай – ЕВРОЗНАК, 2000. – 512 с. (Секреты психологии).
5. Ромек В. Агресія на екрані та в житті // Психолог. – 2004. – Травень (№18). – С.23–24.
6. Харрис Р. Психология массовых коммуникаций. – СПб.: прайм – ЕВРОЗНАК, 2001. – 448 с. (Секреты психологии).

Самоосвіта як важливий складовий компонент безперервної освіти розглядається багатьма вченими, психологами, педагогами.

Загалом, самоосвіта – це освіта, яка набута поза навчальним закладом і є невід'ємною частиною систематичного навчання в стаціонарних навчальних закладах та сприяє поглибленню, розширенню й більш міцному засвоєнню знань.

Самоосвіта – самостійний пошук суб'єктом необхідних знань, оволодіння ними та використання на практиці, що виступає одним з головних факторів формування й розвитку творчих здібностей та опанування професійною майстерністю.

І.І.Ветрова, розкриваючи сутність самоосвіти, підкреслює її взаємозв'язок із самовихованням: "В широкому значенні слова самоосвіту можна розуміти як самовиховання і саморозвиток особистості". В.М. Козієв дає таке визначення самоосвіти: "Самоосвіта – індивідуально-особистісний процес цілеспрямованого й систематичного покращення, вдосконалення, розвитку себе і своєї діяльності".

Під самоосвітою ми розуміємо також індивідуально-особистісну діяльність, спрямовану на засвоєння, осмислення і наповнення новим змістом знань, формування нових ставлень до своєї діяльності й дійсності взагалі, вироблення й коригування у зв'язку з цим відповідних умінь, навичок, звичок і якостей.

Активність включення суб'єкта в самоосвітню діяльність залежить від сформованості таких утворень, як: пізнавальний інтерес, ідеали, життєві плани, вольові якості. Для успішних занять самоосвітою необхідний певний рівень розвитку пізнавальної активності й самостійності.

Крім того, головним для виховання прагнення до самоосвіти у майбутніх педагогів є формування нового типу ставлень до своєї діяльності. Самоосвіта повинна спонукатись адекватними мотивами: власним ростом, власним самовдосконаленням. Самоосвітня діяльність індивіда обумовлена його вихованням, навчанням та самовихованням і визначається рівнем інтелектуального, морального та емоційно-вольового розвитку. Успішність самоосвіти прямо залежить від рівня сформованості звички до систематичної розумової праці; від критичності розуму студентів; від різних форм самоспонування (самопереконання, самонаказу, самозаставлення).

Щоб сформувати потребу в самоосвіті, необхідно вирішити всі аспекти соціального життя студента, включити його в громадську та трудову діяльність, активізувати навчальну діяльність.

Самоосвіта повинна бути неперервною, логічно продовжувати, розвивати та поглиблювати вузівську освіту. Якщо у ВУЗі не сформована потреба в самоосвіті, то молодий педагог або взагалі не буде нею займатися, або буде займатися ситуативно, від випадку до випадку.

Хотілось би підкреслити роль вправ, що сприяють формуванню навичок самоосвіти. Зокрема, зіштовхнувшись із завданням, індивід може подумки уявити собі (“програти в умі”) побудову своєї наступної діяльності щодо його розв’язання. Це дає можливість студентам-педагогам пізніше виробити свої індивідуальні та оптимальні способи самоосвіти.

Крім того, для корекції свідомості і поведінки як студентів, так і педагогів можна використовувати соціально-психологічний тренінг, який сприяє самовдосконаленню особистості педагога.

Існують різні види тренінгу:

- тренінг ділового спілкування (забезпечує формування та корекцію установок, необхідних для успішного спілкування, розвиток умінь і навичок спілкування);
- перцептивно-орієнтований тренінг (основне призначення – розвивати здатність адекватно сприймати й оцінювати себе, інших людей, а також стосунки, що складаються між людьми);
- групи розвитку особистості (займаються корекцією та розвитком системи відношень особистості).

Роль самоосвіти у професійному становленні майбутніх педагогів значна. Адже саме самостійний пошук суб’єктом необхідних знань, оволодіння ними та використання на практиці виступає одним із головних факторів формування й розвитку творчих здібностей і оволодіння професійною майстерністю. Самоосвіта сприяє постійному поповненню інтелектуального багажу відповідно до вимог суспільства, допомагає самовдосконаленню діяльності.

1. Бабушкин Г.Д. Взаимосвязь профессионального интереса и склонности к педагогической деятельности // Вопросы психологии. – 1987. – № 2. – С.46–49.
2. Балл Г. Теория учебных задач: психолого-педагогический аспект. – М.: Педагогика, 1990. – 183 с.
3. Галузяк В.Н. Мотиваційна детермінація індивідуального стилю педагогічної діяльності // Сучасна психологія в ціннісному вимірі: матеріал третіх Костюківських читань. – Т.1. – К., 1994. – С.155–157.

ПРОБЛЕМА ДУХОВНОСТІ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФІЇ М.БЕРДЯЄВА

*Суканець Ірина,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Зеліско Л.І.,
доцент.*

Проблема людини, її місця і призначення у світі, починаючи з минулого століття, виходить на провідне місце філософської рефлексії. Саме нині, на початку XXI ст., аналізуючи основні тенденції та можливі перспективи розвитку світової культури й цивілізації, ми не можемо ігнорувати досвід сьогоднішньої історії, особливо духовного “чорнобиля”, що робить актуальною тему випробу-

вання людини, її духовності, культури. Вагомий внесок у постановку та розв’язання цих проблем зробив релігійний філософ М.О.Бердяєв (1874–1948).

Його філософія є геніальним відображенням духовного драматизму переломної епохи, коли людина усвідомлює, що старі культурні форми й способи тісні для її реалізації і тому активно починає шукати нові.

Для культурології особливо важливими є роботи Бердяєва, тому що вони розкривають драму культурної творчості, в тому числі пошуки людської свободи. Саме через свободу людина визначає й підтримує велич своєї особистості. Завдяки свободі входить в історію культури. Свобода є своєрідним показником людяності, одним із визначальних чинників її сутності.

Оригінальність філософії М.Бердяєва полягає у підкресленні креативної природи людини, її розумної творчості як продовження справи Бога: “Тема про творчість, про творче призначення людини – основна тема мого життя... Творчість не потребує виправдання, вона виправдовує людину, вона є антроподією” [1, с.208].

Бердяєв бачив у людині духовну істоту, сутність і глибина якої зумовлені рівнем її свободи, а саме: свободою творчості, що є сенсом життя людини, адже саме духовна людина шукає сенс життя, а соціальна – обирає професію, яка не завжди є її призначенням.

Змістом духовного життя є його необмеженість, що створює умови для такого ж необмеженого людського розвитку. Духовне життя – це постійне спрямування всіх сутнісних сил людини до творчості, а творчість меж не має, людина, яка не прагне до творчого життя, перестає бути особою. Для М.Бердяєва свобода творчого вибору між добром і злом не є статичним даним, для нього важливим є боротьба за цей вибір.

Як К’єркегор та Шестов, Бердяєв уважав, що особа є субстанцією, “викинутою за межі штучно створеного буття”, тому що вона – акумульоване буття у всьому його розмаїтті. Але якщо у К’єркегора та Шестова людина є істотою самотньою, нещасливою, то з точки зору М.Бердяєва завжди є вихід для самотніх і розгублених. Таких виходів – два. Перший – входження у колектив, ангажування себе у життя суспільства. Цей шлях легкий, але маргінальний, тому що людина “розчиняється” серед інших і втрачає своє друге “Я”. Другий – це участь у духовній єдності людини з людиною, пошуки добра в конкретно взятій людині, поширення усього добра, яке є у ній. Участь у духовній єдності не обмежує свободи людини до такої міри, як це має місце у матеріальному житті суспільства, хоч людина, звичайно, в пошуках та здійсненні духовної єдності дещо поступається своєю свободою заради іншого. Микола Бердяєв вважав, що, не відмовляючись від земних реальностей життя, людина може досягнути контакту з Богом ще за життя саме через свою творчість. А творчість є проявом справжньої свободи людини – особа.

Бердяєв говорить про те, що людська особистість більш таємнича ніж світ, вона є цілий світ. Людина – мікрокосм і об’єднує в собі все [1, с.8].

Людина, її тіло і дух знаходяться у світовому положенні недійсного буття – це є наслідком гріхопадіня людини, описаного у Біблії. Завдання людини у тому, щоб звільнити дух із цього полону, вийти з рабства у свободу, з ворожне-

ДІЯЛЬНІСТЬ АРМІЇ КРАЙОВОЇ НА ТЕРЕНАХ ЗАХІДНОЇ БІЛОРУСІ (1941–1943 рр.): СПРОБА ІСТОРІОГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ

*Бориняк Олег,
IV курс, історичний факультет.
Науковий керівник – Федорчак П.С.,
доктор історичних наук, професор.*

чі світу у космічну любов. А це можливо тільки завдяки творчості, оскільки природа людини є образ і подоба Бога-Творця. Свобода і творчість нерозривно зв'язані: “таємниця творчості є таємницею свободи” [2, с.369].

Безконечний дух людини, вважає Бердяєв, претендує на абсолютний, надприродний антропоцентризм. Він створює себе абсолютним центром не даної замкнутої системи, а всього буття, всіх світів. Людина не тільки природна істота, але й надприродна, істота божественного походження і божественного призначення, яка хоча й живе у цьому світі, але не від цього світу [2, с.72].

Саме через Христа людина стає причетною до природи Святої Трійці, тому що друга істота – абсолютна Людина. Людина не проста твар разом з іншими земними істотами, тому що єдинородний Син Божий, рівнозначний Отцю, – не тільки абсолютний дух, але й абсолютна Людина.

Таким чином, дух з'єднує сферу людського й сферу божественного, а відповідно людина є творцем, творцем культури. Вища за культуру – людина як особистість, а саме: вільна творчість особистості. Проте у свободі є можливість добра – безконечного піднесення людини й водночас зла – безконечного падіння.

Культура хоч символічна, але духовна, а цивілізація є уособленням механістично-бездуховного порядку. Процес творення має базуватися на закономірностях світу культури, бо особистість, її внутрішній світ не існують і не можуть існувати поза культурою.

Отже, Бердяєв бачив у людині духовну істоту, сутність та глибина якої зумовлюються рівнем її свободи, а саме – свободи творчості.

В основі свободи – вибір. Як правило, він ґрунтується на розумі, реалізується через діяльність, що долає необхідність і розвивається на її засадах. Людині завжди надзвичайно важко здійснити вибір, адже це відповідальність. При виборі одного з варіантів людина, як правило, втрачає інші. У цьому свобода й одночасно трагедія вибору.

Щодо культури, то це синтезуюча характеристика людини як природної, духовної, діяльної, предметної і соціальної істоти. Саме через культуру вона досягає стану свободи, в якому її природа набуває дійсно людської визначеності, людина усвідомлює межі й безмежжя свого ставлення до світу, моральність і велич своїх творчих здібностей щодо його перетворення й, зрештою, своє власне духовно-тілесне ество, спрямоване у вічність.

1. Бердяєв Н.А. Самопознание: опыт философской автобиографии. – М.: Мысль, 1991. – С.220.
2. Бердяєв Н.А. Смысл творчества: опыт оправдания человека / Худож. офор. Б.Ф.Бублик. – Харьков: Фолио, М.: ООО “Изд-во АСТ”, 2002. – С.688.
3. Бердяєв Н.А. Истина и откровение: Прологомены к критике откровения. – СПб.: РХГН, 1996. – С.384.
4. Бердяєв Н.А. Дух и реальность / Н.А.Бердяев; ст. и сост. В.Н.Калюжна. – М.: ООО; АСТ Харьков: Фолио, 2003. – 679 с.
5. Бердяєв Н.А. Философия свободы / Сост., вступ. ст. и коммент. В.В.Шкоды. – М.: Изд-во АСТ, 2002. – С.736.

Участь польської Армії Крайової (АК) у боротьбі проти фашистської окупації на теренах Західної Білорусі в роки Другої світової війни до цього часу недостатньо висвітлена в історичній літературі, а тому є важливим аспектом дослідження Руху Опору в цьому регіоні.

Білоруські історики у своїх працях висвітлюють цю проблему з боку проадянських позицій, що свідчить про їх заангажованість. Вони по-різному оцінюють діяльність АК у Західній Білорусі в роки Другої світової війни. Зокрема, історик П.Чигрінов розділяє її на два етапи. Він стверджує, що на першому етапі “велася боротьба АК з німецькими окупантами. В ряді випадків прослідковувалася співпраця з білоруськими партизанами” [4, с.546]. Така співпраця тривала до розриву радянсько-польських домовленостей у квітні 1943 р. Ця дата стала початком другого етапу, на якому було затверджено план повстання, що передбачав відновлення польської держави в кордонах 17 вересня 1939 р. Основна мета в цей період відводилася антирадянській пропаганді та нагромадженню зброї. Такі міркування дотримуються і П.Бригадін, Я.Новік та Я.Мірановіч. Праці цих дослідників є радше публіцистичними, аніж науковими, оскільки їх зміст зводиться до звинувачення польської сторони у злочинах проти білоруського народу та радянських партизан. Також зазначимо, що висновки цих авторів зроблені на основі тільки радянських джерел, а польські документи, яких є надзвичайно велика кількість, не взято ними до уваги. На наш погляд, це дає підстави до їх критичного оцінювання та переосмислення.

Діаметрально протилежний підхід до висвітлення теми здійснили Ю.Турунак, Я.Сямашко, В.Єрмаловіч та С.Жухар. Вони на основі радянських та польських документів подали якісно нове бачення проблеми. Зокрема, Ю.Турунак, аналізуючи питання співпраці між АК та білоруськими партизанами, робить висновок, що “хоч польське і радянське керівництво в однаковій мірі вважали Західну Білорусію за частину своєї державної території, однак були змушені дотримуватися міждержавних домовленостей, підписаних в липні і серпні 1941 р., які передбачали військове співробітництво” [3, с.100].

Цікавими є міркування В.Єрмаловіча та С.Жухара, які, посилаючись на відомості про те, що в 1942 р. – першій половині 1943 р. аківці тільки на території Новогрудського округу провели більше ста спільних операцій разом із білоруськими партизанами, роблять висновок, що “деякі з них були проведені всупереч лондонським і варшавським директивам, а підштовхував їх до цього приклад білоруських партизан, які не займалися хитромудрими маневрами, а

боролися з фашистами” [1, с.25]. Відзначимо, що друга частина висновку не відповідає дійсності.

Я.Сямашко, проаналізувавши особовий склад АК у Новоградському окрузі, зробив висновок, що “40% особового складу АК – православні білоруси, а тому це була специфічна антинімецька частина” [2, с.131]. Варто додати, що ці люди оцінювалися радянським керівництвом як колабораціоністи, зрадники батьківщини тощо.

Висвітленню діяльності АК у Західній Білорусі присвятили значну кількість своїх праць польські дослідники. Відзначимо, що кількість робіт польських істориків є досить великою, а тому розглянемо окремі з них. Так, у роботі Т.Кжонстека та Ю.Томчика приділяється увага стратегічному завданню АК в Новоградському окрузі. Ці автори вважають, що “командування округу мало сприяти інтенсивності приготування до збройної боротьби, яка мала відбутися в рамках загальнодержавного повстання” [6, с.38]. Власне організація повстання була основним завданням АК на “кресах східних”, тобто в Західній Україні та Західній Білорусі.

Інші автори – З.Борадин, А.Хміляж та Н.Піскунович зазначають, що діяльність АК у Західній Білорусі ділиться на два етапи: перший тривав із серпня 1941 р. до липня 1943 р. “Це був етап, – зазначив З.Борадин, – недовірливого нейтралітету з періодичними випадками співпраці, яка порушувалася конфліктами, що поставали на фоні збільшення грабунків із боку радянських відділів. АК виступає оборонцем цивільного люду і власних рядів” [5, с.140]. Другий етап розпочався після розриву радянсько-польських домовленостей. Тепер АК трактується білоруськими партизанами як інструмент польських націоналістів та імперіалістів.

Таким чином, як білоруська так і польська історіографія в оцінці діяльності АК у Західній Білорусі займає обвинувачувальну позицію. У дослідженні даної проблеми прослідковується спільна тенденція, яка знаходить своє відображення в поділі діяльності аківців на два періоди. Рубіжною датою виділено липень 1943 р., коли було розірвано радянсько-польські відносини. У цей період відбувається перехід від співробітництва до відкритої двосторонньої агресії, яка проявилася, з одного боку, в антирадянській пропаганді, а з іншого, – в арештах та роззброєнні підрозділів АК.

1. Єрмалович В.И., Жухарь С.В. Огнем и мечем: Хроніка польскага націоналістического подполья в Белорусии (1939–1953 гг.). – Мінск, 1994. – С.25.
2. Сямашка Я.И. Армія Краёва на Беларусі. – Мінск, 1994. – С.131.
3. Туронак Ю. Беларусь под немецкай окупацыяй. – Мінск, 1993. – С.100.
4. Чигринов П.Г. История Беларуси с древности до наших дней. – Минск, 2004. – С.546.
5. Boradyn Z., Chmielarz A., Piskunowicz H. Armia Krajowa na Nowogrodzczyznie i Wilenszczyznie (1941–1945). – Warszawa, 1997. – S.140.
6. Krzastek, Tomczyk J. W 55 rocznice powstania Armii Krajowej. – Warszawa, 1997. – S.38.

*Саганюк Володимир,
IV курс, історичний факультет.
Науковий керівник – Шологон Л.І.,
кандидат історичних наук, асистент.*

Для дослідників історії західноукраїнських земель певну цікавість становить питання грошового обігу. Протягом століть грошові системи змінювались: проводилися грошові реформи, зникали одні, карбувалися нові монети, з'явилися різного роду паперові грошові знаки.

Отже, актуальним є цілісне, комплексне, системне й об'єктивне дослідження паперових і металевих знаків, які перебували в обігу Галичини протягом ХХ ст. для всебічного вивчення важливого періоду в історії України, яке відповідає потребам як історичної науки, так і суспільства в цілому [2, с.1].

У 1772 році після першого поділу Речі Посполитої Галичина відразу ж відійшла до володінь Австрії, на території якої було введено австрійську грошову систему (дукат, талер, гульден, орт, крейцер, мідні пфеніги). На підставі закону від 2 серпня 1892 року грошовою одиницею Австро-Угорщини стала крона із золотим вмістом 0,30488 г чистого золота, яка ділилась на 100 геллерів.

Виключно крона валюта в Австро-Угорщині, а за одно й на території Галичини існувала до 1918 року [1, с.213].

Під час Першої світової війни в Галичині перебували російські війська (1914–1917 рр.), німецькі (1917–1918 рр.) і в південних районах – румунські (1916–1918 рр.). Кожна з воюючих армій мала свою скарбницю, яка складалася не лише з паперових банкнот, але й золотих та срібних монет [4, с.86].

У 1919–1920 роках Західна Україна ввійшла до складу Польщі. 11 січня 1924 року проведено грошову реформу, згідно з якою введено в обіг польський злотий. 1 злотий мав вартість 0,3226 г золота і забезпечувався вільним обміном Польським Банком.

З 3-го листопада 1939 року західноукраїнські землі ввійшли до складу УРСР. Було введено в обіг паперові банкноти 10, 5, 3 і 1 червонці, 5, 3 і 1 рублі. У 1941–1944 роках у Галичині, яка частково ввійшла до генерал-губернаторства Польща, в обіг введено окупаційні паперові банкноти – 1000, 500, 100, 50, 20, 10, 5, 2 і 1 злотих. Восени 1944 року на Галичину повернулася Радянська влада. За час існування СРСР було проведено 2 грошові реформи – 1947 і 1961 років [3, с. 151].

З 1991 року Галичина ввійшла до складу незалежної України. 2 вересня 1996 року в грошовий обіг введено нову грошову одиницю – гривню. 1 гривня = 100 копійок.

Таким чином, протягом ХХ століття у Галичині перебували в обігу монети й банкноти Австро-Угорщини, Польщі, СРСР і нині – України.

1. Зварич В.В. До питання про грошовий обіг у Галичині під пануванням Австро-Угорщини // Історичні джерела та їх використання. – 1996. – Вип.2. – С.213.

2. Клименко О.О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939–1952 років / Автореферат. – Львів, 2000. – С.1.
3. Кобрин В.Б., Леонтьева Г.А., Шорин П.А. Вспомогательные исторические дисциплины. – М.: Просвещение, 1984. – С.151.
4. Краузе С.В. Монети та грошовий обіг Галичини. – Коломия, 2000. – С.86.

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Мислюк Юлія,
У курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Геник М.А.*,
кандидат історичних наук, доцент.

Політичну систему Україна намагалася змінювати декілька разів, але вона ніколи не була ефективною. Головною з причин неналежного політичного розвитку країни є нещирість намірів здійснити демократичні перетворення, брак реальної зацікавленості у них чинних носіїв влади. Основним результатом суспільного розвитку стало утворення системи, яка не здатна на самореформування й орієнтована на протидію спробам захопити чи змусити до реформ. Водночас громадяни виявилися нездатними домогтися реального впливу на владу, змінити політичну практику, захистити свої політичні й громадянські права.

Процес подальшої розбудови правової держави спонукає відмову від діючих, але неприйнятних форм політичних відносин. Внесення в політичне життя нових правових норм і політичних процедур спрямовується на створення ефективного зворотного зв'язку між державою і суспільством [1, с. 205]. Зміни, які запропоновані на даний час, найчастіше називають політичною, конституційною реформою. Знак рівності між ними ставити не можна, оскільки значна частина реформаторських ідей може бути реалізована у межах чинної конституції [3, с.3]. Тому поняття “політична реформа” є ширшим ніж “конституційна”, оскільки передбачає реформу у сфері політичної системи. Але конституційна реформа передбачає стратегічний підхід: втілити в конституційних нормах ідею вдосконалення взаємовідносин і збалансованості владних повноважень, вирішити питання спільної відповідальності уряду й парламенту за стан справ у суспільстві.

Причини, які обумовлюють потреби у конституційній реформі, можна визначити так: у суспільстві зросло невдоволення владою; необхідно вишукувати механізм удосконалення роботи державного апарату, оскільки держава, стоячи на службі громадянського суспільства, повинна працювати надзвичайно ефективно; удосконалити регулювання економічних відносин; підвищити рівень об'єктивності функціонування судової влади [2, с.4].

Кінцевим результатом політично-конституційних змін має стати така формула організації вищих органів державної влади: дійовий структурований парламент – прозорий ефективний і політично відповідальний уряд –

демократичний президент [5, с.4]. Сьогодні можна говорити про основні недоліки організації владної системи. Серед них – часті урядові та парламентські кризи, за яких парламент або не здатний сформувати новий уряд, або не спроможний співпрацювати з новосформованим урядом, перетворення парламенту на орган, який представляє інтереси не українського народу, а насамперед вузькокланові інтереси бізнесових та політичних груп, легітимізованих під виглядом політичних партій.

Для того, щоб конституційна реформа могла досягти своєї мети, необхідно внести до Конституції насамперед ті зміни, які передбачатимуть створення дійової системи громадського контролю за діяльністю владних інститутів. У нашому випадку йдеться про реакцію на брак реформ, на фактичну нездатність і, навіть, неналаштованість на вирішення актуальних соціально-економічних проблем. У суспільстві утвердилася думка про егоїзм і корисливість влади.

Конституція має бути достатньо стабільною, щоб забезпечити демократичні перетворення в Україні, підвести під них належну правову базу [4, с.22]. Зміни до Конституції України повинні бути політично і юридично зваженими, вони мають бути здійснюваними насамперед у період стабілізації та стосуватися проблемних питань здійснення державної влади.

Конституційна реформа України повинна спрямовуватися насамперед на зміну тих норм Основного Закону, які суперечать потребам демократичного, правового прогресу суспільства, зокрема тих, що знижують ефективність діяльності органів державної влади.

Політична реформа – це не лише певна політична школа, але й певне випробування на демократичність.

1. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика / Відпов. ред. В.Ф.Погорілко. – К., 2003. – 270 с.
2. Бандурка О. Конституційна реформа. Логіка затребуваності // Віче. – 2004. – №6. – С.3–5.
3. Ковриженко Д. Конституційна реформа: пошук балансу влади // Парламент. – 2003. – №2. – С.2–22.
4. Кресіна І., Перегунда Є. Політична реформа: проблеми і перспективи // Віче. – 2003. – №2. – С.22–27.
5. Тацій В. Методологія конституційної реформи // Урядовий кур'єр. – 2003. – 9 квітня. – С.4.

КАЛЕНДАРНІ І РОДИННІ ОБРЯДИ ТЛУМАЧЧИНИ (НА МАТЕРІАЛАХ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЧАСТИНИ РАЙОНУ)

*Крижанівська Оксана,
V курс, історичний факультет.
Науковий керівник – Паньків М.І.,
кандидат історичних наук, доцент.*

Звичаї й обряди південно-східної Тлумаччини – одна із складових традиційно-побутової культури нашого району, яка має свої регіональні особливості, чим підкреслюється її актуальність та необхідність вивчення.

Даний регіон включає в себе села: Бортники, Пужники, Грушка і є складовою частиною Покуття.

Як етнографічна зона Покуття вивчене дуже слабо. Поки що серед досліджень можна відзначити лише монографію О.Кольбера “Покуття” (Краків, 1851) [5, с.9].

У другій половині ХХ ст., перебуваючи в політичній ізоляції, не було можливості детально вивчити культуру й побут населення Покуття. Усе це фальсифікувалося, виходячи з комуністично-ідеологічних доктрин, зводилося до нівеляції будь-яких етнографічних зон. Політика центру була причиною загибелі великої духовної спадщини.

Такий стан речей негативно позначився на спробах ґрунтовного етнологічного дослідження вже в умовах незалежності України. Недостатня розробка духовної культури Покуття створює серйозні перепони при вивченні основних питань на регіональному рівні. За виключенням численних праць одного з фахівців з проблем духовної культури Покуття кандидата історичних наук, доцента ПНУІВС Паньківа М.І. [5; 6] у нас немає більш ґрунтовних праць, які опубліковані в 90-х роках ХХ ст. Тому дослідження календарних і родинних обрядів Покуття ще чекає на свого автора.

На основі зібраних польових матеріалів на території південно-східної Тлумаччини бачимо, що її мешканцями вшановується більшість свят річного циклу. Час і політична атмосфера змінили їхню суть, однак вони й досі залишаються проявом духовної культури покутян цього регіону. За змістом усі свята й обряди тяжіють до загальноукраїнських традицій, однак мають і свої регіональні особливості.

Якщо в переддень Нового року – 13 січня в с.Бортники збереглося свято “Меланки” [1], то в с.Пужники й с.Грушка його немає [3; 4]. На Зелені свята в с.Грушка є звичай відправлення “за упокій душі” на гробах померлих [2], в інших населених пунктах цього ми не прослідковуємо. Різними є храмові свята: Миколая – 22 травня в с.Грушка, Параскеви – 10 листопада в Пужниках, Першої Пречистої – 28 серпня в с.Бортники.

Разом із тим аналогічно святкують у даному регіоні Великдень, Андрія Первозванного (13 грудня), святого Миколая (19 грудня), Спаса (19 серпня) тощо.

Певні відмінності прослідковуються і в родинних звичаях та обрядах. Так, при обранні кумів для новонародженого в с.Грушка брали виключно одну пару [4], в той час як у Бортниках кілька [1].

Однак багато спільного знаходимо у способах виховання дітей, в їхніх іграх. Цікаво й те, що вони мають аналоги в інших етнографічних зонах, що підкреслює єдність українського народу і його духовної культури.

Специфічними традиціями й звичаями супроводжується весільний обряд. Зазначимо, що всі три села розміщені поруч. Проте весільні звичаї дуже відрізняються в них. Якщо в Грушці весілля розпочинається у четвер [2], у Бортниках – у п'ятницю [1], то в Пужниках – в суботу [3]. У Бортниках і Пужниках велике значення приділялося квітчанню весільного “деревця” [1; 3], чого не можна сказати про Грушку. Цікавим у Пужниках є звичай надягати молодим молодій капелюха після “плісання”, цього немає в інших селах [3]. Разом із тим аналогічними в населених пунктах залишаються такі етапи весілля, як: шлюб, право викупу молодої, “плісання”, пропій. У період радянської влади додалися: реєстрація шлюбу в ЗАГСі (РАГСі), проведення весілля в палатках, великий асортимент страв на столі тощо.

Таким чином, календарні й родинні обряди південно-східної Тлумаччини – це складова багатющої спадщини духовної культури як Покуття, так і українського народу в цілому. Вони поєднали в собі традиції різних поколінь, багатьох народів, язичницького й християнського світоглядів. З плином часу деякі календарні й родинні обряди зазнали значних змін, що створює труднощі при їх дослідженні.

На порозі ХХІ ст., в умовах незалежної України, відбувається відродження родинних християнських обрядів і звичаїв, що, безперечно, є позитивним фактором при вивченні духовної культури Покуття й розвитку українського народознавства.

У цьому плані родинна обрядовість наповнена глибоким філософським змістом, бо, встановлюючи духовний зв'язок між поколіннями, наповнює життя оптимістичним змістом. Недаремно кажуть: “В того народу світле майбутнє, який знає своє минуле”.

1. Карп'як Іван Михайлович, житель с.Бортники Тлумачького району, 1936 р.н., освіта вища, пенсіонер, директор народного історико-краєзнавчого музею в с.Бортники.
2. Кузишин Парасковія Пилипівна, жителька с.Грушка Тлумачького району, 1925 р.н., пенсіонерка, працювала в колгоспі.
3. Литвак Іван Васильович, 1920 р.н., житель с.Пужники Тлумачького району, освіта початкова, пенсіонер, працював у колгоспі.
4. Шкромидя Євдокія Дмитрівна, жителька с.Грушка Тлумачького району, 1938 р.н., пенсіонерка, працювала в колгоспі.
5. Паньків М.І. Семья и семейный быт на Покутье (II пол. XIX – 80-е годы XX вв.): Автореферат. – Івано-Франковск, 1989. – 20 с.
6. Паньків М.І. Сучасні традиційні обряди на Покутті та проблеми їх збереження // Етнос і культура. – 2003. – №1. – С.32-37.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Синиця Наталя,
V курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Штерн В.Ю.*,
кандидат історичних наук, доцент.

Місцеве самоврядування за своєю природою є демократичною системою. На відміну від державної влади, яка у деяких країнах є ворожою для людини, авторитарною чи тоталітарною, місцеве самоврядування навіть у часи феодалізму завжди будувалося на демократичних засадах. Воно є органічною частиною системи стримувань і противаг, що запобігає узурпації державної влади, її надмірної концентрації у центрі, допомагає знайти оптимальне поєднання загальнодержавних та місцевих інтересів. Успішний розвиток країн Західної Європи, які мають неабиякий досвід у формуванні життєздатного та ефективного місцевого самоврядування, і зумовлює актуальність теми, яка визнається необхідністю побудови теоретичних моделей сучасних демократичних систем місцевого самоврядування, особливостей їх розвитку та видових характеристик.

Системи місцевого самоврядування, що сьогодні існують на Заході, склалися як результат розвитку національної держави, демократизації урбанізації та у відповідь на потреби сучасного суспільства. Ці моделі сформувалися на основі колишніх феодальних або імперських порядків. Провідні дослідники інституту місцевого самоврядування в Європі вважають, що до виникнення сучасних самоврядних систем призвели три типи історико-політичних подій: по-перше – це перехід від абсолютистського правління до правової системи стримувань і противаг, по-друге – запровадження загального виборчого права, по-третє – це спроба створити “загальнонародну державу” [1, с.55].

Нині місцеве самоврядування скрізь у світі, де воно визнане, набуває розвитку. Запровадження сильного місцевого самоврядування в країнах Західної Європи було підкріплене визнанням країнами – учасницями Європейського Співтовариства права всіх територіальних громад на місцеве самоврядування. Це знайшло офіційне відображення в Європейській Хартії місцевого самоврядування [2, с.175-183]. Згідно з нею, місцеве самоврядування – це право і реальна здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину державних справ і управляти ними, діючи в межах закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення. Саме Європейська Хартія вперше надала юридичного оформлення загальноприйнятим стандартам місцевого самоврядування, закріпила три його базові демократичні принципи – правової, організаційної і фінансової автономії [4, с.19-20].

Основною проблемою сучасних країн із демократичним устроєм є забезпечення рівноваги між вимогою проводити загальнодержавну політику та необхідністю висловлювати інтереси різних верств населення. Центральний уряд повинен надавати послуги всьому населенню за єдиними стандартами. У

той же час неможливо не брати до уваги відмінності в соціально-економічних, культурних, географічних, демографічних та інших характеристиках населення різних регіонів. Загальною тенденцією розв’язання цієї проблеми в країнах Західної Європи є децентралізація влади [3, с.9]. Суть децентралізації полягає у передачі повноважень при вирішенні окремих конкретних питань від центральних органів до виборних місцевих органів. Результатом децентралізації є наближення широких верств до управління державою.

Застосування того чи іншого виду децентралізації значною мірою обумовлюється закріпленням у конституціях держав типом адміністративно-територіального устрою. Як відомо, за типом державного устрою держави поділяються на унітарні (Франція, Італія, Іспанія, Великобританія) та федеративні (Швейцарська Конфедерація, ФРН, Австрія). У залежності від устрою країни складається відповідний тип співвідношення між владними повноваженнями центральних органів і регіональних владних структур, принципів їх взаємовідносин, ступенем централізації або децентралізації державної влади й управління.

Аналіз сучасних систем місцевого самоврядування у країнах Західної Європи передбачає також вивчення особливостей реформування органів місцевого самоврядування, тобто способів ефективного запровадження ними основних демократичних цінностей у функціонуванні самоврядних інститутів. Виходячи з цього, ми можемо навіть у рамках невеликої кількості унітарних держав вивести свої закономірності та специфіку трьох основних типів управління: інтегровані системи, які найбільшою мірою контролюються державною владою (Франція, Нідерланди, Італія), систему відокремленої ієрархії або дуальну систему (Англія) та систему розщепленої ієрархії, яка наголошує на значній автономії місцевих і регіональних органів (Данія, Швеція, Норвегія).

Таким чином, одним із найдемократичніших інститутів сучасних країн Західної Європи є місцеве самоврядування, порівняльний аналіз якого дає нам можливість сформулювати певні моделі місцевого самоврядування. Зважаючи на прогресивний розвиток сучасних країн так званої західної демократії, запропоновані моделі можуть розглядатися як своєрідні зразки, дороговкази на шляху до побудови справді демократичного та модерного суспільства.

1. Агранов Р. Огляд Європейських традицій місцевого самоврядування // Деякі порівняльні аспекти становлення місцевого самоврядування. Вісник програми сприяння парламенту України. – 2003. – С.55–62.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування // Лазор О.Д. Основи місцевого самоврядування – К., 2003. – С.175–183.
3. Перспективи розвитку місцевого самоврядування: досвід України і Швеції. Аналітичний бюлетень. – К., 1998. – 124 с.
4. Руснак Б. Місцеве самоврядування. Пора знімати декорації // Віче. – 2000. – №2. – С.18–29.

ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ ПОЛЯКІВ У ГАЛИЧИНІ У
1868–1914 рр.

*Лецишин Ростислав,
V курс, історичний факультет.
Науковий керівник – Комар В.Л.,
кандидат історичних наук, доцент.*

Упродовж своєї історії польський народ нагромадив неабиякий досвід державотворення. Незважаючи на те, що внаслідок трьох переділів Речі Посполитої він потрапив під владу імперій, збереглася національна еліта, яка в умовах панування Австрійської імперії змогла зберегти домінування в адміністрації та економіці Галичини [1, с.2223]. Цьому сприяло й те, що Габсбурзькій монархії була більш близька польська шляхта ніж українська селянська більшість краю. Сам термін “Галичина” є досить умовним, адже власне Галичиною можна називати лише її східну українську частину, але у літературі того часу цей термін уживався постійно.

Після формування у 1867–68 рр. дуалістичної Австро-Угорщини польський характер влади у краї був ще більш закріплений. Польська шляхта цілком опанувала крайовим Сеймом, адміністрацією та освітою [2, с.356]. Це було досягнуто шляхом укладання з імперським урядом угоди про лояльність щодо нього галицької шляхти [3, с.230], що дало їй можливість керувати краєм аж до 1914 р. [4, с.93], ігноруючи домагання українцями рівноправності [2, с.416–417]. Все це означало досягнення поляками крайової автономії у складі імперії. Така ситуація спричинила наростання міжнаціонального конфлікту, який потім вилився у силове польсько-українське протистояння.

Польське суспільство Галичини, на відміну від українського, представленого у XIX ст. лише селянами та нечисленною, частіше всього церковною, інтелігенцією, було соціально неоднорідним. На вершині перебувала польська землевласницька шляхта, у руках якої знаходилась велика кількість землі. Далі йшла інтелігенція, яка теж у значній мірі виходила із шляхти [2, с. 362] і була, на відміну від української, світською, займаючи адміністративні посади не лише у Галичині, а й у Відні [1, с.2223]. У кінці XIX ст. у Галичині почав формуватися польський робітничий клас, який, щоправда, не став надто численним через те, що промисловість краю була слаборозвинутою [5, с.160]. Найчисленнішим прошарком польського суспільства Галичини залишалось селянство, зосереджене, в основному, у так званій Західній – польській Галичині. Довший час воно залишалось політично пасивним, а то й ворожим до закликів шляхти боротися за відновлення польської державності [3, с.178]. Це було викликано тим, що польське суспільство Галичини зокрема і Польщі загалом усвідомлювало себе аж до кінця XIX – початку XX ст., перш за все, не членами однієї нації, а представниками різних соціальних верств, що згубно відбивалося на національно-визвольних змаганнях поляків.

Політично розврушити та об'єднати польське суспільство Галичини довкола національної ідеї мали на меті польські політичні партії та громадські

організації, що масово почали виникати у кінці XIX – на початку XX ст. На відміну від попередніх польських політичних організацій, що носили елітарний, змовницький характер, – це були політичні утворення нового типу, які прагнули затягнути в орбіту своєї діяльності якомога ширші народні маси та здійснити свої програмові вимоги. До того ж, партії декларували вирішення цілого ряду соціальних і політичних питань. Національні демократи на чолі з Р.Дмовським навіть проголошували відновлення Польщі як держави. Так чи інакше, але всі вони прагнули в тій чи іншій мірі зберегти польське політичне домінування у Галичині й асимілювати неполяків – євреїв та українців. Хоч між окремими польськими партіями могла вестись жорстка боротьба з приводу тактичних питань як-от: перерозподіл сервітутних земель, робітниче законодавство, загальні вибори до крайового Сейму, але всі вони разом однозначно виступали проти домагань українських політичних сил. Особливо рельєфно це відобразилось у рішеннях Всепольського партійного з'їзду 1903 р. у Львові, де зазначався польський характер краю, який було проголошено “Польським П'ємонтом”, центром об'єднання Польщі [6, с. 97]. Найбільш активно боролися проти соціального визиску польського населення людовська (селянська) та соціал-демократична партії.

Паралельно з формуванням польських політичних партій відбувалося створення польських громадських організацій різного гатунку. Особливо активними були Народне Шкільне Товариство, яке займалося розвитком польської школи у Галичині (у т. ч. і на українських теренах), та польські кооперативи. Всі вони здійснювали велику роботу у напрямку економічної і національної просвіти поляків, намагаючись поширити свою діяльність і на непольське населення краю для його асиміляції. Покращенню освіти і зростанню національної свідомості сприяли також галицькі ВУЗи, які зі створенням автономії стали польськими. Активно на розвиток польськості Галичини працювали польські римо-католицька церква та преса.

Таким чином, поляки, здобувши автономію у Галичині та захопивши політичну домінацію, могли відносно вільно розвивати власну культуру, економіку й вести політичне життя, працюючи на наступне відновлення Польщі, асимілюючи та пригнічуючи непольське населення краю.

1. Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Т.6 / Гол. ред. В.Кубійович. – Львів, 1996. – Кравців Б., Кубійович В., Оглоблин О., Рудницький І.Л. Поляки на Україні. – С.2215–2228.
2. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. – Львів, 2002. – 752 с.
3. Grodziski S. W Królestwie Galicji i Lodomerii. – Kraków: Literackie, 1976. – 304 p.
4. Tymowski M. Najkorótza historia Polski. – Warszawa: Wydawnictwo “Trio”, 1995. – 184 p.
5. Feldman W. Stronnictwa i programy polityczne w Galicji. 1846-1906. U 2-t. – Kraków: Spółka nakładowa “Książka”, 1904. – Т.2. – 374 p.
6. Михальський Ю. Польська справа. За чий рахунок? Українсько-польські взаємини у Галичині на початку XX ст. // Дзвін. – 1997. – №1. – С.96–97.

Ілин Любомир,
У курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Райківський І.Я.*,
кандидат історичних наук, доцент.

Відновлення української державності актуалізувало вивчення тих аспектів історичного минулого, на які в радянську добу накладалося своєрідне ідеологічне табу. Серед малодосліджених сторінок історії Галичини – зародження і розвитку ідей парламентаризму, діяльності Галицького Крайового сейму в 1861–1914 рр. Перші наукові розвідки з даної теми з'явилися ще в кінці XIX ст., їх авторами були безпосередні учасники подій (О.Барвінський, А.Вахнянин та ін.). До останнього часу основним дослідженням даної проблеми була праця відомого громадського діяча кінця XIX – першої третини XX ст. К.Левницького “Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів” [4, с.162]. Ряд науковців у своїх працях побіжно торкався питання діяльності Сейму, насамперед М.Мудрий та Я.Грицак. Серед сучасних дослідників історії Крайового сейму можна назвати львівських науковців Ігоря Чорновола [4; 5] та Олену Аркушу [1; 2]. Зокрема, І.Чорновол ґрунтовно дослідив функціонування Сейму з моменту утворення в 1861 р. до 1901 р. Можна погодитися з його твердженням, що Сейм був “центром політичних змагань галицьких українців” [4, с.161]. О.Аркуша досліджувала процедуру і хід виборів у 1889 і 1895 рр. Однак у цілому діяльність Галицького сейму в австрійський період, взаємини між українцями і поляками на сеймовій арені досі не стали предметом окремого узагальнюючого дослідження.

В основу дослідження покладено, насамперед, опубліковані звіти сеймових засідань, матеріали періодики які висвітлювали роботу найвищого крайового органу в Галичині [3], а також фахові праці вітчизняних істориків.

Галицький Крайовий сейм був вищим репрезентативним органом влади автономної австрійської провінції – Королівства Галичини й Володимирії. Правові аспекти діяльності Сейму визначалися додатком до “Лютневого патенту” 1861 р. [5, с.22]. Сейм мав право виносити рішення, що стосувалися культури, освіти і суспільної опіки. Сейм складався зі 150, а за законом 1900 р. – із 161 депутата [2, с.191] і мав скликатися щороку. Вибори проводилися за куріями (чотири курії на основі майнового цензу). Всього у виборах до Крайового сейму брало участь лише 8,8% жителів краю [1, с.11], причому перевагу мала нечисленна польська шляхта. Будучи законодавчим органом влади, Сейм утворював виконавчий орган – Крайовий відділ у складі шести осіб [5, с.23]. Протягом 1861–1914 рр. відбулося дев'ять сеймових каденцій, а припинив свою роботу Сейм унаслідок Першої світової війни.

Початок роботи Сейму став доленосним моментом у політичному житті Галичини. “Наконец дочекались ми того сойму до котрого по цілому краю такі великі приготування робились, на який зібрались депутати із всіх сторін Галичини” [3, с.1] – такими словами починався квітневий номер газети “Слово”. Однак українці жодного разу не мали більшості у Сеймі. Це можна пояс-

нити особливостями виборчої системи та зловживаннями польської крайової адміністрації під час виборів. Найбільшу кількість мандатів вдалося здобути під час перших виборів 1861 р. – 50, найменшим українське представництво було під час п'ятої каденції (1883–1889 рр.) – 12 депутатів [5, с.228]. Українські послы в Сеймі сформували єдину фракцію – “Руський клуб”, який вперше обрав своє керівництво у 1870 р. У різні періоди українську фракцію Сейму очолювали С.Литвинович, Й.Кульчицький, Ю.Романчук, С.Качала та ін. У 1894 р. москвофіли утворили самостійну фракцію на чолі з Л.Рожанковським [5, с.56]. Усі польські послы Галицького сейму утворювали фракцію “Польське коло”, яка 1873 р. була перейменована у “Сеймове коло”. Воно мало на меті забезпечити польську національну солідарність щодо імперського уряду та українців [2, с.219]. У 1890-х – на початку XX ст. польський Рух розвивався у трьох напрямках: консервативному, ліберально-демократичному і радикально-соціалістичному [2, с.204], кожен з яких формував власну сеймову фракцію.

Протягом свого існування Сейм став центром українсько-польських суперечностей. Двічі – у 1869–1871 та 1890–1894 рр. (угодова акція Ю.Лаврівського і “нова ера”) відбулися спроби українсько-польського порозуміння. Все ж угодовські акції між українцями і поляками були нетривалими і кожного разу таходили в глухий кут.

Сейм став осередком українсько-польських взаємовідносин, що сприяло формуванню політичної культури місцевого населення, кристалізації українського й польського національних рухів.

1. Аркуша О. Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. – Львів, 1996. – 186 с.
2. Аркуша О. Політика польських клубів Галицького сейму щодо українського питання (кінець XIX – початок XX століття) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 7. – Львів, 2000. – С. 191–220.
3. Див.,– наприклад: Крайовий сейм у Львові // Слово – Львів, 1861. – №21. – 5 квітня.
4. Чорновол І. Українці в Галицькому сеймі: історіографічні, методологічні й політичні аспекти дослідження // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – С. 160 – 166.
5. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861 – 1901 (нарис з історії українського парламентаризму). – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 288 с.

СУЧАСНИЙ СТУДЕНТСЬКИЙ АНТРОПОНІМІКОН

Лужний Тарас,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – *Лесюк М.П.*,
кандидат філологічних наук, доцент.

Об'єктом нашого дослідження стали 525 прізвищ та імен студентів слов'янського відділення Інституту філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що сучасний антропонімикон надзвичайно різноманітний, оскільки в студентському колективі є представники різних регіонів України, а також інших національностей, а дане дослідження в певній мірі виявляє семантику та структуру цих власних назв.

Мета дослідження – вивчити імена та прізвища студентів в етимологічному плані, встановити їх словотвірну структуру та укласти словник прізвищ і словник імен студентів.

Усі прізвища слов'янського відділення можна поділити на прізвища, утворені від власних назв, та відапелятивні.

У свою чергу прізвища, утворені від власних назв, поділяються на прізвища, в основі яких закладені імена людей, та прізвища, які вказують на походження з певної місцевості, поселення. Це антропоніми типу *Заліська, Криницька, Полева* і под.

Що стосується відіменних прізвищ, то серед них слід виокремити прізвища, в основі яких є чоловічі та жіночі імена.

Прізвища, що походять від чоловічих імен, можна поділити на чотири групи. Це – особові назви, утворені шляхом трансонімізації від повних чоловічих імен (*Богдан, Зінько, Макар, Хома, Ярема* і под.); прізвища, що являють собою пестливі форми імен (*Василечко, Гриник, Данилко, Петрик, Федірко* тощо); прізвища з патронімічними суфіксами (*Барчук, Гнатюк, Данилюк, Дем'янчук*) та прізвища, утворені посесивними суфіксами типу: *Василів, Гнатів, Ілюхіна, Федьків*.

Жіночі імена як база для творення прізвищ поступаються чоловічим і становлять значно меншу групу. Пояснюється це юридичним становищем жінки, зокрема тим, що в часи, коли формувалися прізвища, жінки завжди були на другому плані і часто їх називали за іменем чоловіка: *Петриха, Семениха*, а від них – *Петришин, Семеншин, Стефанишин, Яцишин* та ін. На основі власне жіночих імен утворені такі: *Ганяк, Катрич, Марусяк, Паранич, Парацук* та деякі інші.

Значну групу становлять відапелятивні прізвища. Їх теж можна поділити на кілька підгруп. Це прізвища, в основі яких лежать назви різноманітних професій та занять людини, назви інструментів, виробів або їх частин: *Боднар, Коваль, Ткачук, Шевчук, Атаманюк, Бандура, Ворок* < діал. 'мішок', *Гнип* – гнип – 'короткий шевський ніж' [1, т.1, с.536].

Частина досліджуваних антропонімів вказує на етимологічний зв'язок їх носіїв чи їх предків із певною національністю: *Арабчук, Басараб, Литвин, Текинйок* (текинці – одне з великих племен, що стало частиною туркменського народу [2, т.Х, с.57]), *Татарин* та ін. До цієї ж групи належать прізвища, які вказують на етнічне походження: *Бойко, Бойчин, Подоляк*.

Наведемо ще деякі семантичні групи прізвищ, що мають прізвиськове походження. Це, зокрема, прізвища, що колись характеризували носія за зовнішністю (*Латик* – завжди ходив у полатаній одежі, *Рібун* < рябий (діал. рибій) – покритий шрамами від віспи або ластовинням, *Рижук, Стеблина, Стáрик*; вадами зовнішності (*Хромей, Кривульчак*), за розміром чи виглядом частин тіла (*Лаба, Лабунський, Лапінська, Шийко, Головачак, Чолій, Губчук, Окун, Зубик, Щерб'як, Пліш* і под.); за певною рисою характеру: *Буркало, Гордашко, Жураківська, Калитка* (скупий), *Хмарна, Скорик* (швидкий до всього); за звичками людини: *Корчинська* < корчити – удавати кого-небудь, прикидатися ким-небудь, *Мурган* < моргати; за особливостями мови першоносія (*Басенко, Говзан* < говзà 'гугнява людина', *Писклинець, Кричовський, Ревлюк*); за назвами різних страв, які любив чи вмів готувати носій прізвиська (*Бибик* < біба – дит. 'мамаліга', або біба – дит. 'хліб', *Кулеба* < кулеша, *Огінська* < огіниця – 'пісна (рідка) пшоняна каша, приправлена цибулею') [1, т.IV, с.152].

У досліджуваному антропоніміконі засвідчено прізвища, які беруть свій початок від назв тварин та рослин. Це, зокрема, *Бабак* < бабак – 'великий гризун, товстий і незграбний' [2, т.1, с.75], *Воробець, Майка* < майка – 'весняний безкрилий жук' [2, т.IV, с.598], *Півнюк, Раковський, Сокаловський, Сорока, Витвицька* < витва – бот. 'верба прутувидна, лоза', *Сливка, Яворська, Бурачок, Капушак, Маковський, Рис* та інші.

Прізвища студентів утворені різними способами, але за браком місця словотвірну структуру прізвищ тут не подаємо.

Стосовно ж імен, то найбільш уживаним іменем слов'янського відділення Інституту філології є *Наталія* (51 носіїв), на другому місці за частотою вживання (49 носіїв) – ім'я *Оксана*. Ім'я *Тетяна* носять 39 студенток, *Ірина* – 38, *Галина* – 36. Більше двох десятків носіїв мають імена *Мар'яна, Марія, Ольга, Світлана, Надія* – відповідно 29, 26, 22, 21, 20. По одинадцять разів зафіксовані імена *Іванна* та *Юлія*, по десять – *Людмила* та *Христина*. Деякі імена мають тільки двох носіїв (*Анастасія, Ганна, Євгенія, Іван* тощо), по одному носієві мають імена *Аліса, Алла, Альбіна, Анжела, Божена, Віра, Віта, Віталій, Владислава, Данило, Дмитро, Жанна, Зіновія, Майя, Микола, Нестор, Ніна, Олександр, Олексій, Павлина, Роксолана, Романія, Ростислав, Сергій, Софія, Степан*. У словнику подаємо їх тлумачення.

- 1 Етимологічний словник української мови. – К., 1982–2004. – Т.1–4.
- 2 Словник української мови: В 11-ти т. – К., 1970–1980.

КОМУНІКАТИВНИЙ ШУМ І СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНА ПРОГРЕСІЯ ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ В.ВИННИЧЕНКА "БРЕХНЯ")

Криницька Ольга,
V курс, Інститут філології.
Науковий керівник – *Голянич М.І.,*
доктор філологічних наук, професор.

Сучасна лінгвістика тексту зміщує акценти з вивчення тексту як інтегрованої структури на його аналіз як комунікативної системи, яку визначають такі складові, як "особистість мовця (автора) у сукупності його психологічних, ментальних, соціально-культурних, етнічних та інших властивостей; адресат та його рівень сприймання; екстралінгвістичні характеристики двох типів ситуації: того, про що йдеться у тексті, й того, що опосередковує його творення у соціокультурному контексті дійсності" [3, с.106].

Однією з актуальних проблем теорії тексту є проблема взаємодії у ньому семантичних, синтаксичних і прагматичних чинників. Важлива роль належить вивченню прагматичної установки тексту, оскільки він існує як міжособистісна структура, тобто у стосунку до свого автора й читача. Саме прагматична установка "диктує" тексту семантичні й синтаксичні правила організації, які варіюються відповідно до неї у різних типах текстів.

Упорядкованість тексту як особливого виду комунікації (позбавленої спонтанності й хаотичності) визначає характер усіх елементів, що входять у його структуру, організують його змістово-фактуальну та змістово-концептуальну сторони. У побудованому автором текстуальному світі наявність і сила комунікативного шуму (КШ) – перешкод, що знижують ефективність комунікації, – у процесах інтеракції героїв регулюються відповідно до художнього задуму; будь-яке "мовленнєве відхилення з помилки стає прийомом. "Освячене" особливим функціональним навантаженням, воно органічно входить у текст" [1, с.16]. Розгляд проблеми КШ здійснюється багатьма мовознавцями (Ф.Бацевич, О.Селіванова та ін.), однак важливим залишається питання про семантичне й функціональне навантаження КШ у художньому тексті.

Дослідження ролі КШ у семантико-прагматичній прогресії тексту здійснюється на матеріалі драми В.Винниченка "Брехня". Розгляд комунікативних ліній, що витворюють сюжетну картину п'єси, показує, що КШ є одним із головних засобів текстової організації, зокрема "двигуном" розгортання подієвого конфлікту, детермінатором руху й синтезу імпліцитної текстової інформації, і забезпечує смислову (тематичну) єдність тексту як результату (і засобу) комунікації. Порівняймо:

Тось (раптом встає). Вибачайте, панове... Я згадав... У мене одна справа. Я забув... Я мушу йти. Прощайте.

Наталія Павлівна (різко). Тосю! Мені здається, що...

Тось. Я не можу! Дуже важна справа. Прошу вибачити мене. (Хапає шапку й хутко вибігає).

Андрій Карпович (слабо). Що з ним таке?

Наталія Павлівна. А! Забув якусь справу... Якийсь гедзь уже вкусив...

Андрій Карпович (добродушно). Одне слово – поет... Мабуть, вірші в голову прийшли, побіг записувати.

Іван Стратонович (що пильно слідкував за сценою). Гм... Страшенно нетерплячий поет.

Карпо Федорович (стурбовано встає). Може, то через нас... Може, недовольні, що... з музикантами? [2, с.160].

Відсутність в окремих персонажів відповідних пресупозитивних знань, що мотивували б причину раптового відходу Тося (приревнував Наталію Павлівну до її чоловіка), створює для них КШ і тим самим не призводить до катастрофи роз'яснення ситуації, що спричинило б передчасну розв'язку драми. "Утримуючи" Тося від крайнощів способом створення КШ, автор регулює (сповільнює) темп розгортання сюжету і продовжує розвиток латентного конфлікту між Наталею Павлівною та її коханцем. Окрім того, КШ актуалізує ряд семантичних елементів, присутніх у попередніх фрагментах тексту, дублюючи їх упродовж текстового розгортання у формі пресупозицій, що забезпечує когерентність тексту. Мозаїчність і варіативність актуальної для кожного з персонажів семантики КШ дає можливість простежити різнобій визначальних тенденцій дискурсивної свідомості героїв (наївність Андрія Карповича, моралізаторство й безпеліційність Наталі Павлівни, іронічність Івана Стратоновича, комплекс меншовартості Карпа Федоровича тощо) і сприяє досягненню цілісності тексту, інтегрує встановлені схеми взаємодії персонажів у семантико-структурну єдність, організовує рух наративних ліній, створюючи фон для появи нового витка конфлікту.

Введенням у текст КШ автор відкриває перспективу подальшого сюжетного розгортання, вносить інтригу для поживлення роботи думки читача, створює сприятливі умови для множинності ймовірних варіантів сюжетного повороту:

Іван Стратонович. Тепер ти безпечна. Сила на твоєму боці.

Наталія Павлівна. Не говори дурниць. Хіба я не розумію, що ти думаєш, як вєртає листи і що зараз стоїть в твоїх очах? Я завжди в твоїх руках і без листів.

Іван Стратонович. А! І через це тільки й поцілунки ці?

Наталія Павлівна. Не говори, кажу, дурниць! Якби через це, я б зараз пішла до тебе! Я хочу дати тобі такий доказ, щоб ти на все життя вірив мені. Але ти мусиш ждати. І ні одного слова, ні одної сцени... [2, с.187].

КШ у наведеному фрагменті тексту сприяє розв'язанню внутрішньо-психологічного конфлікту драми, оскільки автор, змальовуючи стан героїні після зустрічі з Іваном Стратоновичем, у ремарці зауважує: "Наталія Павлівна безсило сідає на стілець, кладе голову на стіл і тихо, безнадійно риде". Читач здогадується, що боротьба в душі героїні закінчилася, і характер КШ дозволяє інферувати фатальний "доказ" (самогубство), забезпечивши перспекцію художнього тексту й формування антиципації у свідомості реципієнта й організувавши текст як комунікативну цілісність.

Таким чином, КШ забезпечує ті ознаки, які характеризують текст як результат (і засіб) комунікації: смислову (тематичну), комунікативну й структурну єдність.

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології. – Львів: ЛНУ ім. І.Я.Франка, 2000. – 236 с.
2. Винниченко В. Вибрані п'єси. – К.: Мистецтво, 1991. – 605 с.
3. Селіванова О. Сучасна теорія тексту / Селіванова О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К.: Видавництво Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с.

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (НА ОСНОВІ ДРАМАТИЧНОЇ ПОЕМИ “НА ПОЛІ КРОВІ”)

Стасюк Галина,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – *Піхманець Р.В.*,
кандидат філологічних наук, доцент.

Проблему психології творчості Лесі Українки не можна назвати “білою плямою” у наукових працях про цю геніальну письменницю, але цілісної концепції у даній сфері досі не вироблено. Поліаспектність поставленого завдання, неможливість експериментального доведення не дають змогу створити чітку структуру “народження” твору. Поки що можна говорити тільки про спроби вивчення творчих історій вершинних драматичних творів Лесі Українки, серед яких своєю необхідністю виділяється драматична поема “На полі крові”. Чорновий автограф датований “1909. II. Телав”, чистовий варіант не знайдено. Це один із тих творів Лесі Українки, які були написані спонтанно, без попередніх підготовчих зарисовок (зафіксованих письмово). Сама письменниця залишила про драматичну поему тільки одне речення у листі до О.П.Косач (матері) від 6 лютого 1909 р.: “Остатніми часами я, зрештою, якось трохи заспокоїлася – видно, і на вулкані жити можна до якоїсь міри звикнути – і написала навіть, *духу набравшись*, невеликий драматичний етюд...” [3, с.269-270]. І більше жодного слова, ні одної згадки. *Terra incognita*. Зважаючи на це, визначити джерела твору дуже непросто. Безсумнівним є лише те, що Леся Українка зверталася, працюючи над поемою, до Святого Письма, а пізніше – до Євангелія від Матея. Саме звідси взяла письменниця назву твору і, частково, мотиви зради, але в основному – розкаянні й смерті Іскаріота – Леся Українка з євангелістом Матеем не погоджується і пропонує своє бачення долі зрадника.

Іншим джерелом драматичної поеми “На полі крові” могли бути твори на цю ж тему зарубіжних авторів (“Іскаріот” Н.Голованова, “Ісус” К.Вейзера, “Іуда” Т.Гедберта, “Іуда Іскаріот” Л.Андрєєва) і глибоке суспільне зацікавлення проблемою відступництва у післяреволюційний час. Події 1905 р. виявили, хто є хто, і змусили інтелігенцію забити на сполох, оскільки кількість яничар у цей період загрозливо зростає. Широко обізнана зі світовим культурним контекстом і ситуацією в Україні, Леся Українка не могла не зацікавитися темою, яка давала такі можливості психологічної інтерпретації. Припустімо, що у зв'язку із згаданими факторами в Лесі Українки виник задум написати твір про Юду і

десь у глибинах її “нижньої свідомості” розпочалася, а потім уже цілком усвідомлено продовжилася активна робота художньої фантазії.

Але такий твір не міг виникнути з нічого, повинен був спрацювати якийсь зовнішній стимул, емоційний стрес, щоб вивільнити творчу енергію. М.Драй-Хмара неодноразово зазначав, що Леся Українка писала “з настрою”, який був тісно пов'язаний з її важкою недугою, фізичними і душевними болями. Творила вона у “хвилини просвітлення”, коли зникали ненадовго втома й апатія. Каталізатором, який у даному випадку привів у дію механізм поетичного творення, міг стати ефект “другого бачення”. У листі до матері, написаному через кілька днів після появи драматичної поеми “На полі крові”, Леся Українка прямо говорить: “Взагалі тут люди якось негосподарно живуть... Земля тут подекуди дуже дешева (по 30 р. десятина), і мало хто її купує...” [3, с.271]. Згадана у цьому листі земля, ціна якої 30 р., є промовистим фактом, за яким уже починаються припущення: Леся Українка любила ходити на прогулянки, коли їй ставало краще; під час однієї з цих мандрівок вона могла побачити поле і самотню постать на ньому. Знаючи приблизну ціну такої нивки, письменниця могла б вибудувати миттєвий асоціативний ряд: самотність – поле – тридцять срібняків – Юда – зрада, і, як результат, – вибух творчої активності, який дав світові ще один драматичний шедевр. Могло бути так. Але через обмеженість доступу в творчу лабораторію письменниці ми можемо тільки висувати гіпотези. Разом із тим, згадка про ціну запустілих земель, які не користуються попитом, дає змогу прив'язати до цього факту написання твору про “поле крові”. Наслідком цього творчого горіння стало нове загострення недуги й моральне виснаження – одвічна плата Лесі Українки за хвилини просвітленого творення.

1. Драй-Хмара М. Літературно-наукова спадщина. – К., 2000. – 592 с.
2. Леся Українка. Твори: У 12-ти т. – К., 1979. – Т. 5.
3. Леся Українка. Твори: У 12-ти т. – К., 1979. – Т. 12.
4. Піхманець Р. Психологія художньої творчості. – К., 1991. – 164 с.
5. Франко І. Із секретів поетичної творчості. – К., 1969. – 191 с.

ПРОСПЕКТИВНІ ВІДНОШЕННЯ У МОВЛЕННЄВИХ АКТАХ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ)

Литвин Ольга,
IV курс, Інститут філології.
Науковий керівник – *Голянич М.І.*,
доктор філологічних наук, професор.

На фоні процесів активного взаємопроникнення окремих галузей сучасної мовознавчої науки особливо важливими є проблеми форм мовного спілкування, пов'язані зі способом взаємодії між комунікантами. Це й зумовило спробу дослідження діалогу в прагматичному аспекті.

Кожен акт спілкування з погляду участі в ньому певних конкретних осіб визначеного хронотопу є унікальним, однак відбувається він у межах відпрацьованих, “жанрових” (за М.Бахтіним) форм. У мовленні поява наступного елемента проектується попереднім через імовірний або детермінантний зв’язок. Проспекція – це передбачуваність наступних елементів, що виявляється на когнітивному рівні людської свідомості, відтворюючи логіку мислення. Феномен лінгвістичної проспекції базується на системному характері мови, а завдяки виходу на загальну теорію пізнання і психологію проспективні відношення у мові й мовленні є потенційним об’єктом лінгвістичних досліджень на межі когнітології та психолінгвістики.

Діалог у драматургічному творі відображає спілкування людей, що “діють” у художньому світі. Л.Азнабаєва у праці “Языковая проспекция” на матеріалі текстів англійської літератури виділяє “семантичні екстраполяції” в діалозі як важливий механізм проспективних відношень у побудові мовленнєвих ходів. Семантична екстраполяція передбачає проектування наступного семантичного компонента висловлювання на основі попереднього мовленнєвого сигналу.

Так, у ролі заявних фраз, що мають проєктивний потенціал у мовленнєвих взаємодіях, використовуються слова й питання типу: *подивись, послухай, чуши, знаєш, розумієш; знаєш чому? Розумієш, як*, а також уточнювальні питання типу “*хто?*”, “*що?*”, які вживаються переважно після репліки з евфемізмом чи перифразою і вимагають наступної конкретизації попереднього мовленнєвого акту:

МАТИ. *Що ти там колунаєш? Краще не лізь.*

ТАНЯ. *Я здійснию генеральне прибирання обличчя.*

МАТИ. *Що?*

ТАНЯ. *Прищі давлю! [3, с.334].*

Проспективна функція таких слів зводиться до формально вираженого пошуку кооперації між учасниками мовленнєвої взаємодії, а також віднайдення єдиного коду, який був би зрозумілим для обох співрозмовників.

Якщо мовець через певні мотиви (хвилювання або акцентування на винятковій важливості своїх слів) не може або не хоче адекватно і до кінця висловити свою думку, то співрозмовник підхоплює незавершену думку, “луною” відтворюючи репліку чи її трансформовану частину:

ЛЯЛЯ. *Хто вона така?*

ВІН. *Відома співач... (Затинається). Себто поетка(...)*

ЛЯЛЯ. *(по навзі) Вона твоя...*

ВІН. *Моя знайома. Ми з давніх часів листуємося з нею.*

ЛЯЛЯ. *Вона вродлива.*

ВІН. *(дивлячись на ІНГУ, неувважно) Так, цікава... (Далі звертається до ІНГИ). (...)* *Бачте, він поширив кількість рим із Петраркових п’яти...*

ІНГА. *(заскочено). Ах, Петра-а-ркових?! (...)* [3, с.334].

У тексті наявне одночасне використання кількох засобів семантичної екстраполяції:

1) недоволена, обірвана фраза свідчить про те, що мовець щось приховує від адресата;

2) повторення займенникової пари “моя – твоя” викликане значущою обірваністю мовленнєвого кроку і неоднозначністю самого займенника.

Твоя – у трактуванні ЛЯЛІ – це *та, що належить ЙОМУ як жінка*. ВІН приховує таке значення і додає до присвійного займенника означуване слово *знайома*, що має широке (за Л.Азнабаєвою) значення: випадкова знайома, яку він добре знає; та, котру він пізнав давно, але зв’язок підтримує, бо листується;

3) вживання слова з широким значенням проектує з боку адресата (ЛЯлі) переведення фокуса мовленнєвого аналізу взаємин із соціальних (знайома – не знайома) на особистісні (вродлива – цікава);

4) при повторенні останньої репліки емпатичний наголос виступає мовленнєвим маркером на фонетичному рівні.

Отже, прийом семантичної екстраполяції оформляє проспективні відношення художнього мовлення, виводячи їх на мовний рівень експліцитно (ефект “луни” в ролі заявної фрази, уточнювальні питання), імпліцитно (введення в повідомлюване слів із “широкою” семантикою), спеціальними синтаксичними механізмами (обірваність речень, їх неповнота). Тому можна зробити висновок, що лінгвістична проспекція у тексті – це не лише логічна і стилістична зумовленість ряду фактів, але й системне лінгвістичне явище, що має свої формальні маркери, семантичні та смислові засоби вираження.

1. Азнабаєва Л.А. Языковая проспекция. – Уфа, 2000. – 124 с.

2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. – К.: Академія, 2004. – 344 с.

3. У пошуку театру. Антологія молодого драматургії. – К.: Смолоскип, 2003. – 546 с.

ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (НА ПРИКЛАДІ ІМЕННИКА)

Пазина Ірина,

*IV курс романо-германського відділення
Інституту філології.*

*Науковий керівник – Романишин І.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент.*

На сучасному етапі розвитку мовної освіти вивчення іноземної мови міжнародного користування (англійської, німецької, французької тощо) у загальноосвітніх навчальних закладах передбачає набуття мовних знань і мовленнєвих навичок на рівні, достатньому для ознайомлення з іншомовною культурою, новими стилями життя, підтримки контактів із зарубіжними ровесниками, подальшого особистісного розвитку учня. Міжнародні відносини, новітні комп’ютерні технології сприяють посиленню уваги до вивчення іноземних мов, зокрема англійської, інтенсивне оволодіння якою вимагає розробки нових моделей і методик навчання її лексики, фонетики, морфології.

Серед лексико-граматичних розрядів мови іменник виступає основною групою слів, що відображає дійсність у свідомості та мові людини. Іменник –

складна морфологічна одиниця, ідея осмислення якої не отримала повного висвітлення в сучасній методичній літературі, оскільки в ній розкриваються лише окремі питання досліджуваної проблеми: місце іменника в системі частин мови (В.В.Виноградов, Н.О.Кобрина, М.М.Шанський), засвоєння іменника у функціонально-семантичному аспекті (Н.Г.Озерова, І.Л.Холковська та ін.), збагачення словникового запасу школярів у процесі вивчення досліджуваної частини мови (М.Т. Баранов).

Оскільки іменники предметно називають будь-які явища мовної діяльності, вони представлені найрізноманітнішими лексичними групами. Взаємодіючи з граматичними категоріями, ці групи створюють розгалужену структуру іменника. Категорія числа – одна з головних морфологічних ознак іменника. Саме ця категорія чітко виділяє іменник на фоні інших частин мови. У системі іменника вона являє собою опозицію двох членів: однини і множини. Сильним членом цієї опозиції можна вважати множину, оскільки в однині не міститься ніяких експліцитних вказівок на наявність категоріальної ознаки. В однині вона залишається невираженою.

Категорія роду в англійській мові повністю зникла вже до кінця середньоанглійського періоду (XV ст.). У мові існує вказівка на біологічну стать, але при цьому використовуються суто лексичні та словотвірні засоби (наприклад, boy – girl, cock – hen, waiter – waitress, he-goat – she-goat тощо).

На противагу чітко вираженій категорії числа, проблема відмінка зводиться до питання його існування в англійській мові. Зазвичай прийнято говорити про два відмінки: загальний (Common Case) і присвійний (Possessive Case). Вважають, що обидва однаково функціонують у формах однини і множини. Загальний же відмінок не має морфологічного оформлення. Вживання присвійного відмінка лексично обмежується іменниками, що означають живі істоти.

Робота над лексичними та граматичними категоріями іменника здійснюється у процесі первинного ознайомлення з ними (сприйняття, осмислення, засвоєння понять), що забезпечує опанування мовного матеріалу. Важливим при цьому залишається його вивчення у теоретичному та практичному аспектах. У шкільному курсі, як відомо, вивчення будь-якої граматичної теми, в тому числі й іменника, не може обійтися без певного мінімуму теоретичних знань, з якими обов'язково поєднуються практичні тренування, що, у свою чергу, прискорює розвиток потрібних умінь і навичок. Який же мінімум граматичної теорії потрібен для вивчення іменника? Це, насамперед, сукупність основних правил. Щоб учень їх розумів і міг ними користуватися, йому, перш за все, потрібно ознайомитися з основними граматичними поняттями, термінами, навчитися оперувати ними [1, с.10-11].

У процесі вивчення іменника значну увагу слід приділяти вправам на диференціацію граматичних явищ, визначення їх смислового значення та зв'язку з іншими елементами. Не менш важливим є проведення паралелі між Іменником рідної (української) та іноземної (англійської) мов, причому увага учнів зосереджується на тих правилах, аспектах і моментах, які відсутні в рідній мові (наприклад, вживання артиклів, відмінності у роді, особливі випадки утворення множини деяких іменників (таких, як man, foot, child

тощо). У порівняльному аспекті вивчення граматичного матеріалу дається учням набагато легше, якщо кожен граматичну особливість проілюструвати ще й у певній комунікативній ситуації [2, с.6-10].

Виходячи із зазначених положень, перед учителем ставляться такі основні завдання: навчити зіставляти істотні ознаки іменника в українській та англійській мовах; сприяти глибокому осмисленню учнями тексту, насиченого іменниками; виробити в учнів уміння та навички раціонально використовувати іменникові форми як усно, так і на письмі; збагатити словник школярів іменниками.

Загалом, вибір методики подання іменника як нового граматичного матеріалу залежить від учителя, використання ним тих чи інших форм роботи на занятті, проявлення своїх творчих здібностей і вмінь у плануванні уроку, основою яких є самостійність у прийнятті рішень, постановка мети у їх досягненні [3, с.45-49].

1. Бевзенко К.М. Урок пред'явлення нового навчального матеріалу // Посібник для вчителя англійської мови. – К., 1998. – С.10-11.
2. Білогорський О.Д. Викладання англійської граматики: філософські аспекти, комунікативні методи, проблеми і можливості // Англійська мова та література. – 2003. – №17-18. – С.6-10.
3. Комаров А.С. Творческий подход к планированию урока английского языка // Иностранные языки в школе. – 2003. – №4. – С.45-49.

Унікальний компонент у структурі фразеологічних одиниць німецької мови як носій національно-культурної специфіки

*Павлишинець Олена,
У курс, Інститут філології.
Науковий керівник – Остапович О.Я.,
кандидат філологічних наук, доцент.*

Серед фразеологічного матеріалу німецької мови є чимало фразеологічних одиниць, які містять у своїй структурі унікальний компонент або архісемантикон. Під цим поняттям розуміють слова, формативи яких поза фразеологізмом не вживаються. Таким чином, вони є фразеологічно пов'язаними. Це означає, що слово має певне значення, яке стає актуальним через фразеологічну пов'язаність компонентів тієї чи іншої ідіоми і яке за межами даної ідіоми не існує, хоч слово може мати й інші потенційні значення.

Критеріями визначення унікального компонента В.Фляйшер вважає такі:

1. Компонент є унікальним, якщо у вільному вживанні він застарілий: іменник *Präsentierteller* є застарілим у значенні “таця, на яку клали і передавали візитні картки”, але вживається у виразі *wie auf dem Präsentierteller sitzen* – бути у всіх на виду.

2. Унікальний компонент як окрема лексема може бути професіоналізмом і не вживатись у повсякденній мові, але зустрічатись у виразах: *der Drehwurm* – личинка солітера, яка викликає вертячку (хвороба тварин), але *den Drehwurm haben* – 1) у кого-небудь паморочиться голова, кого-небудь нудить; 2) втратити свідомість; 3) бути легковажним, мати вітер у голові.

3. Унікальним компонентом може виступати полісемантичне слово або слово – член омонімічної пари. Наприклад, у вільному вживанні слово *Kegel* означає “кегля, конус”, але у фразеологізмі зустрічаємо архаїзм *Kegel* у значенні “позашлюбна дитина”: *mit Kind und Kegel* – усією сім’єю.

4. Важливим критерієм є сполучуваність. Якщо слово здатне сполучатися лише з одним словом або виступати в прийменникових сполученнях тільки з деякими дієсловами, які різняться між собою категорією перехідності / неперехідності, то це слово може бути унікальним компонентом. Якщо сполучуваність є багаторазовою, то слово не є архісемантиконом.

Часто запозичені з інших мов слова виступають в ролі унікального компонента: *ganz down sein* – бути пригніченим, *ad absurdum führen* – довести до нісенітності тощо.

Певна новизна нашого дослідження полягає, зокрема, в тому, що ономастичні одиниці та okazіональні утворення також можуть належати до класу унікальних компонентів. Це можна пояснити таким чином: онімам окрім основної номінативної функції притаманна не менш важлива кумулятивна функція. Здатність фіксувати та передавати певний досвід або важливу інформацію призводить до появи нових похідних значень та комплексів асоціацій, пов’язаних з онімами. Саме тому ономастичні одиниці стають фразеологічно поєднаними і в набутому значенні не вживаються поза ідіомою, хоч реалізують номінативну функцію: *Adam Riese* – ім’я та прізвище особи (реалізація номінативної функції), *nach Adam Riese* – за точними підрахунками (вираження певних асоціацій: *A. Riese* – автор підручника арифметики, звідси поняття “точність”). Таким чином, оніми стають полісемантичними та потенційно архісемантичними. Щодо okazіональних утворень, то, як правило, вони є відомими невеликій кількості людей і тому їх значення часто незрозумілі для інших. Тим не менше за okazіоналізмами закріплюються певні значення та асоціації, які знаходять вираження через фразеологізм, реалізуючи специфічне значення, відмінне від первинного, або ж okazіоналізм поза фразеологізмом взагалі не має значення: *nach jmdm., etw. Ausguck halten* – стежити, вистежувати кого-небудь, що-небудь (іменник *Ausguck* поза даним виразом не вживається), *nach Bettingen (Bettlach) gehen* – іти спати (іменники *Bettingen* або *Bettlach* утворені від іменника *das Bett*, але не мають самостійного значення поза ідіомою, оскільки вони є народноетимологічними псевдотопонімами). Важливе місце займають okazіоналізми з дитячої мови. При цьому часто визначальним є звуконаслідування: *so ein Bammelmaul!* – от базіка!; *jmdn. zu Buhmann machen* – зробити з кого-небудь хлопчика для биття.

З кумулятивної функції фразеологічних одиниць випливає їх здатність фіксувати, зберігати та передавати суспільно-важливу інформацію та досвід. Фразеологізми часто здатні презентувати факти з історії, географії, економіки,

побуту народу тощо. Таким чином, доцільно говорити про національно-культурну семантику фразеологічних одиниць, яка часто реалізується через унікальний компонент, а саме:

■ історизм або архаїзм: *sich vom Stegreif nähren* – жити з розбійництва на великих дорогах (букв. годуватись, не виймаючи ноги зі стремена) – вираз свідчить про поширений у XIV–XVI ст. розбійницький спосіб життя в Німеччині; *etw. auf dem Kerbholz haben* – мати рильце в пушку, мати що-небудь на совісті (походить від звичаю карбувати борги на дерев’яній дощечці);

■ лексеми-реалії (назви грошових одиниць, міри довжини, об’єму, ваги): *ein guter (hübscher, schöner) Batzen* – великий куш, *einen Scheffel Salz mit jmdm. gegessen haben* – пуд солі з ким-небудь з’їсти;

■ оніми:

а) антропоніми: *den dummen August spielen* – удавати із себе дурника, *rangehen wie Blücher* – діяти рішуче, *ich will Hans heißen (wenn das nicht stimmt)* – назвіть мене дурнем (якщо це не так);

б) етніоніми: *er sprach chinesisches für mich* – його слова були для мене китайською грамотою; *hausen wie die Hunnen* – поводитись по-варварськи;

в) топоніми: *aus Flandern sein* – бути легковажним; *wenn die Donau entrocknet* – коли рак на горі свисне; *aussehen wie ein Junge von Meissen* – виглядати по-дурному.

Часто оніми мають міфологічний характер, виступаючи також носієм національно-культурної семантики: *wütend sein wie ein Berserker* – шаленіти, *in Buxtehude sein (wo die Hunde mit dem Schwanz bellen)* – у чорта на болоті.

Національно-культурна специфіка фразеологічних одиниць, які містять у своїй структурі унікальний компонент, може виявлятися на різних рівнях плану змісту фразеологізмів:

– на рівні лексеми-компонента: *Wasser in die Elbe (in den Rhein) tragen* – у море воду лити; *frei nach Knigge* – за правилами хорошого тону; *fluchen wie ein Bierkutscher* – лаятися, як візник;

– на рівні генетичного прототипу: *den Laufpaß bekommen* – отримати відставку, *bei jmdm. ins Fettnäpfchen treten* – зіпсувати з ким-небудь стосунки;

– на рівні фразеологічного сигніфіката: *Berliner Kind / eine (echte) Berliner Pflanze* – справжній берлінець; *Berliner Weiße (mit Schuß)* – світле берлінське пиво (з малиновим сиропом).

Отже, в німецькій мові наявні численні фразеологічні одиниці, які містять у своїй структурі унікальний компонент, який часто є носієм національно-культурної семантики. Архісемантикон, що фіксує, зберігає та передає важливий суспільний досвід, може бути представлений онімами (антропонімами, етніонімами, топонімами), лексемами-реаліями (назви грошових одиниць, міри довжини, ваги та об’єму), архаїзмами та історизмами і виявляти національно-культурну специфіку на рівні лексеми-компонента, генетичного прототипу або фразеологічного сигніфікату.

2. Fleischer, W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. VEB. Bibliographisches Institut. – Leipzig, 1982. – 250 s.
3. Palm, Christine. Phraseologie: eine Einführung / Christine Palm. – 2., durchges. Aufl. – Tübingen: Narr, 1997. – 130 s.
4. Німецько-український фразеологічний словник: У 2-х томах / Укл. В.І.Гавриш, О.П.Пророченко. – К.: Рад. школа, 1981.
5. Röhrich, L. Das große Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. Mannheim (Wien) Zürich / New York, 1990.

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПОДВІЙНОГО БАЧЕННЯ В РОМАНАХ Ф.С. ФІЦДЖЕРАЛЬДА

Довга Валентина,
 У курс романо-германського відділення
 Інституту філології.
 Науковий керівник – *Яцків Н.Я.,*
 кандидат філологічних наук, доцент.

Ф.С.Фіцджеральд, американський письменник міжвоєнного періоду, відомий своїм унікальним творчим методом, який критики називають “подвійним баченням”.

Через свою багатозначність метод Фіцджеральда зазнавав то нещадної критики, то надмірних ідеалізувань. Наприклад, А.М.Горбунов, Мендельсон, Старцев акцентують на подвійності Фіцджеральда в зображенні світу багатих, впливу грошей на особистість, причому вважають його романи вираженням ненависті до мільйонерів. Ю.Я.Лідський, Т.Денисова, О.Зверев звертають увагу на роль методу в зображенні психології особистості.

Щоб уникнути неправильного розуміння творчості письменника, краще скористатися його власним визначенням “подвійного бачення”: “[подвійне бачення] є здатністю одночасно утримувати в свідомості дві прямо протилежні ідеї й при цьому не тратити іншої здатності – діяти”.

Ф.С.Фіцджеральд застосовує свій оригінальний метод і в своїх шедеврах – романах “Великий Гетсбі”, “Ніч лагідна” та “Останній магнат”.

Особливо яскраво виражено подвійність у побудові сюжету, композиції, в зображенні характерів та у використанні деталі як символу подвійності.

Отже, основними засобами передачі подвійного погляду в сюжеті й композиції є: використання особи оповідача або невластива прямої мови, що дає змогу авторові розглядати події одночасно зсередини і збоку; розміщення подій у романах не хронологічно, а в так званій контрастній послідовності, коли опис не пов’язаних прямо подій розкриває по-новому особистість героя в усій її суперечливості.

Щодо образів у романах Фіцджеральда, то вони є носіями і прикладами подвійного бачення як типової ознаки післявоєнного часу. Дослідження ряду паралельних образів із різних романів Фіцджеральда виявило головні риси типових характерів: протагоніст у трьох згаданих романах – чоловік у самому

розквіті сил, обдарований розумом і почуттями, неодмінно багатий, подвійний за вдачею: приземлений і сповнений високих почуттів, він намагається зберегти свою мрію, свою непересічність – і гине у двобої зі світом, чи то морально. Неоднозначним є і ставлення героя до багатства – він не одержимий багатством, але вбачає у ньому єдиний засіб досягнення своєї мети.

Антагоністи ж є повною протилежністю до головних героїв не лише світоглядом, але й долею. Відразу помічається, що все, чого прагне головний персонаж, опиняється в руках його ворога, і це не лише успіх, слава, а й кохана людина, спокій, навіть життя. Зрозуміло, що така діалектика взаємин характерів є наслідком подвійного бачення Фіцджеральда. Виникає запитання: чи варто бути іншим, благородним, прагнути вищого, якщо лаври дістаються не тобі, а типовому для Америки 20–30-х років недорозвинутому духовно багатієві?

Третім аспектом застосування методу подвійного бачення є деталь, яка в романах Фіцджеральда набуває значення символу. Цікавим із цього погляду є паралелізм головних образів – романіст зіставляє їх із реальними чи міфічними героями: Джей Гетсбі й Трімальхон, Дік Дайвер і генерал Грант, Мон-ро Стар та Ікар. Такі паралелі створюють дещо іронічний тон оповіді, тим самим підкреслюючи трагедію з особливою силою. Завдяки цьому подвійне бачення як метод знаходить нове застосування в якості могутнього чинника впливу на почуття читача.

Іншими цікавими деталями є імена героїв. Як зазначає більшість літературознавців, імена у Фіцджеральда символічні й відіграють немалу роль у правильній оцінці того чи іншого персонажа. Так, прізвище Діка Дайвера (в англ. diver – пірнальник) описує все його життя – пірнання в невідомість.

Символіка кольорів несе в собі додаткове смислове навантаження й розгортається ніби в паралельному вимірі, відтіняючи основну канву оповіді.

Деталі надають творам Фіцджеральда “речовості”, змушують читача бачити сцену, бути її учасником і одночасно аналізувати глибинний зміст і значення кожної дрібниці як виразника психологічного настрою персонажів та ставлення до них автора.

Аналіз методу подвійного бачення в романах Ф.С.Фіцджеральда показав, що його твори, складні й багатогранні, набули епохального значення.

Вони відобразили кардинальні проблеми тогочасного суспільства й залишаються актуальними сьогодні. Один із найвидатніших реалістів ХХ століття, Фіцджеральд виходив із самого життя, взявши його неоднорівність за головний критерій. Цим він скористався, щоб розкрити долі своїх героїв у множинних причинно-наслідкових зв’язках, у широкому соціально-історичному контексті.

1. Горбунов А.Н. Романы Ф.С.Фиджжеральда. – М.: Наука, 1974.
2. Лидский Ю.Л. Скотт Фиджжеральд. Творчество. – К.: Наукова думка, 1982.

ЕКОНОМІКА

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ НА ПРИКАРПАТТІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПІДВИЩЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В РЕГІОНІ

*Романюк Дмитро,
I курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Купчак В.Р.,
старший викладач.*

На зламі тисячоліть туризм став явищем, що увійшло у повсякденне життя майже третини населення планети. Більше того, у переддень ХХІ століття туризм, випередивши за обсягами доходу нафтовидобуток і автомобілебудування, справедливо посів перше місце серед провідних галузей економіки. Впродовж останніх років прослідковувалася стійка тенденція до зростання потоку іноземних туристів в Україну, але, на жаль, для Івано-Франківської області цей показник становить лише 1,14%.

Туризм у структурі ВВП України посідає 4 місце (після промисловості, транспорту і зв'язку та сільського господарства), тому органи державної влади на всіх рівнях почали виступати активним ініціатором у справі створення сприятливих умов для туризму і, зокрема, надавати фінансові та інші ресурси для реалізації програм, присвячених туризму.

У цьому контексті вже зроблено перші серйозні кроки. Так, 22 листопада 2002 року Івано-Франківською обласною радою було затверджено "Програму розвитку туризму в області на 2002–2010 роки". Основними завданнями програми є забезпечення пріоритетного розвитку туристичної галузі з урахуванням державних інтересів, підвищення рівня добробуту громадян області, створення додаткових робочих місць та координація дій різних прошарків суспільства у подальшому розвитку туризму в області. На фінансування програми передбачається залучити 56% іноземних інвестицій.

Водночас подальший розвиток туризму в області здебільшого гальмується недосконалістю законодавчої бази та невідповідністю переважної більшості туристичних закладів міжнародним стандартам.

Пріоритетними напрямками розвитку туризму для області є в'їзний та внутрішній, зокрема сільський, зелений туризм. Нині в області налічується понад 120 закладів для розміщення туристів на 12 тис. місць, що дає можливість нарощувати лікувально-оздоровчі, туристичні, спортивні послуги, в тому числі й для іноземних туристів.

Зростає інтерес населення краю щодо зайняття туристичною діяльністю. Нині в Івано-Франківській області функціонує більше 70 ліцензованих туристичних підприємств. Сільський зелений туризм налічує понад 250 приватних садиб, що можуть обслуговувати майже 2 тис. туристів. Консолідований обсяг туристичних послуг у 2001 році перевищив 21,4 млн. грн. У модернізацію старих і будівництво нових закладів вітчизняними інвесторами у 2001 році

вкладено понад 7 млн. грн., що у свою чергу позитивно вплинуло на зайнятість населення.

На даний момент проблема зайнятості населення є досить актуальною для нашої області. За визначенням безробіття методикою Міжнародної Організації Праці, у 2002 році в Івано-Франківській області безробіття серед населення працездатного віку становило 75,5 тис. осіб, що склало 13% від їх загальної чисельності. Серед областей України це є досить високий показник, оскільки середній рівень безробіття в країні населення працездатного віку у 2002 році становив 10,8%. У 2003 році зареєстровано зменшення безробіття в порівнянні з 2002 роком на 8,7 тис. осіб, або на 0,4%. Але по Україні за цей період безробіття зменшилося на 1,1%, а це означає, що проблема зайнятості в області долається, але не настільки ефективно як в інших областях України. Здебільшого у відсотковому відношенні безробіття зменшувалось у сільській місцевості, що було пов'язано з входом у дію програми розвитку туризму в області.

На зменшення безробіття у сільській місцевості насамперед вплинув розвиток зеленого туризму, а також сприяння місцевої влади у пільговому мікрокредитуванні сільських господарів.

Уже готове до підписання Кабінетом Міністрів положення, в якому враховані пропозиції дозволяють господарю, що пропонує до 10 місць, не реєструватися суб'єктом підприємницької діяльності. На сьогоднішній день зареєстровано 320 таких садиб, господарі яких приймають туристів. Туризм визнаний стратегічним напрямком місцевого господарського комплексу, а основна його роль полягає у вирішенні проблеми зайнятості населення та подальшого економічного розвитку регіону.

А тому органи державної влади й надалі мають максимально сприяти розвитку туризму в області та стимулювати підприємства всіх форм власності у створенні додаткових робочих місць. У кінцевому результаті це збільшить надходження коштів до бюджетів усіх рівнів, сприятиме вирішенню проблеми зайнятості населення, що у свою чергу підніме його життєвий рівень та дасть для Івано-Франківщини перспективу не бути реципієнтною областю.

1. Туристично-краєзнавчі дослідження / Федерація профспілок України. – Інститут туризму. – № 2. – Київ, 1999.
2. Проект програми розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2002–2010 роки.
3. Івано-Франківщина, Україна, світ (1995–2000 рр.): статистичний збірник. – Івано-Франківськ, 2001.
4. Купчак В.Р. Регіональні особливості зайнятості населення за умов реструктуризації економіки (на прикладі Івано-Франківської області) // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2004. – № 1. – С. 143–154.
5. Приймак В. Зайнятість та безробіття в Західному регіоні України // Регіональна економіка. – 1998. – № 3.
6. Гуць М. Проблема безробіття та рівня життя населення України // Україна: аспекти праці. – 2003. – № 2.

СУТЬ ТА ОСНОВНІ ФОРМИ РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

*Луцан Ірина,
II курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Брович О.С.,
асистент.*

Проблеми роздержавлення є особливо актуальними в Україні за сучасних умов. Якщо частка державного майна в Україні за радянської доби складала більше 99%, то сьогодні перед нами постає завдання переходу цього майна в приватну власність, визначення меж роздержавлення та проведення ефективної роботи в цьому напрямку, оскільки процес роздержавлення визначає інтереси як держави, так і окремого суб'єкта.

Роздержавлення – поступове звуження функцій, обмеження ролі держави в усіх сферах суспільного життя на основі створення й розвитку різноманітності соціально-економічних секторів, форм і структур, політичної, ідеологічної та культурної різноманітності, сукупності громадянських прав і свобод кожної особи [4, с.289].

Роздержавлення економіки – зменшення економічних функцій, послаблення ролі держави в управлінні економічними об'єктами за одночасного переходу частини державної власності в інші типи і форми (колективні, приватні), а також передання певних повноважень державних органів підприємствам, компаніям [4, с.289].

У 1991 р. парламентом України було прийнято Концепцію роздержавлення і приватизації майна державних підприємств, землі та житлового фонду. Головною метою роздержавлення й приватизації в Україні Концепція визначала “створення багатокладної соціально-орієнтованої економіки”, досягнути якої передбачалось шляхом формування “сприятливого економічного та законодавчого середовища” при дотриманні принципів соціальної спрямованості, вільного вибору, конкурентності та прозорості процесу.

Основним законодавчим актом, який визначав мету, пріоритети й завдання приватизації в Україні, став Закон України “Про приватизацію майна державних підприємств” від 4 березня 1992 р., основною метою якого було залучення коштів на структурну перебудову національної економіки.

Розрізняють такі форми власності: приватну, а точніше, індивідуальну приватну власність, колективну, а точніше, колективну приватну власність і державну – власне державну та комунальну власність. Усі ці форми власності є необхідними для кожної країни.

Зауважимо, що до різних форм власності висувається вимога ефективності та вимога справедливості. Гадаємо, обидві досить міцно пов'язані між собою: коли працівник певен, що його робота оцінюється справедливо, то він і працюватиме ефективніше ніж у протилежному разі.

У своїй статті “Приватизація у країнах світу із сталими ринковими відносинами” М.Чечетов порівняв економіку Франції, Англії, в яких проходила приватизація, роздержавлення і їм це йшло на користь, адже економічні показники збільшились [2, с.8].

Підсумовуючи сказане, додамо, що для України роздержавлення відіграє як позитивну, так і негативну роль, оскільки приватизувати великі заводи, які мали важливе економіко-стратегічне значення для неї, не можна, наприклад “Криворіжсталь”. Інколи просто штучно занижується вартість Основних Фондів. ВАТ “Чисті метали” було оцінено у 5–10 разів нижче від їхньої залишкової вартості. Але приватизувавши малі фірми, заводи, їхній керівник буде зацікавлений у їх процвітанні. Тому буде наймати на роботу кваліфікованих спеціалістів, які працюватимуть якісно, приносячи хороші результати. У свою чергу власник заплатить достойну, високу зарплату.

На нашу думку, заводи-гіганти потрібно залишити державною власністю, їх не можна приватизувати, оскільки вони несуть цінність для всієї держави, а не для окремого власника. Правда, потрібно про них подбати, певним чином матеріально заохочувати працівників, правильно скеровувати кошти на виробництво, розбудову.

Отже, роздержавлення йде тільки тоді на користь країні, коли воно проведене не повністю, а частково. Також не можна його проводити без підготовки.

1. Панчишин С. Макроекономіка: Навчальний посібник. – Стер. вид. – К.: Либідь, 2002. – 614 с.
2. Чечетов М. Методологічні засади приватизації в Україні // Економіка України. – 2004. – №12. – С.4–17.
3. Чечетов М. Приватизація державного майна та управління об'єктами державної власності у контексті стратегії уряду // Економіка України. – 2004. – № 7. – С.10–12.
4. Економічна енциклопедія. – Т. 3. – К.: Академія, 2002. – 951 с.
5. Будаговська С. Мікроекономіка та макроекономіка: Підручник. – К.: Основи, 1998. – 517 с.
6. www.Rada.gov.ua.

СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ І СТРУКТУРИ НАСЕЛЕННЯ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА УКРАЇНИ

*Курило Оксана,
II курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Циганець В.С.,
кандидат економічних наук, доцент.*

Населення та його соціальний стан є визначальною ознакою ефективності розвитку як окремого регіону, так і держави в цілому, оскільки власне демографічні процеси віддзеркалюють їх економічний, політичний та соціально-психологічний стан.

Предметом нашого дослідження вибрано природний рух населення з метою визначення його абсолютної чисельності та структури, а також тенденцій зміни цієї чисельності й структурних зрушень, які відбуваються в окремих контингентах населення. Об'єктом дослідження є демографічні процеси народжуваності, смертності, шлюбності та розлучень.

Основними категоріями населення, за якими реєструється його чисельність, є наявне та постійне населення.

Наявне населення – це чисельність осіб, які на момент реєстрації перебувають на території певного населеного пункту, незалежно від місця їх постійного проживання. **Постійне населення** – це чисельність осіб, які постійно, протягом тривалого часу проживають на території певного населеного пункту, незалежно від наявності на момент реєстрації.

Вивчення процесів народжуваності, смертності та природного приросту є важливим питанням при визначенні демографічних перспектив країни і формуванні соціально-демографічної політики держави.

У даній роботі досліджується демографічна ситуація, яка склалася як у Івано-Франківській області, так і в Україні в цілому.

Досліджуючи динаміку чисельності наявного населення, можна констатувати її істотне зменшення як по окремих областях, так і по Україні загалом. Зокрема, викликає відповідну наукову і практичну цікавість зміна чисельності наявного населення Івано-Франківської області впродовж 1940–2004 років (таблиця 1).

Таблиця 1. Чисельність наявного населення Івано-Франківської області за період 1940–2004 рр.

Рік	1940	1950	1959	1965	1979	1985	1989	1990	1995	2000	2004
Чисельність	1341,9	1029,7	1094,6	1194	1331,9	1372,8	1423,5	1431,4	1466,8	1430,1	1397,8

Аналіз наведених у таблиці 1 даних свідчить про суттєве скорочення чисельності наявного населення нашої області за останнє десятиріччя (1995–2004). Якщо до 1995 року відбувалося збільшення загальної чисельності населення, то вже з 2000 року воно починає знижуватися. Це можна пояснити рядом причин, серед яких є скорочення народжуваності, зростання смертності та міграційні процеси, які зумовили масовий виїзд населення за кордон.

Природний рух населення залежить від співвідношення народжуваності й смертності. Протягом останніх років кількість померлих на Івано-Франківщині перевищувала кількість народжених. Наприклад, число народжених в області зменшилось з 22,3 тис. осіб у 1990 році до 14,1 тис. осіб у 2003 році. А число померлих, навпаки, зросло – з 15 тис. осіб у 1990 році до 18,6 у 2003 р. (таблиця 2). Усе це призвело до від'ємного природного приросту населення і фактично, починаючи з 1995 року, почався процес депопуляції населення області. В Україні цей процес почався з 1991 року, коли загальна кількість померлих у державі вперше перевищила кількість народжених.

У 2002 р. порівняно з 1990 р. число народжених у цілому по державі зменшилось в 1,7 раза. Відтак коефіцієнт народжуваності за цей період знизився з 13,6 до 7,7 відсотка. Отже, на 1000 жителів України припадає тільки 8 народжених. Натомість спостерігається усталена тенденція зростання коефіцієнта смертності, з 13,4% у 1995 році до 15,4% у 2001 році.

Таблиця 2. Динаміка чисельності народжених, померлих та природного приросту Івано-Франківської області

Рік	1990	1995	2000	2002	2003
кількість народжених	22290	18479	14631	13911	14113
кількість померлих	15002	17349	17301	17890	18600
природний приріст	7288	1130	-2670	-3979	-4487

Погіршення ситуації зі смертністю в Україні пов'язано з накопиченням несприятливих умов, зокрема зниженням життєвого рівня населення, незадовільним станом соціальної сфери і медицини та екологічними негараздами.

Для нашого суспільства характерним є високий рівень постаріння населення. Під, "старінням" нації в демографії розуміють зростання питомої ваги населення старшого віку і, відповідно, зменшення частки молодших вікових груп. Це є серйозною соціально-демографічною проблемою для будь-якого суспільства. З економічного погляду постаріння нації є небезпечним тому, що при цьому збільшується навантаження на економічно активне населення.

Залишається високим рівень смертності населення у працездатному віці. Зокрема, в Івано-Франківській області у 2003 р. у працездатному віці померло 3823 особи, що в 1,3 раза більше, ніж в 1990 р.

Важливим критерієм оцінки демографічної ситуації є очікувана тривалість життя. Цей показник в Україні досить низький як серед розвинутих країн, так і країн із перехідною економікою. За даними ВООЗ, серед 174 країн світу у 1997 р. за показником середньої очікуваної тривалості життя (68,8 року) Україна посідала 95 місце.

Аналіз демографічної ситуації і зроблені на його основі висновки лягають в основу наукового обґрунтування генеральних планів соціально-економічного та архітектурно-територіального розвитку країни та її регіонів.

Прогнозування чисельності населення на перспективу відбувається як у цілому, так і через прогнозування його складових: народжуваності, смертності та природного приросту. Прогнозні значення показника природного приросту населення отримують через прогнози показників чисельності народжених та померлих за допомогою методу екстраполяції. На основі вказаного методу нами розроблено прогноз природного руху населення України на найближчі 8 років.

Рік	Народжуваність	Смертність	Природний приріст
2005	329184,7692	783828,46	-454643,69
2006	308683,6923	793467,62	-484783,92
2007	288182,6154	803106,77	-514924,15
2008	267681,5385	812745,92	-545084,38
2009	247180,4615	822385,08	-575204,62
2010	226679,3846	832024,23	-605344,85
2011	206178,3077	841663,38	-635485,08
2012	185677,2308	851302,54	-665625,31

Таким чином, нами досліджені демографічні процеси, які відбуваються в Україні та її регіонах і, зокрема, в нашій області: народжуваність, смертність та природний приріст (спад), а також чинники, які впливають на ці процеси.

Для покращення демографічної ситуації в Україні та її регіонах слід реалізувати комплекс заходів, спрямованих на стимулювання народжуваності, сприяння підвищенню добробуту сімей, забезпечення належних умов для людей похилого віку, нейтралізації факторів, які зумовлюють зростання смертності. З цією метою слід поліпшити економічну ситуацію шляхом вирішення таких нагальних проблем, як подолання бідності на основі зростання доходів та рівня життя населення, забезпечення його зайнятості й покращення умов і безпеки праці.

1. Доповідь про розвиток людини за 1999 рік. – Оксфорд – Нью-Йорк: ПРООН, 2000. – С.134–137.
2. Дослідження в Україні проблем економіки праці, демографії, соціальної економіки і політики (науково-інформаційне видання). – Академія економічних наук України / Т.А.Заяць (відп.ред.), С.І.Бандур (уклад.), Д.П.Богиця (уклад.). – К., 2000. – 70 с.
3. Івано-Франківщина, Україна, світ за 2003 рік. Статистичний щорічник. – Івано-Франківськ, 2004. – 604 с.
4. Стеценко С.Г., Швець В.Г. Статистика населення: Підручник. – К.: Вища школа, 1993. – 463 с.

СИСТЕМА МАРКЕТИНГОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ

*Глазкова Анна,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Копчак Ю.С.,
старший викладач.*

Хто володіє інформацією, той володіє світом. Цей постулат давно вже став аксіомою. А в умовах цивілізованого ринку інформація перетворюється на конкретні гроші. Недаремно бізнес на наданні інформаційних послуг є одним із найдинамічніших. Найпотрібнішою сьогодні менеджери й бізнесмени, які планують вийти на міжнародні ринки, називають інформацію про:

1. Економічні фактори ринку або сегмента – можливі економічні кризи, падіння виробництва, нерегулярність виплати заробітної плати, введення додаткових податків, зборів, підвищення цін або тарифів тощо.
2. Правові фактори – зміна чинного законодавства, введення додаткових обмежень чи додаткового контролю за діяльністю.
3. Науково-технічні фактори – можлива зміна технологій, стандартів, нормативів та вимог до товарів, введення додаткового ліцензування.
4. Політичні фактори – політична нестабільність у державі або регіонах.
5. Фактори культурного рівня – освіта, професія, національність або приналежність до національних меншин.

Таким чином, для успішної роботи підприємства за рубежом потрібно: вивчити середовище маркетингу в цій країні; обрати потрібні ринки; визначити методи виходу на ці ринки; розробити відповідний комплекс маркетингу; створити службу міжнародного маркетингу.

Слід відзначити, що багато компаній штурмують та завойовують міжнародні ринки протягом десятиріч. Проте нині конкуренція загострюється. Тому компанія, яка вважає за безпечніше діяти на внутрішньому ринку, може не тільки втратити шанс вийти на інші ринки, але й зазнати втрат на внутрішньому ринку.

Припустимо, що якась компанія вирішила знайти свою нішу на глобальному ринку. Першим її кроком має бути детальне вивчення міжнародної торгової системи. Будь-яка компанія, що продає свій товар до іншої країни, стикається з різноманітними торговими обмеженнями. Серед них тарифи, квоти, ембарго, валютний контроль, нетарифні торгові бар'єри. Наприклад, Індія буквально тероризує іноземних підприємців квотами на імпорт, валютними обмеженнями та квотами щодо відсотка національного персоналу в управлінському апараті. А японці вигадали досить дотепний спосіб захисту свого внутрішнього ринку від іноземних виробників. У його основу покладено ідею "унікальності". На думку державних регулюючих органів, шкіра японців є такою своєрідною, що зарубіжна косметика має пройти тестування в Японії, перш ніж отримати право на продаж. У той же час певні сили допомагають торгівлі між країнами. Прикладом може слугувати Генеральна угода про тарифи й торгівлю та різноманітні регіональні угоди щодо вільної торгівлі.

Фахівець із міжнародного маркетингу повинен дослідити економічне становище кожної країни, зокрема виробничу структуру даної країни та розподіл доходів. Так, ринкові можливості країн із натуральним господарством є вкрай обмеженими, тоді як країни з індустріальною економікою є перспективним багатим ринком для всіх видів товарів, тому що вони мають широкий спектр виробництв та численний середній клас.

Крім того, кожній країні притаманні певні традиції, норми поведінки і табу. Перш ніж розпочати розробку маркетингової програми, продавець має вивчити ставлення споживачів різних країн до сприйняття та використання певних товарів. Тут на нього очікують несподіванки. Наприклад, пересічний француз використовує вдвічі більше косметичних товарів ніж його дружина. Німці та французи з'їдають більше фірмових спагеті ніж італійці. Слід також особливо пам'ятати про пристосування стандартних фірмових назв до різних мов.

Зібравши всю цю інформацію, компанія повинна обрати оптимальний спосіб виходу на ринок: експорт, створення спільних підприємств чи прямі інвестиції. Крім того, компанії, які працюють на одному чи кількох іноземних ринках, повинні вирішити, якою мірою необхідно адаптувати свій асортимент товарів до місцевих умов. На одному полюсі знаходяться компанії, що у всіх випадках пропонують стандартизований маркетинговий комплекс. Інші компанії дотримуються протилежного підходу – адаптованого маркетингового комплексу.

І от наша компанія готова до виходу на зовнішні ринки. Але на цьому її труднощі не завершилися, адже в міжнародному бізнесі головне не лише

зібрати інформацію про бажану країну та конкурентів, але й максимально поширити інформацію про себе. Для цього необхідно обрати відповідні інформаційні канали просування своєї продукції. Усі доступні канали можна поділити на масові, особисті, локальні та індивідуальні. Масові канали, як правило, обслуговують недорогі товари загального попиту. Прикладом масового каналу слугує також Internet. Web-сайт може поглибити відносини зі споживачем набагато краще ніж більшість інших видів маркетингових комунікацій, саме тому Internet є необхідною частиною стратегії розвитку бренду. Особисті канали також обслуговують недорогі товари, але потрібні обмеженому колу споживачів. Існує два методи використання особистих каналів: ті, які працюють на групу, і ті, які працюють безпосередньо на лідера. Наприклад, варто було Кейт Мосс заявити, що вона випиває не менше 10 чашок чаю в день, як кількість чайних церемоній в Англії та за її межами значно збільшилась. Локальні канали можна охарактеризувати таким чином: навіщо шукати по цілому регіоні потенційних покупців, якщо можна визначити місця їх максимального скупчення і подати інформацію про фірму чи товар безпосередньо там. Індивідуальні канали обслуговують, як правило, промислову продукцію чи товари народного споживання класу преміям. Прикладами індивідуальних каналів є іменні розсилки поштою, безпосередні дзвінки споживачам чи особисті візити.

Таким чином, кожна компанія повинна визначити, яке місце вона посідає на місцевому ринку, у внутрішньому економічному просторі та в глобальному масштабі. При цьому менеджери й бізнесмени повинні завжди пам'ятати, що сьогодні світом володіє інформація.

1. Філіп Котлер. Маркетинг // Діалектика. – Київ, 2001.
2. "Контракти" з'ясовують, скільки коштує в Україні інформація про партнера // Галицькі контракти. – 2000. – №21. – Травень.
3. <http://www.src.com.ru>. Информационные каналы продвижения.
4. <http://www.4p.ru>. Методы сбора информации и инструменты анализа.

ПОБУДОВА БУХГАЛТЕРІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ТИПУ

*Бучковська Ганна, Говзан Світлана,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Пилипів Н.І.,
кандидат економічних наук, доцент.*

Забезпечення економічного розвитку України, подолання відставання від розвинених країн в інформаційному просторі неможливе без розробки належної організації системи бухгалтерського обліку. Саме облікова система розглядається як невід'ємна складова системи управління. Ефективні управлінські рішення можливі за умов багатомірного розуміння інформаційних процесів господарських систем, а джерелом інформації при цьому залишається бухгал-

терський облік. За останні роки керівники підприємств проявляють усе більший інтерес до питань підвищення ефективності традиційних процедур бухгалтерського обліку.

Прийняття стратегічних рішень в умовах динамічного та невизначеного середовища потребує не тільки аналізу, оцінки й прогнозування внутрішнього розвитку підприємства, а й забезпечення відповідності між зовнішнім макросередовищем, внутрішнім мікросередовищем і результатами фінансово-господарської діяльності підприємства. Узагальнення, систематизацію та інтерпретацію інформаційних потоків для прийняття стратегічних управлінських рішень може забезпечити стратегічна бухгалтерія.

Створення стратегічної бухгалтерії та закріплення за нею функцій і обов'язків з організації та ведення стратегічного обліку спричиняє зміни в організаційній структурі бухгалтерії підприємства. Побудована відповідним чином вона дасть змогу добитися конкретного розподілу обов'язків і виконання поставлених завдань.

На шляху реалізації основних організаційних і методичних принципів стратегічної бухгалтерії підприємства зіштовхуються з низкою таких проблем, як: психологічні стереотипи, професійна підготовка бухгалтерів, ставлення керівництва підприємства до бухгалтерії, обмеженість матеріальних ресурсів, наявність спонтанної стратегії, наявність офіційно затвердженої стратегії при відсутності механізму контролю за її реалізацією [1, с.31-32].

Концепція організації стратегічної бухгалтерії передбачає вибір моделі обліково-аналітичної системи стратегічного типу, яка забезпечить взаємозв'язок та використання в практичній діяльності стратегічного обліку, стратегічного планування, стратегічного аналізу й контролінгу.

Організація стратегічного обліку на підприємстві передбачає три етапи:

1. Методологічний. На цьому етапі визначають мету, об'єкти та методи стратегічного обліку; складають план рахунків управлінського обліку й перелік калькуляційних статей.

Слід зауважити, що, розглядаючи основні тенденції розвитку облікової системи в Україні, можна зазначити: дедалі помітнішими стають тенденції поділу обліку на фінансовий і управлінський на великих підприємствах, які мають складну ієрархічну організаційну структуру.

2. Технічний. На цьому етапі вирішують такі завдання: створення моніторингу поточної діяльності та системи обліку даних, отриманих із зовнішнього середовища; вибір моделі складання звітної інформації; визначення напрямів руху інформації всередині підприємства.

Основними завданнями системи моніторингу поточної господарської діяльності є: своєчасне виявлення відхилень фактичних результатів від очікуваних, встановлення причин, що призвели до відхилень, розробка пропозицій щодо відповідного коригування окремих напрямів господарської діяльності з метою її нормалізації та підвищення ефективності.

3. Організаційний. На цьому етапі визначають функції та розподіляють обов'язки між працівниками стратегічної бухгалтерії. Функції та обов'язки стратегічної бухгалтерії можуть змінюватися залежно від зміни внутрішніх і зовнішніх умов.

Орієнтовний перелік функцій стратегічної бухгалтерії, які варіюватимуться на кожному окремому підприємстві, може бути таким:

> розробка внутрішньої облікової політики підприємства для цілей стратегічного обліку та організація управлінського обліку відповідно до неї;

> вибір форм і методів організації стратегічного обліку на підприємстві згідно із специфічними потребами самого підприємства та зовнішніми умовами, в яких функціонує підприємство;

> розробка форм внутрішньої звітності, організація документообігу, що дасть можливість забезпечити своєчасне подання керівництву підприємства необхідної для прийняття управлінських рішень інформації;

> аналіз та підготовка інвестиційних проектів для подання керівництву;

> аналіз сприятливих і негативних змін зовнішнього середовища, розробка коригувальних заходів для подання керівництву [2, с.35].

У кінцевому результаті слід зазначити, що створення обліково-аналітичної системи стратегічного типу сьогодні можливе лише на великих прибуткових підприємствах, оскільки ведення фінансового, управлінського обліку, а також системи спостереження за чинниками зовнішнього середовища потребує значних трудових та фінансових витрат. Більше того, для створення та функціонування системи необхідне об'єднання зусиль бухгалтерів, фінансистів, менеджерів, інженерів-програмістів. Для підприємств – суб'єктів малого бізнесу доцільно використовувати бухгалтерський аутсорсинг (використання зовнішньої організації (постачальника) для обробки банківських та інших фінансових даних під час здійснення комерційних операцій [3, с.55; 4, с.15]).

Саме модель стратегічного типу – вимога недалекого майбутнього, оскільки вона націлена на підвищення керованості та адаптування підприємства до умов товарних і фінансових ринків, що постійно змінюються, на забезпечення швидкого отримання необхідної інформації з метою коригування стратегії підприємства.

1. Колісник М. Принципи стратегічної організації фінансового обліку // Податкове планування. – 2004. – №10. – С.29–35.
2. Чебан Т., Яценко В. Організаційні аспекти побудови бухгалтерії стратегічного типу // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – №12. – С.31–36.
3. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н.Азрилияна. – М., 2002. – С.55.
4. Дрозд І. Бухгалтерський аутсорсинг як організаційна форма сучасного обліково-аналітичного процесу // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – №8. – С.10–18.

РОЛЬ ПРЯМОЇ РЕКЛАМИ ТА PR У ПРОСУВАННІ НА РИНОК НОВОЇ ТОРГОВОЇ МАРКИ

Пляс Ольга,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – *Мойсеєнко В.І.,*
кандидат економічних наук, доцент.

У сучасному суспільстві пропозиція постійно перевищує попит. Виробники пропонують безліч удосконалених і нових товарів. Ринок виявляється перенасиченим ідентичними товарами та послугами. Одночасно кількість нових торгових марок щорічно зростає. Наприклад, на ринку США з'являється понад 9000 нових товарів кожного року і, як наслідок, щотижня в стандартному супермаркеті США можна побачити біля 200 нових торгових марок. Український ринок, який знаходиться на стадії розвитку, зустрічається з аналогічною проблемою стосовно певних груп товарів: молочні продукти, соки, прохолоджуючі та алкогольні напої, тютюнові вироби.

Тому в стратегії маркетингу при виході на ринок нової торгової марки особливе місце займає просування. Важливо повідомити потенційних покупців про новий продукт, його особливості й переваги, сформувавши у свідомості споживачів певний образ торгової марки, – це завдання вирішує пряма реклама (Advertising або ATL – “Above the line”) – інформація про товар чи послугу, яка розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів та їх зацікавленість таким товаром чи послугою (згідно із Законом України “Про рекламу”).

Вірогідність отримання позитивних результатів від рекламної діяльності збільшується, коли замість комплексу незв'язаних між собою рекламних заходів розробляється і проводиться рекламна кампанія, для якої характерні єдина мета і загальний задум – концепція.

Концепція рекламної кампанії передбачає взаємозв'язок від дослідження ринку до визначення мети рекламної комунікації та вибору методу розрахунку й безпосередню розробку бюджету рекламної діяльності.

Особливої ваги набуває рішення щодо рекламного звернення, яке включає: розробку креативної концепції рекламного повідомлення, оцінку й вибір варіантів звернення і безпосередньо виконання звернення.

Важливим є вибір засобів розповсюдження рекламної інформації. При цьому необхідно врахувати широту обхвату цільової аудиторії, частоту повторення реклами й силу дії на споживача, розглянути основні види засобів розповсюдження реклами і відібрати конкретні носії реклами та здійснити розподіл реклами за часом.

Оцінка ефективності рекламної кампанії, тобто вплив реклами на поінформованість споживачів і збут продукції, завершує і визначає доцільність її проведення.

Крім інформаційної підтримки і широкої рекламної кампанії, існує потреба завоювати довіру споживача до торгової марки і до самого підприємства-виробника. Для вирішення даного завдання найкращим маркетинговим інструментом виступає PR (Public Relations – у перекладі з англ. – зв'язки з громадськістю). Згідно з визначенням Інституту суспільних відносин Велико-

британії, "PR – це плановані, тривалі зусилля, направлені на створення або підтримку доброзичливих відносин і взаєморозуміння між організацією і громадськістю". PR також часто називають непрямою рекламою, оскільки дія на споживача відбувається через завуальовані повідомлення в ЗМІ про рекламований об'єкт. Головними заходами, які здійснюються у сфері PR, є: організація і проведення престижної реклами; підготовка і розповсюдження прес-релізів; організація і проведення прес-конференцій; організація інтерв'ю керівників підприємства для ЗМІ; спонсорство спортивних, добродійних і культурних заходів; організація і проведення науково-технічних конференцій тощо.

Стратегія PR дозволяє перевести бізнес-проект із площини "прагнення до наживи" у площину "соціальна значущість". Через сформований імідж до широкої аудиторії доводиться думка, що кінцева мета роботи фірми – не отримання прибутку, а задоволення бажань і потреб конкретних людей та суспільства в цілому, покращення якості життя споживача.

Крім того, система PR допомагає подолати "бар'єр недовіри" до торгової марки, що виникає через упереджене ставлення потенційних споживачів до фірми; до країни-виробника тощо.

Таким чином, виводячи на ринок нову торгову марку, споживачам необхідно надати інформацію, щоб переконати їх у перевагах товару фірми, розсіяти недовіру, створити психологічну готовність до придбання товару. Саме для цього й існують реклама й система заходів PR, які допомагають здійснити ці та інші цілі. Цілеспрямовані і взаємоузгоджені заходи реклами і Public Relations відкривають шлях для реалізації товару.

1. Джефкінс Ф. Реклама: Практ. посібник (Пер. із 4-го англ. вид.) / Доповнення і ред. Ядіна. – К.: Товариство "Знання", 2001. – 456 с.
2. Медведева Е. Основи рекламознавства. – М.: РИП-холдинг, 2003 – 262 с.
3. Реклама. 6-е изд. / Е. Ромат. – СПб.: Питер, 2003. – 560 с.
4. Росситер Дж. Р., Персс Л. Реклама и продвижение товаров (Пер. с англ.) / Под ред. Л. А. Волковой. – СПб.: Питер, 2000. – 656 с.
5. <http://www.e-executive.ru/> Подготовка PR-кампании.

ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК ПРИКАРПАТТЯ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Мачошак Оксана,
У курс, економічний факультет.
Науковий керівник – *Романюк М.Д.,*
доктор економічних наук, професор.

Демографічна ситуація, що склалася в Україні, цілком обґрунтовано викликає занепокоєння як державних органів, так і широких верств суспільства. Скорочення чисельності населення, зменшення тривалості життя та стрімке падіння народжуваності, від'ємне сальдо еміграції дають усі підстави класифікувати її як ознаки демографічної кризи.

Причини цього мають, перш за все, історичне коріння і накопичувалися протягом тривалого часу. Також головною проблемою є те, що за роки державної незалежності України жоден із Кабінетів Міністрів серйозно не займався цією проблемою, проте є надія, що програма дій сьогорішнього уряду "Назустріч людям" змінить неефективний досі підхід до цього питання, оскільки державний бюджет України на 2005 рік є найсоціальнішим, бо, нарешті, зрозуміли всі, що саме люди – це багатство, краса, безпека і надія України на краще майбутнє.

Не допустити депопуляції та деградації суспільства – невідкладне завдання і, без перебільшення, священний обов'язок усіх гілок та органів державної влади. Про це, зокрема, говориться в статті 16 Конституції України.

Основними причинами скорочення населення є низька народжуваність, висока смертність, бідність, міграційні процеси, що набули широкого розмаху, екологічна ситуація, постійне психологічне навантаження.

Очікувана стабілізація економічної ситуації в Україні, підвищення добробуту населення, подолання бідності, оздоровлення навколишнього середовища, розвиток системи охорони здоров'я, поширення стандартів здорового способу життя серед населення країни будуть достатньо сприятливими до зниження рівня смертності та забезпечать загальне зростання середньої тривалості життя населення. Також можливістю збільшення загальної кількості населення України залишається активна міграційна політика.

Сприятлива демографічна політика держави, безумовно, впливатиме на поліпшення демографічної ситуації. Прикарпаття є тим регіоном, що впевнено розвивається, маючи значно кращі демографічні показники ніж у цілому по Україні. Люди, дбаючи про рідну землю, не допустять вимирання власного народу. Впевнений рух пліч-о-пліч із владою принесе бажані результати.

За підсумками досліджень, тільки в чотирьох регіонах країни у 2004 році отриманий природний приріст населення. Це – області Західної України і, зокрема, Івано-Франківська, Тернопільська, Львівська та Чернівецька. Річ у тому, що саме в цих регіонах переважає сільське населення, для якого характерний більш високий рівень народжуваності ніж у містах.

Прикарпаття досягло позитивного розвитку в питанні збільшення дітонароджуваності (у 2003-му прийшли на світ 14094 малюки, а у 2004 – 14787).

Лікарі, демографи й інші спеціалісти впевнені у необоротності позитивної тенденції, яка, нарешті, прийшла на зміну негативній. Запорукою тому має стати посилення державної турботи про матір і дитину при нових Президентові України, Прем'єр-Міністрові, уряді. Доказом цього стала допомога на дитину 8495 гривень з 1 квітня 2005 року, що, на нашу думку, сприятиме істотному поліпшенню демографічної ситуації в нашій державі.

А коли державою виконуватимуться всі покладені на неї завдання щодо позитивного розвитку демографічної ситуації, неминучим буде збільшення народжуваності. Без сумніву, впевненості додає той факт, що, нарешті, в Україну прийде економічна і соціальна стабільність, добробут, здоров'я, зміцниться інститут сім'ї, діти стануть гарантом доброго майбутнього країни.

1. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Пастушенко П.П. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 344 с.
2. Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. Економіка та розвиток регіонів (областей) України: Навч. посібник. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 644 с.
3. Романюк М.Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки: Методологія і практика регулювання. – Львів: Світ, 1999. – 292 с.
4. Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки. Збірник матеріалів / Комітет з питань національної безпеки і оборони України. – К.: Парламентське видавництво, 2003. – 449 с.
5. // Газета “Красзнавство. Географія. Туризм.” – 2004. – №34. – Вересень.
6. Івано-Франківщина, Україна, світ: статистичний щорічник / За ред. М.В.Кривоного. – Івано-Франківське управління статистики, 2003.

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС ГАТТ / СОТ

Лотоцька Мар'яна,
 У курс, економічний факультет.
 Науковий керівник – *Васильченко С.М.,*
 кандидат економічних наук, доцент.

Основною в системі організацій з регулювання та сприяння розвитку міжнародної торгівлі є Світова Організація Торгівлі (система ГАТТ-СОТ), яка має тривалу історію. Друга світова війна зруйнувала стабільність у світовій торгівлі й призвела до появи режимів майже економічної автаркії. Необхідністю стало створення механізму регулювання і розвитку міжнародної торгівлі. Таким механізмом повинна була бути міжнародна організація торгівлі (МОТ), але через ряд причин вона не була створена. Натомість вдалося прийняти тимчасову угоду, котра мала існувати і врегульовувати питання у сфері торгівлі до моменту створення МОТ. Ця Генеральна угода про тарифи та торгівлю (ГАТТ – General Agreement on Tariffs and Trade) була укладена в 1947 році. ГАТТ – багатостороння угода, яка закріпила принципи, правові норми, правила ведення та державного регулювання взаємної торгівлі країн-учасниць. Формально вона була угодою, але фактично являла собою головну міжнародну організацію з питань регулювання світової торгівлі впродовж тривалого часу. ГАТТ була однією з найбільших міжнародних економічних організацій, сфера діяльності якої охоплювала 94% обсягу світової торгівлі [4, с.95].

З початку дії Генеральної угоди про тарифи і торгівлю було проведено вісім раундів міжнародних багатосторонніх торговельних переговорів. Більшість із них стосувалась в основному зниження тарифів, але на останніх раундах почався процес перегляду. Восьмий (Уругвайський) раунд торговельних переговорів виявився найконструктивнішим і багатостороннім з усіх, які мали місце. На ньому найважливішим стало рішення про створення Світової Організації Торгівлі (СОТ) [5, с.46]. З 1 січня 1995 року ГАТТ перетворено у Світову Організацію Торгівлі (СОТ). Вищим органом СОТ є Конференція

Міністрів, яка має повноваження приймати рішення з усіх питань, які регулюються багатосторонніми торговельними угодами [1, с.38].

Угоди СОТ, охоплюючи широке коло різноманітних видів діяльності, становлять юридичне підґрунтя для міжнародних торговельних операцій. Це – своєрідні контракти, згідно з якими уряди різних країн зобов'язуються проводити свою торговельну політику на взаємоузгодженій основі. Хоч ці документи обговорюються й підписуються на урядовому рівні, проте головна їх мета полягає в наданні допомоги постачальникам товарів і послуг, експортерам та імпортерам у здійсненні цивілізованої торгівлі [5, с.54].

Відповідно до угод СОТ держави, як правило, не повинні дискримінувати між своїми торговельними партнерами. Якщо якась держава надає певні торговельні привілеї комусь зі своїх держав-партнерів, тоді автоматично ці привілеї мають поширюватися на всі інші держави-партнери, які є членами СОТ. Це принцип, який називають принципом надання режиму найбільшого сприяння (РНС).

Наступним принципом є принцип надання національного режиму, тобто імпортні товари після того, як вони потрапили на внутрішній ринок держави, мають право на такий самий режим, що й товари місцевого виробництва.

І ще одним важливим принципом СОТ є принцип вільної торгівлі. Власне кажучи, вся діяльність СОТ спрямована на досягнення вільної торгівлі між її країнами-членами шляхом поступової лібералізації зовнішньоторговельних режимів цих країн.

Також важливим принципом, на якому ґрунтується діяльність СОТ, є принцип заохочення розвитку та економічних реформ. Враховуючи специфіку країн, що розвиваються, особливо найменш розвинених країн, положення угод СОТ передбачають спеціальний перехідний період для цих країн, із тим щоб вони краще пристосувались до нових правил системи ГАТТ / СОТ.

Діяльність СОТ характеризується її функціями. Такими функціями є: виконавча функція, яка полягає в забезпеченні й гарантуванні Світовою Організацією Торгівлі реалізації умов угод СОТ; функція розв'язання міждержавних спорів проявляється в тому, що СОТ керує застосуванням Домовленості про правила і процедури врегулювання спорів. СОТ ще виконує важливу функцію нагляду за відповідністю національного законодавства праву СОТ [3, с.123].

Актуальним питанням на сьогоднішній день є питання України і СОТ. Недавні події свідчать про те, що Україна вибрала шлях, який базується на демократії, верховенстві права і фундаментальних свободах. І в даному випадку наближення України до Європи є більш прогнозованим. Політика нової влади спрямована на європейську інтеграцію. Нині Україна працює на те, щоб увійти в СОТ. Членство в СОТ дасть їй ряд переваг і можливостей у сфері торгівлі. І тут варто процитувати Беніту Ферраро-Вальднер – комісара Європейської Комісії із зовнішніх відносин і європейської політики сусідства: “Членство України у СОТ принципово важливе для створення зони вільної торгівлі. Швидкість руху України в напрямку вступу в СОТ в більшості залежить від ваших лідерів. Але я б хотіла нагадати, що ЄС одним з перших підписав з

Україною двосторонній протокол про вступ в СОТ в 2003 році. Ми і в подальшому будемо використовувати кожну можливість, щоби підкреслити: ми підтримаємо Україну в її прагненнях стати членом СОТ” [2, с.40].

1. Дахно І.І. Міжнародне економічне право. – К.: МАУП, 2000.
2. Журнал “Бізнес”. – 2005. – № 28. – С.40.
3. Мережко О.О., Неліп М.І. Правове регулювання світової торгівлі в системі ГАТТ/СОТ. – К.: Наукова думка, 1999.
4. Філіпченко А.С., Рогач О.І., Шнурков О.І. Світова Економіка. – К.: Либідь, 2000.
5. Циганков Т.М., Гордєєва Т.Ф. Міжнародні організації. – К.: КНЕУ, 2001.

ПРАВознавство

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

*Цюрпіта Наталія,
І курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Андріюк В.В.,
старший викладач.*

Конституція України поклала на державу обов’язок доведення до відома населення законів та інших нормативно-правових актів, що визначають права й обов’язки громадян.

У нашому суспільстві, яке проголосило курс на побудову демократичної правової держави та громадянського суспільства, необхідно створити якнайсприятливіші умови для подальшого розвитку правосвідомості населення, подолання правового нігілізму, задоволення потреб громадян в одержанні знань про державу і право.

Сучасний стан правової свідомості та правової культури в Україні суттєво відстає від європейських стандартів. Це зумовлює необхідність всебічного роз’яснення правових актів і утвердження їх у свідомості людини. В умовах трансформації та демократизації суспільства, культивування ідеалів, що притаманні правовій державі, актуалізується потреба проведення широкомасштабної правової освіти громадян.

Згідно з Указом Президента України “Про національну програму правової освіти населення”, одним з основних завдань цієї програми є підвищення рівня правової підготовки населення, насамперед учнівської та студентської молоді, громадян, які перебувають на державній службі, осіб, обраних народними депутатами України, депутатами місцевих рад, викладачів правових дисциплін, журналістів, які висвітлюють правову тематику.

Отже, державне керівництво усвідомило крайню потребу у вихованні та формуванні у громадян високого рівня правової культури, визнало пріоритетом розвиток правової освіти населення. Але, щоб досягти цієї мети, в даній програмі треба передбачити не лише вивчення і роз’яснення позитивного права держави, але й законів етики і моралі, адже правове виховання тісно пов’язане з усіма видами соціального виховання – моральним, політичним, естетичним тощо.

Неможливо говорити про освоєння людиною правової освіти без належного культурно-морального, духовного фундаменту. Цілком зрозуміло, що особа з високим рівнем духовної культури ніколи не піде проти законів, які побудовані на моралі, проте пропаганда духовної культури в українському суспільстві виконується на досить низькому рівні. Бездуховність, аморальність найбільш поширені серед молоді – людей, які творитимуть Україну третього тисячоліття, що є актуальною проблемою нашого суспільства, не розв’язавши якої, рухатися до демократичної правової держави нереально.

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ (1991–1996 рр.)

*Глуханюк Юлія,
І курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Адамович С.В.,
кандидат історичних наук, старший викладач.*

У сучасному інформаційному суспільстві важливу роль відіграють засоби масової інформації, які на сьогодні мають величезний вплив на свідомість населення і є потужним інструментом виховання громадян, у тому числі й правового.

Проте, як не прикро, доводиться констатувати той факт, що саме наше сучасне телебачення формує у молоді бездуховність та підриває взагалі суспільну мораль заповненням ефіру низькоякісними й аморальними передачами. Крім того, не менш важливою проблемою є те, що як на державних, так і на приватних телеканалах недостатньо або взагалі немає спеціальних освітніх правових телепрограм, розрахованих на дитячу та юнацьку аудиторію. Щоправда, дещо кращою є ситуація з радіопередачами, однак радіо не володіє настільки широкою молодіжною аудиторією, як телебачення, що також ускладнює правове виховання.

Досить вагомий внесок у правове виховання в Україні здійснюють друковані видання. Так, в Україні нині виходить 173 газети, 61 журнал, 18 бюлетенів, 10 збірників і 1 альманах на правову тематику.

Останнім часом дещо активізувалася співпраця управлінь юстиції із засобами масової інформації, результатом чого є видання різноманітних вісників, проведення прес-конференцій на правову тематику, а також робота громадських приймалень, які надають правову допомогу за зверненнями громадян.

Проте зазначених заходів недостатньо для подолання правового нігілізму, який розвинувся в нашій державі. Відновлення поваги до права та держави залежить не тільки від діяльності державних органів та засобів масової інформації з правової освіти населення, а й своєчасності правового виховання, адже виховувати законослухняного громадянина потрібно змалечку. У даному аспекті правового виховання в Україні є велика прогалина. І в першу чергу це стосується викладання основ правознавства у школах, яке є недостатнім та досить часто неякісним. Крім того, гостро відчувається незабезпеченість шкільних бібліотек навчальною правовою літературою.

Як бачимо, в галузі правового виховання в Україні накопичилось дуже багато проблем фінансового, організаційного, морального, політичного, кадрового, суто правового характеру, вирішення яких потребує значної концентрації зусиль держави загалом та кожного громадянина зокрема. Ця справа важка, але благородна, адже здійснюється в інтересах усього суспільства.

Проблема організації державного устрою постала одночасно з виникненням перших державних утворень, тому ще стародавні філософи приділяли їй багато уваги у своїх працях. Накопичена протягом віків світова теоретична спадщина щодо проблеми організації державного устрою згодом послужила підґрунтям для досліджень із проблем державного устрою України [5, с.12].

Особливої актуальності проблема державного устрою набула, коли Україна врешті-решт стала суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою.

Зі становленням незалежності України з'явилася потреба прийняти нову конституцію й визначити в ній державний устрій. У проектах різних політичних сил і наукових інститутів по-різному підходили до вирішення цього питання.

Зокрема, проект Конституції України в редакції від 26 жовтня 1993 р. передбачав унітарно-децентралізовану Україну з Республікою Крим із статусом автономії та обласним (земельним) устроєм. Конституційний Договір (Закон про державну владу і місцеве самоврядування) передбачав унітарну форму устрою з Автономною Республікою Крим як адміністративно-територіальною автономією.

Натомість проект Конституції (Основного Закону) Української Радянської Соціалістичної Республіки депутатської фракції “Комуністи України” передбачав унітарну Україну з АРК у складі України й національно-адміністративними утвореннями. Існували й інші партійні проекти.

Так, проект Конституції України Української республіканської партії (УРП) передбачав унітарну Україну, поділену на області, повіти, міста, села. Проекти Конституції України Християнсько-демократичної партії України й Конгресу українських націоналістів відзначали Україну як унітарно-децентралізовану державу із землями, повітами, містами, містечками, селами, зі столичною землею – м. Київ, з адмінтериторіальною автономією земель. Конституційно-демократична партія бачила Україну як федеративну державу із земельним поділом [1, с.76].

У наукових колах (Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України) бачили Україну як державу з АРК на засадах територіальної автономії.

Однією з проблем конституційного процесу була проблема статусу АРК. Питання побудови автономії на науковій основі постало у зв'язку з відновленням у лютому 1991 р. Автономної Республіки Крим та проблемами при визначенні її статусу, які виникли ще навесні 1992 р.

В умовах унітарності механічне відтворення статусу Кримської автономії в її колишніх формальних параметрах суб'єкта федерації виявилось неможливим,

належало шукати інші шляхи вирішення цієї проблеми на принципово новій концептуальній основі. Єдино прийнятною для України в цій ситуації було визнано модель регіональної автономії. Врешті-решт після тривалих дискусій і обговорень та протистоянь гілок влади конституційний процес вдалося пришвидшити договором, схваленим Верховною Радою у червні 1995 р. [3, с.586.], який у кінцевому результаті призвів до прийняття 28 червня 1996 р. Конституції.

У прийнятій Конституції (ст.2) було остаточно визначено: “Україна є унітарною державою”. АРК розглядалася як адміністративно-територіальна автономія, яка самостійно вирішує питання, віднесені до її відання Конституцією та законами України. Звідси випливало, що Конституція і закони АРК не повинні суперечити Конституції і законам України [4, с.20-21].

Проте існує чимало проблем: часто нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим не відповідають Конституції та законам України, а також самій Конституції АР Крим, актуальною залишається й проблема відносин між органами влади в АР Крим [2, с.28-29].

Однак після складного й неоднозначного конституційного процесу унітарність України, яка є оптимальною для українського сьогодення, була закріплена в Конституції 28 червня 1996 р.

1. Бей О. Як облаштувати федеративну державу // Політика і час. – 2000. – №3-4. – С.72–84.
2. Копиленко О. Конституція в Конституції, або Крок вперед, два кроки назад // Політика і час. – 2000. – №7-8. – С.19–31.
3. Корнієнко М. Обласна автономія: федералізація чи децентралізація? // Українське право. – 1996. – С.16-23.
4. Пухтинський М. Територіальна організація влади в Україні // Українське право. – 1996. – С.32-38.
5. Телешун С.О. Поняття державного устрою України: проблеми теорії і практики // Право України. – 2000. – №3. – С.111–122.

ПОНЯТТЯ, СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА

*Васильєва Вікторія,
I курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Кобецька Н.Р.,
кандидат юридичних наук, доцент.*

Суттєве значення у процесі аналізу інституту суб'єктивних прав особи має встановлення поняття, суті та змісту правової категорії “суб'єктивне право”.

Поняття суб'єктивного права навряд чи може бути визначене достатньо твердо, і всі запропоновані формули мають свої слабкі сторони. У гамі різних учень про суб'єктивне право виокремлюються головні доктринальні течії, серед яких можуть бути названі нормативна, комбінаційна, теорії волі, інтересу та ін. [1, с.122].

Першою концепцією вважається вольова теорія суб'єктивних прав, яка проголошує природженість і невідчуження прав особистості, забезпечення й охорона яких вручаються створеній на основі суспільного договору державі [2, с.79].

Згодом із розвитком капіталістичних суспільних відносин на зміну вольовій теорії приходить теорія інтересу, представником якої був Ієрінг. Прихильники цієї теорії стверджували, що волездатність не є необхідною передумовою права, оскільки в якості носіїв права можуть виступати особи, позбавлені волі (наприклад, малолітні, божевільні). Ця теорія “розуміє” суб'єктивне право як “юридично захищений інтерес”, не визнаючи права правомочного суб'єкта без інтересу й потреб.

Ще одна з теорій суб'єктивних прав – це теорія нормативна, прихильником якої є, зокрема, Кельзен. У його розумінні суб'єктивне право – це просто об'єктивна правова норма при застосуванні її конкретною юридичною особою, форма виявлення такої норми.

На шляху заперечення існування суб'єктивного права як такого стоїть Петражицький з його психологічною теорією права. Відкидаючи реальність правових явищ, Петражицький і суб'єктивне право визначає як своєрідне психічне переживання, що породжує імперативно-атрибутивні емоції на стороні зобов'язаних осіб.

Таким чином, упродовж своєї еволюції поняття суб'єктивних прав пройшло значний розвиток від визнання їх природженими і невід'ємними властивостями особи до відкинення їх існування як таких узагалі.

На сьогодні традиційним є визначення суб'єктивного права як закріплену законом та іншими юридичними нормами можливість певної поведінки особи, спрямованої на здійснення прав людини [3, с.465].

Таке формулювання, вперше запропоноване С.С.Алексєєвим, є абсолютно вдалим і відображає суть, значимість та важливість суб'єктивних прав [4, с.117].

Суб'єктивне право – це саме міра, еталон, що відділяє правові дії від неправових. Можливість означає не тільки допустимість але й забезпечення певних дій. І, нарешті, поведінка у даній формулі – це конкретні правомірні людські вчинки.

На думку професора О.С.Йоффе, суб'єктивне право є засіб регулювання поведінки громадян, що здійснюється за допомогою норм права шляхом забезпечення певної поведінки інших осіб, з метою задоволення інтересів правомочного, які співпадають з інтересами суспільства або не суперечать їм [2, с.90].

Слід зазначити, що, зокрема, професор М.С.Строгович суб'єктивне право розуміє як забезпечену законом можливість користуватися певним соціальним благом. Як бачимо, при цьому підході поведінка сприймається як більш широке поняття, вона включає не тільки конкретні вчинки, але й користування благом, що не суперечить загальному поняттю [3, с.465], визначеному вище.

Аналіз існуючих визначень, характеристик та змісту суб'єктивного права дає можливість виділити такі його особливості:

1. Суб'єктивне право є мірою можливої поведінки.
2. Зміст суб'єктивного права встановлюється нормами права і юридичними фактами [4, с.133].

3. Реалізація суб'єктивного права забезпечується обов'язком іншої сторони.

4. Суб'єктивне право надається правомочній особі для задоволення його інтересів, при відсутності останнього стимулу для реалізації суб'єктивного права втрачається.

5. Дане право полягає не тільки у можливості, але і в юридичній або фактичній поведінці правомочної особи [5, с.122].

6. Суб'єктивне право забезпечується державою [6, с.347].

1. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. – М., 1912. – С.387.
2. Иоффе О.С. Избранные труды: В 4-х томах. – Том 1. – Санкт-Петербург: Юр.центр Пресс, 2003. – С.572.
3. Популярна юридична енциклопедія / Кол. авторів: В.К.Гіглевський, В.В.Головченко, В.С.Ковальський (кер.) та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.
4. Алексеев С.С. Общая теория права. – М., 1982. – Т.2. – С.360.
5. Матузов Н.И. Общая теория. – М., 1992. – С.357.
6. Скакун О.Ф. Теория государства и права. – Харьков, 2000. – С.410.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗНАКІВ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

*Ковалишин Олександр,
III-курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Васильєва В.А.,
кандидат юридичних наук, доцент.*

В умовах ринкової економіки істотно зростає значення знаків для розрізнення одних і тих самих товарів (послуг), що виробляються (надаються) різними виробниками. При перевищенні виробництва товарів і надання послуг над попитом споживачів гостро постає питання певної індивідуалізації їх. Товари й послуги, що виробляються (надаються) різними підприємцями, завжди відрізняються характеристиками, ознаками, якістю тощо. Споживач повинен точно знати, хто виробник того чи іншого товару, хто надає ті чи інші послуги, який товар вигідніше придбати, які послуги відзначаються вищою якістю тощо.

Однак з прийняттям Закону України “Про охорону права на знаки для товарів і послуг” виникли деякі протиріччя в застосуванні певних його норм. У дечому він недосконалий. Це закономірно, адже законодавство України про знаки для товарів і послуг перебуває лише на стадії становлення. Зокрема, виникли проблеми, пов'язані з використанням того чи іншого товарного знаку, правовими формами його використання. Також відбувається пошук ефективних способів захисту права на знак для товарів і послуг.

Точаться дискусії щодо диференціювання поняття товарний знак і знак для послуг. Вважаємо, що підстав для цього у нас немає, оскільки істотних відмінностей між ними не існує. Крім того, єдина назва є більш універсальною.

У законодавстві чітко вказується визначення знаку. Ним визнається позначення, за яким товар і послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг інших осіб. Але варто було б навести ознаки, яким повинен відповідати знак для товарів і послуг.

Потрібно врегулювати статус третіх осіб при використанні знаків для товарів і послуг.

Слід підкреслити, що чинне законодавство не закріплює авторських прав на знак за розробниками, незважаючи на те, що деякі позначення, які реєструються як знаки для товарів і послуг, можуть відповідати всім вимогам, що пред'являються до об'єктів авторського права. За чинним законодавством, якщо автори знаку дають згоду на використання їх творів як знаків для товарів і послуг, вони не набувають ніяких додаткових прав і привілеїв.

До третіх осіб належать особи, немайнові права яких порушуються у зв'язку з використанням знаку для товарів і послуг, який має ознаки, притаманні цій особі.

Таких осіб є три групи. До першої відносимо авторів (та їх правонаступників) – розробників знаків, до другої – авторів (та їх правонаступників) уже існуючих творів, які повністю чи фрагментарно використовуються як знаки, і до третьої – інших фізичних осіб, чиї немайнові права та охоронювані законом інтереси порушуються внаслідок використання певного знаку [2, с.82].

Було б доцільним законодавчо закріпити визначення автора знаку: “Автор знаку – це особа, творчою працею якої було розроблено знак”, а також визначити права й обов'язки авторів знаків для товарів і послуг.

Треті особи, на нашу думку, мають усі необхідні юридичні передумови бути суб'єктами суміжних прав на знак для товарів і послуг.

Вважаємо, непотрібно проводити експертизу новизни заявленого позначення. Вона не проводиться майже в жодній з європейських країн. Прийняття рішення про порушення прав за цим критерієм, на наш погляд, повинно покладатися на власників більш ранніх прав, на що їм відводиться розумний строк [1, с.342].

При використанні неминуче виникають посягання на користування знаками. Знаки для товарів і послуг захищаються від будь-якого посягання. Але термін “посягання” в наведеному контексті є нечітким, розмитим, у нього можна вкладати різний зміст, що може призвести до неоднозначного тлумачення.

Зміст терміна “посягання” різноманітний, проте він не охоплює усіх дій, які можуть бути визнані порушеннями права на товарний знак. Посяганням завжди є намір, умисна дія [3, с.73]. Але ж порушенням даного права можуть бути й неумисні дії. Про це свідчить практика іноземних держав. Тому варто чітко окреслити можливі варіанти посягання і форми його здійснення.

Щодо принципів, на яких ґрунтується законодавство про знаки для товарів і послуг, то слід зазначити, що особливе місце серед них займає принцип обов'язковості використання останніх. Якщо знак не використовується або недостатньо використовується в Україні протягом трьох років, то будь-яка особа може звернутися до суду із заявою про дострокове припинення чинності свідоцтва.

Недоліками в законодавстві є також відсутність норм про колективні знаки і критеріїв визначення загальновідомих знаків.

1. Законодавство України у сфері інтелектуальної власності: проблеми вступу до СОТ. Матеріали слухань у Комітеті з питань науки і освіти. – К.: 2002.
2. Кашинцева О. Треті особи як суб'єкти права на знак для товарів і послуг // Право України. – 1999. – №7.
3. Мельник О. Законодавство України про товарні знаки: проблемні питання // Право України. – 1999. – №4.

ОБСТАВИНИ, ЩО ПОМ'ЯКШУЮТЬ ТА ОБТЯЖУЮТЬ ПОКАРАННЯ, У ЗАКОНОДАВСТВІ, ТЕОРІЇ, ПРАКТИЦІ

Федорак Леся,
ІІІ курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – *Фріс П.Л.*,
кандидат юридичних наук, професор.

П.3 ч.2 ст.65 передбачає, що суд призначає покарання, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Звідси, як бачимо, сполучник “та” вказує на те, що обставини, які пом'якшують і обтяжують покарання, розглядаються як окрема категорія, що враховується судом при призначенні покарання. І це логічно тому, що вони мають значний вплив на міру і розмір покарання. Але якщо ми підійдемо з погляду сутності обставин як загального поняття, то це – сукупність умов, у яких що-небудь відбувається, у яких визначається положення когось чи чогось [1, с.12].

Слід зазначити, що вчені наполягають на досить широкому колі даних про особу винного, які повинні враховуватися при призначенні покарання. При цьому ніхто з них не проводить паралелей між даними про особу та обставинами, що пом'якшують і обтяжують покарання. Окрім Н.В.Шепелевої, яка вказує на те, що окремі дані про особу винного за певних умов можуть бути віднесені до обставин, що пом'якшують покарання, незалежно від того, чи передбачені вони як пом'якшуючі обставини ст.66 КК України. Дані про особу винного можуть бути віднесені і до обтяжуючих покарання обставин, якщо вони передбачені ст.67 КК України. При призначенні покарання перевага надається обставинам, що пом'якшують або обтяжують відповідальність. У числі даних про особу винного вони не враховуються [2, с.258].

Така позиція Н.В.Шепелевої є найбільш близькою, оскільки з аналізу обставин, включених у законодавчий перелік, випливає, що вони являють собою дані, які відносяться до характеристики злочинного діяння або особи винного [1, с.12], оскільки судити про юридичну природу явища потрібно не тільки і не стільки з його назви, а з його сутності й призначення [1, с.203]. А отже, з цієї точки зору обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання

(далі – обставини) співвідносяться із загальними засадами призначення покарання як частина і ціле. Тому, вважаємо, доречнішим було б замінити сполучник “та” на слова “у тому числі”. Це точніше підкреслювало б зміст самих обставин і, у свою чергу, усунуло б протиріччя у їх тлумаченні насамперед практичними працівниками.

Практика ж показала, що ані суд, ані адвокати чи прокурори не завжди окремо виділяють дані про особу в контексті обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання. Дуже часто одні і ті самі категорії в одних випадках визначаються, як обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання, а в інших – як дані про особу. Як свідчать наші дослідження практики Івано-Франківського міського суду, у 33% вироків від загальної кількості вивчених зазначаються дані про особу. При цьому поряд з обставинами, що пом'якшують і обтяжують покарання, вони встановлюються у 25% вироків, у 8% вироків ураховані при призначенні покарання тільки дані про особу без установаження обставин [3].

У процесі аналізу практики ми також зробили висновок, що дані про особу можна поділити на дві групи: ті, які характеризують особу взагалі і ті, які характеризують особу як підсудного у конкретній справі. Перші застосовуються виключно як дані про особу, другі застосовуються також і як обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання. Звідси робимо висновок про те, що з даного питання законодавство пішло всупереч теорії і практики.

Тому вважаємо необхідним внести вже запропоновані вище зміни у діючий кримінальний закон. Крім того, таке нововведення дало б можливість уникнути врахування негативних даних про особу, які не зазначені у ст. 67 КК України, при призначенні покарання, оскільки такі випадки зустрічаються у судовій практиці, незважаючи на те, що перелік обставин, які обтяжують покарання, є вичерпним. Проте п.3 ст.65 КК України дав судам таку можливість, виділивши окремо необхідність урахування даних про особу при призначенні покарання.

Наприклад, Івано-Франківським міським судом застосовувалися при призначенні покарання такі негативні дані про особу, не передбачені ст.67 КК України: неодноразово судимий – 1% усіх вивчених нами вироків, вчинення злочину особою, яка раніше вчиняла якийсь злочин – 2%, невизнання вини як ухиляння від відповідальності – 1% [3].

Отже, проаналізувавши все вищезазначене та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання, необхідно відмітити, що частина з них за своїм змістом є даними про особу й характеризує суспільну небезпечність особи.

1. Мясников О.А. Смягчающие и отягчающие наказание обстоятельства в теории, законодательстве и судебной практике. – М.: ООО Издательство “Юрилинформ”, 2002. – 240 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник (Ю.В.Александров, В.І.Антипов, М.В.Володько та ін.). – Вид. 3-тє, перероб. і доп. / За ред. М.І.Мельника, В.А.Клименка. – К.: Юридична думка, 2004. – 352 с.
3. Архів місцевого суду Івано-Франківського міського суду за 2002–2004 рр.

ТРЕТЕЙСЬКИЙ РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ

*Грицак Ольга,
III курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Логвінова М.В.,
асистент.*

Третейський суд – що це: самосуд чи легітимна форма вирішення цивільних спорів, третій зайвий у судовій системі чи може, альтернатива традиційному суду? Що, як, де, в який спосіб?

Питання, що нині цікавлять не лише юристів, але й усе частіше пересічних громадян, які правильно вбачають у третейському інституті нову реальну можливість простого, швидкого і при цьому повного та об'єктивного вирішення цивільних спорів. Давній спір між сусідами чи непорозуміння з діловим партнером – вирішення пропонує третейський суд.

Отже, зрозуміло, що дана тема є на сьогодні досить актуальною. **По-перше**, швидкі темпи економічної діяльності потребують альтернативного – швидкого і конфіденційного – порядку вирішення цивільних та господарських спорів; **по-друге**, як відомо, 11 травня 2004 р. прийнятий новий ЗУ “Про третейські суди”, який породив нову хвилю запитань і відповідей навколо цього питання.

Третейський суд – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням зацікавлених фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому Законом України “Про третейські суди” [1].

Інститут третейського суду не є новацією, навпаки, він має багаторічну історію. Існував ще за часів Київської Русі (про що свідчить давньоруське прислів'я “Суд третейський – суд братерський!”) [2], був відомий навіть римському праву. Так, саме римляни розробили першу класифікацію третейських судів (що є актуальною і досі) на: 1) постійно діючі (інституційні – діють на основі регламенту, тривалий строк існування) та 2) суди ad hoc (з лат. “для конкретного випадку, справи”) [3].

Незалежно від виду третейського суду справа може бути розглянута цим судом, якщо: спір впливає з цивільних чи господарських приватноправових відносин; суть справи – спір (конфлікт), а не визнання факту; спір одночасно підвідомчий і загальним судам; наявна дійсна третейська угода (або третейське застереження в іншому договорі) – одна з основних документів у третейському судочинстві, саме укладаючи її, спір виключається з підвідомчості інших судів (п.6 ст.ст. 136, 227 ЦПК).

Потребують уваги певні відмінності у розгляді справи третейським та загальними судами саме тому, що вони і є перевагами третейського розгляду поряд з іншими. Зокрема: 1. Третейський розгляд більш зрозумілий, простий, позбавлений бюрократизму та надмірної формалізації процедури розгляду справи (ч.1 ст.28 ЗУ “Про третейські суди” – правила третейського розгляду для вирішення конкретного спору визначаються цим законом та третейською угодою). Спір розглядається в зрозумілій і прийнятній для сторін проце-

суальній формі, що дозволяє уникнути маніпулювання процесуальним законодавством і зловживання процесуальними правами. 2. Сторонами на їх розсуд може бути обране місце розгляду (ст.30 цього Закону), тобто третейське судочинство може проводитись у будь-якому населеному пункті, що реально робить його доступним для всіх. 3. Оптимально стислі строки третейського розгляду. Розгляд справи триває від двох місяців до двох тижнів, а то й за одне засідання – уникнення судової тяганини.) 4. Можливість формування третейського суду самими сторонами (ст.16). Це дозволяє усунути необ'єктивне ставлення до справи, знімає питання про судові лобіювання та вплив адміністративного ресурсу. Поряд із тим можливість обрання сторонами суддів дозволяє призначити на слухання справи найбільш кваліфікованих фахівців, які спеціалізуються у відповідній галузі права, а також фахівців з інших сфер. 5. Третейська процедура розгляду справи є остаточною (ст.51). Не передбачається апеляційного та касаційного оскарження. Це також аргумент на користь того, що справа розглядається у більш стислий період. 6. Конфіденційність третейського розгляду (ст.32) є також важливою перевагою, оскільки третейський суд у переважній більшості розглядає комерційні спори, жодна зі сторін не бажає широкого розголосу комерційної таємниці. 7. Рішення третейського суду приймаються з урахуванням волі сторін, торговельних звичаїв та бізнес-етики. Одним із головних завдань судді є саме пошук шляхів для примирення сторін, знаходження альтернативних, прийнятних варіантів, дружнє посередництво у примиренні, збереженні й подальшому зміцненні ділових та партнерських відносин сторін, незважаючи на розбіжності, що є між ними.

Варто, однак, звернути увагу і на деякі суперечності та недоліки нового Закону. Так, п.6 ст.6 ЗУ “Про третейські суди” говорить, що не може бути однією із сторін у третейському суді державна установа чи організація, казенне підприємство. Однак Європейська Конвенція про зовнішній торговий арбітраж від 1961 року закріпила можливість публічно правових осіб звертатися до арбітражу у тих випадках, коли такий орган чи установа вступають у приватноправові відносини (наприклад, укладається договір перевезення).

У випадках, коли відповідно до закону оскаржується рішення третейського суду, незрозуміло також, як компетентному суду дізнатися про перебіг третейського розгляду, якщо при цьому не вівся протокол судового засідання (ст.44 дає право, за домовленістю сторін, не вести протокол) [4].

Негативним є і те, що вирішення справи у третейському суді швидше за все буде пов'язане з більшими витратами ніж у державному. Якщо у державних судах сторони сплачують державне мито та судові витрати, то в третейських – сторони повинні сплатити гонорар суддям і секретареві третейського суду, третейський збір, витрати, пов'язані з оглядом і дослідженням речових та письмових доказів за місцем знаходження, та деякі інші. Але при цьому про розмір цих витрат сторони домовляються при утворенні третейського суду. Отже, і це питання можна врегулювати.

Як бачимо, все ж таки переваги розгляду цивільних спорів третейськими судами є досить вагомими, але оскільки Україна тільки стоїть на шляху становлення даного інструмента, будемо сподіватися, що з часом у нас

третейський суд перестане бути чимось “екзотичним” і по праву займе вагоме місце у системі способів захисту порушених прав.

1. Закон України “Про третейські суди” від 11 травня 2004 року.
2. Збірка українських приказок та прислів'їв. – К., 2002. – С.54.
3. Зайцев А.И. Классификация третейских судов // Третейский суд. – 2001. – №5-6. – С.44.
4. Виталий Омелькин. Третейское самосудие // Налоги и бухгалтерский учет. – 2004. – №51. – С.37.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДУ ПРИСЯЖНИХ

Мазурик Мар'яна,
IV курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – *Зазурський О.Б.,*
кандидат юридичних наук, доцент.

Як і будь-який інститут, суд присяжних має ряд недоліків і переваг. Саме тому з приводу його введення в Україні не втихають бурхливі дискусії. Прихильники та противники існування суду присяжних у нашій країні наводять ряд аргументів, щоб довести правильність своїх тверджень. Але наявність негативних рис не означає, що даний суд взагалі не потрібен. Проблеми необхідно усувати, а не намагатись їх уникнути, обійти стороною. Лише таким способом у нас діятимуть ефективні й досконалі механізми правосуддя.

На даному етапі розвитку нашої судової системи існує значна кількість відносин, які необхідно врегулювати для ефективного й безперешкодного відправлення правосуддя. На користь його ефективності у статті 124 Конституції України закріплено положення про те, що “народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних” [1, с.40]. Значна кількість проблем, які виникають при реалізації цієї норми, вимагає детального дослідження і швидкого вирішення. Саме з цього приводу висловлюють свою думку такі науковці, як: В.Т.Маляренко, В.Кульчицький, О.Сидорчук, В.Котляр, Р.Савонюк та інші. І.Русанова викладає власне бачення щодо нової форми судової влади. Нормативною базою, що передбачає діяльність присяжних, насамперед є Конституція України 1996 р., Закон України “Про судоустрій України” від 7 лютого 2002 р. Широке поняття дає коментар до згаданого Закону за редакцією В.Т.Маляренка. Процесуальну діяльність присяжних засідателів регулюватиме новий Кримінально-процесуальний кодекс України.

В.Котляр висловлює таку думку: “Моя позиція як юриста полягає у неприйнятності суду присяжних як органу об'єктивної судової влади, як важеля правосуддя, оскільки цей суд – результат емоційної, а не правовиконавчої судової діяльності. Не можна обґрунтовувати вину або невинність на емоціях присяжних, які діють під впливом задуманих і здійснених комбінацій сторін – обвинувачення та захисту” [2, с.72]. Одразу погоджуватися з цим твердженням було б нерозважливо. Адже присяжні засідателі приходять не в

театр на виставу, а в суд для здійснення правосуддя, вирішення чужої долі та захисту авторитету судової влади, і вони про це знають. Противники даного суду пов'язують із цим і велику кількість виправдувальних вироків, винесених присяжними на основі вражень та душевних хвилювань, які виникли завдяки “старанним зусиллям захисту”. Якщо у звичайних судах їх частина не перевищує 0,5 %, то в судах присяжних виправдання досягають 10 % і більше.

З іншого боку, це може означати ще й те, що слідчі органи та державне обвинувачення недобросовісно та неефективно виконують свою роботу і що саме участь у кримінальному процесі присяжних засідателів запобігає судовій помилці.

Іншою проблемою виступає наукова необізнаність присяжних і відсутність у них практики. Така обставина називає суд присяжних “кивалами” або “судом вулиці”. Вони не є професіоналами і, можливо, ніколи навіть не чули про деякі норми, процедури, права і свободи. Нерідко й самим суддям важко знайти правильне рішення. То ж як бути з людьми без юридичної освіти та багатолітньої практики? [4, с.126]. В.Т.Маляренко бачить проблему необізнаності присяжних у їх відборі. Цей процес складний і тривалий.

Важливою умовою діяльності суду присяжних є довіра до нього з боку суспільства і державних органів. Коли він позбавиться підтримки народу, на захист якого стає, та органів держави, які забезпечують його функціонування, то важко буде говорити про подальший розвиток цього інституту. Якщо прихильність громадян України пояснюється досить великою кількістю виправдувальних вироків, то саме цим і пояснюється негативне ставлення до суду присяжних державних органів. Тобто це не показник добросовісного виконання своїх обов'язків, а емоційне сприйняття того, що відбувається в залі суду.

Крім того, суд присяжних – надто “дороге задоволення” для держави. Відповідно до ч.3 ст.72 Закону України “Про судоустрій України” “за рахунок Державного бюджету України народним засідателям і присяжним за час виконання ними обов'язків по здійсненню правосуддя виплачується матеріальна винагорода [7, с.186]. Усім відомі “можливості” Державного бюджету України. Сьогодні на свою частку з нього чекають лікарні, дитсадки, інтернати, інші важливі установи. Годі й говорити про додаткові витрати в судочинстві.

Надзвичайно складною проблемою, пов'язаною із запровадженням суду присяжних, є законодавча регламентація його діяльності, розробка безпосереднього механізму дії системи цього суду, порядку визначення його складу, відбору кандидатів тощо. Відсутня спеціальна література, методичні рекомендації. Однак правосуддя чекати не може. Важливим моментом у ході реалізації судово-правової реформи стало прийняття Закону України “Про судоустрій України” від 7.02.2002 р. Положення відносно суду присяжних, регламентовані в ньому, потребують подальшого осмислення, розширеного тлумачення з боку законодавця, щоб знайти своє відображення в новому Кримінально-процесуальному кодексі України.

Варто наголосити на питанні доцільності чи недоцільності існування суду присяжних одночасно з народними засідателями. “Батьки” Конституції

України передбачили участь у судочинстві не тільки народних, а й присяжних засідателів. Це рішення прийнято без будь-якого вивчення проблеми [6, с.39].

Зі сказаного можна зробити висновок: усі перелічені проблеми є важливими й потребують належної уваги як із боку науковців-теоретиків, так і з боку законодавця. Необхідно виробити механізм щодо усунення таких недоліків. І це далеко не весь перелік проблем, які перешкоджають впровадженню суду присяжних в Україні. Але, як уже було сказано, їх необхідно вирішувати.

1. Конституція України. – К.: Українська правнича фундація, 1996. – 54 с.
2. Котляр В. Суд присяжних не для України // Право України. – 1998. – № 9. – С.72–73.
3. Кульчицький В., Сидорчук О. Суд присяжних і наукова думка про нього в Україні після судової реформи 1864 р. // Право України. – 2003. – № 6. – С.125–128.
4. Маляренко В.Т. До питання про участь представників народу в здійсненні кримінального правосуддя // Вісник Верховного Суду України. – 1999. – № 6. – С.38–46.
5. Маляренко В.Т. Коментар до Закону “Про судоустрій України”. – Київ, 2003. – 461 с.

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО МІЖНАРОДНУ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ

Гурляк Галина,
IV курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Кошеваров В.П.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Подальша трансформація зовнішньої політики України після обрання нового Президента нашої держави у грудні 2004 року, яка відбувається на фоні певного загострення протиріч між основними центрами сили в сучасних міжнародних відносинах, посилення боротьби американського уряду і його союзників та прибічників із світовим тероризмом, подальшого зростання економічної і фінансової ролі Європейського Союзу у світі, поглиблення процесів гуманізації міжнародного і внутрішнього права, вимагає поглибленого вивчення й аналізу чинного законодавства про міжнародну діяльність України. Новий історичний етап у розвитку вітчизняної зовнішньої політики розпочався з 16 липня 1990 року, коли Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України, в якій зазначається, що Україна як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій [2]. Стратегічну спрямованість зовнішньополітичного курсу держави визначила Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року “Про основні напрями зовнішньої політики України”. Найважливішим критерієм оцінки зовнішньополітичної діяльності було визнано повне та ефективне забезпечення національних інтересів України. До основних національних інтересів належать: стратегічні та геополітичні, економічні, регіональні, субрегіональні і локальні інтереси [5]. Стаття 18 Конституції України 1996 року також наголошує, що зовнішньо-

політична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного й взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами міжнародного права [1].

Отже, Україна проводить досить активну, гнучку і збалансовану зовнішню політику в таких основних напрямках: розвитку двосторонніх міждержавних відносин; розширенні участі у Європейському регіональному співробітництві; співробітництві в рамках Співдружності Незалежних Держав; членстві в ООН та інших універсальних міжнародних організаціях.

Пріоритетним стратегічним напрямом у сфері двосторонніх відносин є активний розвиток політичних, економічних, науково-технічних, культурних та інших стосунків із такими групами держав: прикордонні держави; західні держави – члени ЄС та НАТО; географічно близькі держави; держави Азії, Азіатсько-Тихоокеанського регіону, Африки та Латинської Америки; регіональним напрямом – діяльність у рамках Організації з безпеки і співробітництва в Європі. Нагальною потребою сучасного етапу є перегляд старих і перехід до нових форм інтеграції, які сприяють входженню України та інших зацікавлених країн СНД у європейську і світову систему. Участь України у всесвітніх міжнародних організаціях створює реальні можливості для взаємодії практично з усіма державами світу в рамках багатосторонньої дипломатії. Стратегічним напрямом діяльності України у всесвітніх міжнародних організаціях є активна участь в ООН та її спеціалізованих установах. Україна активно використовує досвід і ресурси МОП, ЮНЕСКО, ЮНІДО, МАГАТЕ, ВООЗ, МБРР, МВФ, Всесвітнього Банку та інших міжнародних організацій [6].

Що стосується такої форми міжнародної діяльності України, як укладення міжнародних договорів, то останні є головним правовим засобом регулювання міжнародних відносин. Кожна держава укладає міжнародні договори на основі міжнародного права та свого національного законодавства. Для України – це Конституція України, Закон “Про правонаступництво України” від 12 вересня 1991 року та Закон “Про міжнародні договори України” від 28 червня 2004 року. Згідно з п.4 Прикінцевих положень останнього закону втратили чинність закони “Про дію міжнародних договорів на території України” від 10 грудня 1999 року та “Про міжнародні договори України” від 22 грудня 1993 року [4]. Стаття 9 Конституції закріпила положення про те, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. Закон “Про правонаступництво України” вказує на те, що Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародним договором, укладеним УРСР до проголошення її незалежності та є правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами СРСР, які не суперечать Конституції та законам України [3].

Стаття 2 Закону “Про міжнародні договори України” дає чітке визначення поняття “укладення міжнародного договору України”, включаючи в нього чотири основні стадії: підготовку тексту міжнародного договору; його прийняття; встановлення його автентичності; підписання міжнародного договору та надання згоди на його обов'язковість. Пропозиції щодо укладення від імені

України чи уряду міжнародних договорів надаються відповідно Президентові чи Кабінету Міністрів Міністерством закордонних справ. Підготовка тексту міжнародного договору здійснюється шляхом ведення переговорів уповноваженими представниками держав. На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин договори приймаються на міжнародних конференціях шляхом голосування за них двома третинами держав, що присутні, якщо тією ж кількістю не визначений інший порядок. Згода України на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до нього, а також іншим шляхом, про який домовилися сторони [4].

Чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню їх Україною відповідно до норм міжнародного права.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. – К.: Юрінком Інтер, 1996. – 80 с.
2. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – №31. – Ст.429.
3. Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №46. – Ст.617.
4. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №50. – Ст.540.
5. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №37. – Ст. 379.
6. Про Рекомендації парламентських слухань “Зовнішня політика України як інструмент забезпечення національних інтересів держави: здобутки, реалії та перспективи”. Постанова Верховної Ради України від 19 лютого 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №20-21. – Ст.305.

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ РОСЛИННОГО СВІТУ

Габлей Наталія,
У курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – *Мельник П.В.,*
кандидат юридичних наук, доцент.

Серед екологічних злочинів досить значне місце посідають злочини проти рослинного світу (ст. 245 КК України “Знищення або пошкодження лісових масивів”; ст.246 КК України “Незаконна порубка лісу”; ст.247 КК України “Порушення законодавства про захист рослин”; ст.252 КК України “Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду”; ст.253 КК України “Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля”; ст.236 КК України “Порушення порядку екологічної безпеки”).

В українському законодавстві під поняттям рослинний світ розуміють сукупність усіх видів рослин, а також грибів та утворених ними угруповань на певній території [1, с.12]. Згідно з нормами Лісового кодексу України та Закону

України “Про рослинний світ” ліс є найбільш вагомою частиною рослинного світу. На сьогоднішній день при кваліфікації злочинів проти рослинного світу проблемним є питання відмежування кримінальної та адміністративної відповідальності за дані злочини. Насамперед, від адміністративних правопорушень потрібно відрізнити злочини, передбачені ст.ст.245, 246 КК України. Зокрема, для знищення або пошкодження лісових масивів (ст.245 КК України) у Кримінальному кодексі України передбачається своєрідний спосіб вчинення злочину – вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом, тоді як для адміністративних правопорушень (ст.ст.65, 66, 77, 72 КпАП України) повинен бути інший спосіб (наприклад, пошкодження лісових масивів транспортом, переорювання певної ділянки тощо). Також існує проблема при визначенні предмета злочину (лісові масиви), оскільки він не знайшов своє правове закріплення у законодавстві України. Проаналізувавши законодавство України та праці вчених, можна зробити висновок про те, що поняття лісовий масив є дещо вузьким, ніж ліс. Воно, на відміну від поняття ліс, включає в себе лише частину лісової рослинності (дерева і чагарники).

Склад злочину за незаконну порубку лісу теж має певні неточності. Проаналізувавши ст.246 КК України, можна зробити висновок, що незаконна порубка дерев і чагарників повинна бути вчинена у лісах або захисних та інших лісових насадженнях із заподіянням істотної шкоди [4, с.123]. Диференціація лісів у ст.246 КК України суперечить нормам лісового законодавства. Слід також відмітити, що по-різному розглядається питання про відповідальність за незаконну порубку сироростучого та сухостійкого лісу. У додатку №9 до постанови Кабінету Міністрів України від 5 грудня 1996 року № 1464, де встановлено таксу для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями та громадянами незаконною рубкою і пошкодженням дерев і чагарників до ступеня припинення росту, відмічено, що у разі самовільної рубки сухостійних дерев розмір стягнення обчислюється за цією такою, зменшеною у два рази [2, с.2]. Цим самим визнається можливість незаконної рубки сухостійного лісу, якою спричиняється шкода на рівні з шкодою, спричиноюю незаконною рубкою сироростучого лісу. Отже, незаконну рубку сухостійних дерев слід кваліфікувати за ст.246 КК України, оскільки поняття рубки сироростучого лісу збігається з поняттям рубки сухоостою, а також здійснюється вона всупереч вимогам лісового законодавства [4, с.124]. При кваліфікації даного злочину також необхідно враховувати наявність істотної шкоди. У тому випадку, коли вчинення незаконної порубки у лісах не спричинило істотної шкоди, при визначенні якої в кожному індивідуальному випадку враховується кількість дерев і чагарників, цінність їх породи, діаметр дерев на пні у сантиметрах, група лісу, де вчинено дане правопорушення, його властивості та інші екологічні характеристики, до правопорушника застосовують заходи адміністративно-правової відповідальності.

На підставі вищевикладеного можна підсумувати: у зв'язку з бланкетністю норм КК України, які передбачають відповідальність за екологічні злочини, необхідно детально проаналізувати всі нормативні акти в галузі охорони

рослинного світу; також доцільно було б чітко визначити в диспозиціях статей 245, 246 КК України мінімальний розмір шкоди з метою уникнення проблем відмежування злочину від адміністративного проступку; внести зміни до статті 246 КК України, а саме – виключити з диспозиції поділ на ліси, захисні та інші лісові насадження, оскільки цей поділ не відповідає лісовому законодавству; у статті 3 Лісового кодексу України доцільно передбачити, що лісовий масив – це більш-менш значна (близько 0,5 га) за площею ділянка землі, яка належить до земель лісового фонду й щільно вкрита лісовою рослинністю – деревами й чагарниками.

1. Лісовий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №17. – Ст.99.
2. Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 1996 року № 1464 // Зібрання постанов уряду України. – 1996. – № 20. – Ст.493.
3. Купчик Г. Особливості досудового слідства щодо екологічних злочинів // Вісник прокуратури. – 2003. – №1. – С.116-118.
4. Мельник П. В. Проблеми правової охорони лісів Карпатського регіону України: Монографія. – Івано-Франківськ: Вид-во “Плай”, 2003. – 158 с.
5. Навроцький В.О. Злочини проти природи: Лекції для студ. юрид. факульт. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1997. – 185 с.

ВІДМІННІСТЬ ПОГЛЯДІВ НА ПРАВО І ДЕРЖАВУ І.КАНТА І В.-Ф.ГЕГЕЛЯ

*Осядач Наталія,
V курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Наум М.Ю.,
кандидат філософських наук. доцент.*

Німецькі мислителі І.Кант і В.-Ф.Гегель значну увагу приділяли дослідженню поняття права та його ролі в житті суспільства. Ці питання були надзвичайно важливими і проблемними на всіх етапах історії державно-правової думки.

Крім цього, теорія правової держави, яка розроблена Кантом, а також концепція диференціації державної влади, запропонована Гегелем, мають значення і для сучасного державотворення в Україні. Однак і право, і державу філософи бачать по-різному.

По-перше, Кант конструє право і державу такими, якими він хоче їх бачити. А Гегель один із перших мислителів не ставить питання про те, якими мають бути право і держава. Він вважає, що завданням філософії права є наукове пізнання права і держави. Тобто Гегель прагне глибше пізнати сутність права і держави в їх діяльності.

По-друге, І.Кант під правом розумів сукупність умов, за яких свавілля однієї людини може бути узгоджено із свавіллям іншої з погляду всезагального закону волі. Філософія права Гегеля полягає в таких трьох значеннях:

1. Право як свобода. В даному випадку право і свобода виражають однаковий зміст.

2. Право як певний ступінь і форма свободи або особливе право. Це ієрархія особливих прав від його абстрактних форм до конкретних.

3. Право як закон або позитивне право. Тобто закон як конкретна форма вираження права.

Звідси можемо зробити висновок, що Кант розуміє право як таке соціальне явище, яке повинно визначати й зберігати межі свободи людини. Для Гегеля право і свобода – тотожні одне одному.

По-третє, як Кант, так і Гегель розрізняють природне й позитивне право. Під позитивним правом обоє мислителів розуміють закон. Проте розуміння природного права в них не однакове. Так, для Канта природне право – це право, яке ніким не створюється, не встановлюється і не може бути відмінене. Гегель підтримує цю точку зору Канта, але не вважає природне право чимось сталим, а бачить його в розвитку. З його точки зору, етапами розвитку природного права є:

1) абстрактне право (воно включає в себе такі поняття, як власність, договір);

2) мораль (обман, примус, злочин). Це зіставлення дій людини з нормами моралі;

3) моральність (сім'я, громадянське суспільство, держава). Це мораль у дії, дотримання людиною вимог моралі в дійсності.

Як бачимо, Кант розглядає природне право у вузькому значенні. Гегель розширює розуміння поняття природного права, називаючи ступені його конкретної діяльності.

По-четверте, існує відмінність у поглядах Канта і Гегеля на процес походження держави. Так, Кант вважає, що держава виникла внаслідок укладення суспільного договору. Гегель стоїть на іншій позиції і критикує Канта. Він стверджує, що предметом договору може бути лише річ. Держава не є річчю. Відповідно вона не могла й не може утворитися в результаті укладення суспільного договору.

Отже, з усього вищесказаного можна зробити висновок, що як Кант, так і Гегель у класичній німецькій філософії права створили особливі моделі права. В науковій літературі Кант вважається теоретиком правової держави, а Гегель – теоретиком громадянського суспільства.

1. Алексеев С.С. Самое святое, что есть у Бога на земле. Иммануил Кант и проблемы права в современную эпоху. – М.: Изд-во “Норма”, 1998. – 416 с.

2. История политических и правовых учений: Учебник / Под ред. В.С.Нерсесянца. – М.: Юрид. лит., 1983. – 720 с.

3. Нерсесянц В.С. Гегель. – М.: Юрид. лит., 1979. – 112 с.

4. Ойзерман Т.М. Философия Гегеля как учение о первичности свободы // Вопросы философии. – 1993. – №11. – С.57–71.

5. Соколов А. Кант і сучасність (концепція правової держави у дзеркалі порівняльного правознавства) // Політологічні читання. – 1995. – №1. – С.3–27.

ВИКОРИСТАННЯ СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНИХ СХЕМ ЯК ЗАСОБУ
ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Радьо Тетяна,
II курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Шпак О.М.,
Кандидат педагогічних наук, доцент.

На сьогоднішній день у загальноосвітній школі фактично переважає репродуктивне навчання, тобто перевага на уроці віддається заучуванню. Розв'язання творчих завдань часто залишається поза увагою вчителя, оскільки конкретна мета розвитку творчих здібностей не ставиться.

Як результат, випускники наших шкіл не здатні самостійно розв'язувати проблеми, вирішувати практичні завдання, не можуть мислити діалектично, системно. Їм бракує творчої уяви, винахідливості. І саме ця проблема є надзвичайно актуальною у наш час, оскільки аналіз сучасної ситуації дозволяє нам стверджувати, що молоде покоління стикається з унікальним феноменом – необхідністю оволодіння наукою виживання на основі розвитку соціально-психологічних засобів пристосування до складних (навіть екстремальних) життєвих ситуацій.

Істотним недоліком багатьох уроків є одноманітність їх проведення і, як наслідок, слабка зацікавленість учнів навчальним процесом. Усе це знижує їхню активність. Бо тільки активно працюючи на уроках, учні здобувають дуже багато цікавої інформації, яка надовго залишається в їхній пам'яті, пробуджує творчі здібності.

Нині географія як шкільний предмет має відповідно розроблену систему методів навчання, що випробувані часом. Але ми вважаємо, що сучасний вчитель повинен керуватися принципом, що найважливішим є не обсяг виконаної учнями творчої роботи та її глибина, а сам творчо-науковий підхід, тобто самостійне дослідження тих чи інших географічних об'єктів. Нехай воно буде невеликим, але учень виконає його сам. Адже від уміння вчителя поєднувати різні методи і прийоми індивідуальної та групової роботи, спрямовувати навчальну діяльність на пробудження творчої думки, фантазії, логічного мислення залежить ефективність уроку географії. Український вчений-методист І.Підласий звертає увагу на визначення найбільш ефективного методу навчання. На його думку, основний метод – це мистецтво вчителя скеровувати думки учнів у потрібне русло й організувати роботу за визначеним планом.

Звідси, основне завдання вчителя – повністю задіяти в навчанні географії інтелектуальний потенціал даної групи дітей. Але цього не можна досягти тільки шляхом озброєння їх визначеною сумою знань, умінь і навичок, інакше мислення так і залишиться бездіяльним. Головний акцент треба робити не на запам'ятовуванні навчальної інформації, а на її глибокому розумінні, на

навчанні самостійно використовувати знання в нестандартній ситуації у процесі розв'язання завдань.

Отже, головним – є завдання вчителя допомогти сучасним учням досягти творчого рівня навченості. Ми вважаємо, що основний шлях розв'язання цієї проблеми – заміна традиційної технології навчання. Потрібно впроваджувати в навчально-виховний процес технології досягнення творчого рівня, наприклад, технології послідовного та поетапного засвоєння учнями знань із географії на репродуктивному, репродуктивно-продуктивному та творчому рівнях за допомогою структурно-логічних схем (СЛС).

Адже застосування СЛС – це використання надійного інструмента для організації творчого завдання. З їх допомогою спочатку учні засвоюють знання внаслідок сприйняття, запам'ятовування і відтворюють матеріал репродуктивно. В подальшому розвитку мислення відповідає навчальна діяльність, спрямована на систематичне застосування набутих знань у знайомих і нових ситуаціях. І, нарешті, на третьому рівні учні набувають досвіду творчої діяльності внаслідок розв'язання проблем і проблемних завдань. Щоб розв'язати такі завдання, учень має в заданій системі проаналізувати всі взаємозв'язки і на основі попередньо набутих знань скласти план розв'язання завдання, в логічній послідовності відобразити ланцюжок своїх роздумів.

Такі опорні схеми розроблені, наприклад, для географії України в навчальному посібнику С.Г.Коперніка і Р.Р.Коваленка "Географія України в опорних схемах". Для курсу "Географія материків і океанів" розроблено тринадцять СЛС.

Отже, з вищевикладеного ми можемо зробити такий висновок: для того, щоб розв'язати проблему перетворення учня з об'єкта педагогічного впливу в суб'єкт навчання, потрібно використовувати творчі завдання та СЛС, за допомогою яких учні могли б реалізувати свій внутрішній потенціал, виявляти свою активність, входить у світ культури й соціальних зв'язків.

1. Підоріна Л. Структурно-логічні схеми в навчанні географії // Географія та основи економіки в школі. – 2001. – №1.
2. Підласий І. П. Як підготувати ефективний урок: Кн. для вчителя. – К.: Рад. школа, 1989.
3. Савіна Н. Застосування технології колективної розумової діяльності для реалізації гуманістичної спрямованості освіти школярів // Географія та основи економіки в школі. – 2004. – № 2.
4. Тристан В., Пидорина Л. Творческий уровень знаний – актуальная проблема современной школы // Проблемы непрерывной географической освіти і картографії: Збірник наукових праць. – К.: Антекс, 2000. – Випуск 1.
5. Пилипенко В.Д., Коваленко О.А. Впровадження особистісно орієнтованих освітніх технологій у школі. – Запоріжжя: Просвіта, 2001. – 120 с.
6. Шпак О.М. Освітні технології. – К., 1999. – С.82–88.

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ НА РУБЕЖІ ХХ–ХХІ СТОЛІТТЯ

*Нисторук Надія, Корпан Христина,
Заздра Олександра,
ІІІ курс, Кифор Уляна – ІІ курс,
Педагогічний інститут.
Науковий керівник – Гілецький Й.Р.,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач.*

Відправним пунктом для аналізу демографічних процесів в Івано-Франківській області є показники динаміки загальної чисельності. Якщо взяти до уваги результати переписів населення радянського періоду, першого Всеукраїнського перепису, а також дані поточного обліку населення за останні роки, то отримаємо такі статистичні величини, які подано у таблиці 1.

З 1959 року до 1996 чисельність населення області невпинно зростала. Тобто найбільша чисельність мешканців тут була зафіксована станом на 1 січня 1996 року (1467,1 тис. осіб). Кількість жителів України максимальної величини досягла, як відомо, у 1993 році (52,244 млн. осіб). З 1996 року чисельність населення Івано-Франківщини отримала тенденцію до скорочення.

Темпи зростання чисельності з початку 90-х років поступово сповільнювались, а з 1996 набрали від'ємних значень. Якщо розглянути ситуацію географічно (у розрізі адміністративних одиниць), то спочатку, з кінця 80-х років, скорочення населення охопило подільські райони (Рогатинський, Галицький, Тлумацький). Практично не скорочувалось упродовж усього періоду з 1990 року населення Івано-Франківської та Яремчанської міськрад.

За останній рік кількість мешканців області скоротилась на 4,2 тисячі осіб і на 1.01.2005 року становила 1393,6 тис. Уперше за підсумками цього року темпи скорочення чисельності населення отримали тенденцію до сповільнення (за 2003 рік чисельність жителів області була скоротилась на 5,9 тис. осіб – найбільше). Скорочення за підсумками 2004 року відбулось за рахунок сільського населення (–4541), тоді як чисельність міських жителів області зросла (+335).

Таблиця 1. Зміна чисельності населення в межах сучасної Івано-Франківської області

Рік	1959	1969	1979	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Кількість населення (тис. осіб)	1303,6	1094,6	1249,3	1331,9	1423,5	1467,1	1460,6	1456,8	1408,2	1397,8	1393,6

На зміну чисельності населення Івано-Франківської області за період української державності, передусім, впливав природний приріст, а також накладають свій відбиток міграційні процеси.

З кінця 50-х величина природного приросту має стійку тенденцію до зниження, яка зумовлена, передусім, зменшенням народжуваності. Остання за 1960 рік становила 24,7 на 1000 осіб, а за підсумками 2001 року досягла найменших значень – 9,8 на 1000 осіб населення. Коефіцієнт народжуваності у 2000-му році поступово зростає і за 2004 рік уже склав 10,7 на 1000 осіб.

Із середини 60-х почала зростати смертність, яка у 1964 році становила найменше – 7,5, а за 2003 рік найбільше – 13,3 на 1000 осіб. У кінці 80-х різко збільшився показник смертності дітей віком до одного року. Впродовж останніх років він був найвищим в Україні й утримувався на рівні близько 20 померлих із кожних 1000 новонароджених. У кінці 90-х років він суттєво знижувався і у 2002 році становив 10,4 на 1000 народжених. У цілому за підсумками 2004 року вперше за багато років низився коефіцієнт смертності (12,9 на 1000 осіб).

Географія смертності населення має значні відмінності. У 10 районах її рівень перевищив середній по області. Найвищий він у Рогатинському (19,8), Снятинському (15,3), Тлумацькому (15,3) і Галицькому (15,2) районах. Найнижчий – в Івано-Франківській (9,2) і Калузькій (9,8) міськрадах. Смертність населення в сільській місцевості значно вища ніж у міських поселеннях (14,7 проти 10,5%).

Щодо природного приросту, то до середини 90-х років Івано-Франківська область залишилась серед трьох областей України, де ще був додатний природний приріст населення. З 1997 року тут також почалася депопуляція, тобто природний приріст населення став від'ємним (за 1997 рік більше померло ніж народилося на 450 осіб, тобто коефіцієнт приросту склав 0,3 на 1000 осіб). За результатами 2004 року, більше народилося ніж померло у 3-х містах (Івано-Франківську, Калуші та Коломиї) і тільки одному районі – Верховинському (+ 45 осіб за рік).

Найбільшого розмаху депопуляція набрала у Рогатинському, Галицькому, Городенківському районах (величина природного приросту населення за 2004 рік становила відповідно – 11,9; – 6,4; – 6,0 на 1000 мешканців. Це помітно нижче порівняно з 2003 роком.

Упродовж 50–80-х років Івано-Франківська область мала незначне від'ємне сальдо міграцій, яке компенсувалося природним приростом населення. З кінця 80-х, у період деякої демократизації життя у колишньому СРСР, в області почав спостерігатися додатний механічний приріст населення. За підсумками 1994 року, сальдо міграцій знову стало від'ємним. Таким воно залишається протягом останніх десяти років. Обсяги виїзду з 1994 по 2004 роки коливалися в інтервалі 16 – 20 тисяч, а виїзду 17 – 22 тисячі осіб.

Отже, на загальне скорочення населення області впливає як природний, так і механічний приріст населення.

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ МИХАЙЛА БАЗНИКА

Салига Наталія,
V курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – *Салига Н.М.*,
кандидат педагогічних наук, доцент.

У час розбудови національної системи освіти й виховання погляди дослідників усе частіше звертаються до вивчення творчості роками замовчуваних з ідеологічних причин педагогів та освітніх діячів Галичини, надбань педагогічної думки 20–30-х років, що розвивалася на західноукраїнських землях, незважаючи на шовіністичну політику австрійської і польської влади.

До скарбниці історико-педагогічної науки ще не внесено творчу спадщину просвітителя і педагога першої половини ХХ ст. Михайла Яковича Базника (1889–1976).

Життя Михайла Базника – це шлях більшості непересічних особистостей, педагогів початку ХХ ст. Його можна назвати гілкою з вічнозеленого дерева народу, роду споконвіків селянського. З'явився на світ галицький просвітянин 3 червня 1889 р. у с.Целіїв Гусятинського району Тернопільської області в родині рільників-хліборобів.

Навчався в Тернопільській гімназії, а впродовж 1908–1912 рр. – українській учительській семінарії в м.Заліщики. Освітянські дороги молодого випускника пролягли через школи в с.Верволинцях (1912–1913) і Лисівцях Заліщицького повіту (1913–1914), а згодом був засновником і директором української чотирирічної народної школи в Копичинцях (1921–1925).

Перша світова війна перервала роботу на освітянській ниві. М.Базника мобілізували до австрійської армії, а після проголошення ЗУНР був хорунжим Української Галицької Армії. Зазнав злигоднів і морального приниження в таборі інтернованих частин УГА в Тухолі (1920 р., Польща) [1, с.23].

З ініціативи польської влади М.Базника позбавили можливості вчителювати на Тернопільщині та в інших місцевостях Галичини. Сім'я переїжджає у с.Вронів на Познаньщину (1925–1930), де Михайло Якович працював директором початкової школи.

У 20–30-х роках Михайло Базник опублікував десятки статей у львівських виданнях: “Кіно на услугах шкільного навчання” (1927), “Нові (модерні) шляхи сучасного виховання і навчання” (1927), “Самодіагноз вчителя” (1928), “Кершенштейнерівське розуміння творчої школи” (1928), “Народна школа і вибір звання” (1930) та ін.

Протягом 1942–1943 рр. Михайло Якович працював науковим співробітником експериментального Львівського психотехнічного інституту, опублікував цикл науково-педагогічних статей. М.Базник, будучи тонким психологом, писав про необхідність вивчення психології. За словами вченого, учитель, який втрачає психологічний контакт із дітьми, не має морального права працювати з ними [5].

У післявоєнні роки М.Базник – учитель, шкільний інспектор, завідувач Косівського райметодкабінету на Івано-Франківщині (1944–1951) – передавав свій досвід молодим педагогам, виступав із доповідями на січневих і серпневих нарадах освітян [6, с.92].

Як прихильник національної системи освіти Михайло Базник довів, що в процесі навчання і виховання в національній школі має формуватися національна свідомість, без якої неможливий повноцінний внутрішній світ людини-громадянина: “Теперішня школа повинна в руках українського учительства перемінитися з навчаючої інституції в школу виховання характеру й національної свідомості” [4, с.2].

Цільне місце у творчому доробку педагога займає образ народного вчителя, який повинен бути високоосвіченою людиною, майстром своєї справи, свідомим своєї національно-культурної місії, інтелігентом, носієм, пропагандистом національної та кращих здобутків зарубіжної культур.

Складовим елементом педагогічної системи педагога є естетичне виховання. “Маючи своїм об'єктом пересічного учня, естетичне виховання ставить своєю метою передусім закласти в його душі найелементарніші поняття краси, навчити його душу з чуттям ставитися до краси і поезії, природи, коротко кажучи, зробити світ краси і поезії доступним його душі, а через нього і пересічній людині, членові майбутнього суспільства” [3, с.13].

М.Базник дбав про методичне забезпечення школи, його хвилювала відсутність серйозної педагогічної літератури. “Коли самі не подбаємо про нашу національну педагогічну літературу, коли самі не закладемо педагогічно-наукових основ під нашу рідну школу, то нами ніхто не стане журитися” [4].

Помер Михайло Базник 6 жовтня 1976 року в Києві. Похований на Байковому кладовищі.

1. Архів музею освіти Прикарпаття. – Інв. №2195.
2. Базник М. Кіно на услугах шкільного навчання // Шлях виховання і навчання. – Львів, 1927. – С.4–8.
3. Базник М. Нові модерні шляхи сучасного виховання і навчання // Шлях навчання і виховання. – Львів, 1927. – № 11. – С.11–15.
4. Базник М. Під новий рік // Учительське слово. – 1922. – №11. – Листопад-грудень.
5. Базник М. Тестові проби в школі. Рукопис. – Целіїв, – 1921.
6. Пелипейко І. Косів: люди і долі. Красзнавчий довідник. – Косів: Писаний камінь, 2001. – С.91–92.

ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ ЯК ЗАСІБ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Соловій Наталія,
IV курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – *Максименко Н.Б.,*
кандидат педагогічних наук, доцент.

На сучасному етапі розвитку початкової освіти надзвичайно актуальною є ідея інтеграції змісту й форм навчання, яка в останнє десятиріччя привертає значну увагу широкої педагогічної громадськості. Найбільших можливостей для реалізації цієї ідеї надають уроки, які в системі дидактично-методичних класифікацій визначаються як інтегровані.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження показав, що інтегровані уроки розглядаються вченими як важливий компонент методичного оновлення навчально-виховного процесу саме в початкових класах. Перспективність такого методичного підходу полягає передусім у тому, що він дає змогу нівелювати деякі слабкі сторони предметної системи навчання, подолати розрізненість, фрагментарність у сприйманні довкілля та рідної мови. Синтезуючи сильні сторони предметного викладання, він створює сприятливі умови для формування у дитини здатності сприймати предмети та явища різнобічно, системно, емоційно.

Л.Варзацька, розглядаючи інтегровані уроки як засіб розумового та мовленнєвого розвитку учнів, відзначає, що "вони об'єднують блоки знань із різних навчальних предметів навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня. Це дає змогу пізнати певне явище з різних сторін, досягти цілісності знань" [2, с.3].

Розробляючи систему інтегрованих уроків мови й мовлення, дослідники цієї проблеми (І.Бех, Л.Варзацька, М.Василевська, І.Волкова, В.Козленко, Л.Шильцова) відзначають, що найперспективнішою є така організація пізнання, коли спільною темою дидактичного матеріалу об'єднуються уроки рідної мови та низки інших навчальних предметів (читання, природознавство, художня праця, музика). Вони стверджують, що тематична єдність дидактичного матеріалу на уроках різних навчальних предметів – визначальний методичний підхід до організації пізнання мовних явищ у контексті мовленнєвої діяльності учнів. Він дає можливість створити мотив пізнання граматичних абстракцій та словесної творчості, індивідуалізувати навчання через раціональне використання міжпредметних зв'язків та засобів інтеграції, є важливим засобом диференціації навчання за способами та мірою допомоги. Водночас ідейно-тематичне, мистецьке, жанрове багатство текстового матеріалу, який використовується для створення мовленнєвих ситуацій, побудови комплексних вправ, вводить дітей у світ добра, краси, істини, сприяє розширенню кругозору дітей, збагаченню їхнього словника та граматичної структури мовлення. Саме ці чинники, за визначенням видатного педагога Л.В.Занкова, створюють передумови для розвивального навчання.

Тематична єдність дидактичного матеріалу на уроках низки навчальних предметів дає змогу вчителям спланувати систему уроків мови й мовлення, у яких раціонально поєднуються різні їхні види:

- 1) вступні уроки до певної навчальної теми з використанням міжпредметних зв'язків та інтегрованих видів діяльності;
- 2) базові уроки, спрямовані на корекцію, контроль, вироблення навичок, умінь, узагальнення, систематизацію вивчаного мовного матеріалу;
- 3) заключні уроки з вивченої певної теми з широким використанням інтегрованих видів діяльності як засобу активізації словесної творчості, розкриття виражальних можливостей мовних засобів.

Таким чином, аналіз проблеми дослідження в психолого-педагогічній та методичній літературі дозволяє зробити такі висновки:

1. Проблема інтегрованих уроків посідає важливе місце в дослідженнях сучасних методистів та педагогів. Інтегровані уроки вони розглядають як оптимальний шлях розвитку особистості молодшого школяра в умовах класно-урочного навчання.

2. Важливе місце в цій системі посідають інтегровані уроки мови й мовлення. Вони є одним із напрямів методичного забезпечення сучасних уроків у початкових класах та сприяють формуванню здатності сприймати предмет (явище) різнобічно й водночас емоційно, системно, пробуджують бажання творити й дарувати радість, добро людям.

3. Систематичне проведення інтегрованих уроків рідної мови й мовлення в початкових класах позитивно позначається на розвитку творчості молодших школярів, забезпечує активний характер навчання, всебічний розвиток особистості.

1. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива // Початкова школа. – 2002. – №5. – С.5–6.
2. Варзацька Л.О. Інтегровані уроки рідної мови і мовлення у перших класах загальноосвітніх шкіл. – К.: Юніверс, 2000. – 140 с.
3. Варзацька Л.О. та інші. Типи інтегрованих уроків мови й мовлення // Початкова школа. – 1996. – №6. – С.13–17.
4. Василевська М. Інтегровані уроки в початковій школі (1–2 кл.) // Початкова школа. – 1996. – №11. – С.11–12.

ПЕДАГОГІЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕВА ЯСІНЧУКА

Коцан Людмила,
V курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – *Нагачевська З.І.,*
кандидат педагогічних наук, доцент.

Ідея національної школи та національного виховання обґрунтовувалася зусиллями не одного покоління громадських культурно-освітніх діячів і педагогів України. Серед тих, хто плідно працював над формуванням організаційних, теоретичних та методичних основ українського національного шкіль-

ництва у важких умовах австро-угорської та польської експансії західно-українських земель, був визначний просвітитель і педагог Лев Петрович Ясінчук (1882–1963).

Уже в роки навчання у Бучацькій гімназії (Тернопільщина) Л.Ясінчук став членом юнацької гілки товариства “Просвіта”. Після закінчення у 1902 р. учительської чоловічої семінарії у Станіславові (Івано-Франківську) він працював у рідному селі Білобожниця (тепер – Чортківський район Тернопільської області), де разом із друзями-однодумцями створив молодіжне пожежно-спортивне товариство “Січ” [1, с.18]. У газеті “Діло” за 1933 р. Л.Ясінчук із цього приводу зазначав: “Ми... робили це для того, щоб наша білобожницька українська молодь здобувала фізичну справність у рідному середовищі, щоб була готовою нести поміч своїм на випадок елементарних нещастя...”. При цьому автор наголошував на такому національно-патріотичному завданні “Січі”, як усвідомлення “молодих людей про національну гордість нашого народу – Запорізьську Січ” [2, с.2].

Щоб відірвати молодого педагога від рідного оточення, від його кровних коренів, не дати змоги служити своєму народові серед близьких і знайомих йому людей, офіційна шкільна влада започаткувала переслідування народного вчителя, яке закінчилося звільненням Л.Ясінчука з роботи у школах Чортківщини. “Переслідуваний австро-польською владою за свою громадську діяльність..., – писав згодом Л.Ясінчук, – я мусів покинути з великим жалем на серці рідну Галичину..., милу моему серцю Білобожницю і виїхати на Буковину, де були трохи вільніші, демократичніші відносини у політичному і громадському житті” [2, с.21].

На Буковині Л.Ясінчук працював на вчительській роботі 11 років – у селах нинішніх Заставницького, Новоселицького та Вижицького районів Чернівецької області. Показав себе вмільим, кваліфікованим педагогом, якому органи шкільної влади краю дали надзвичайно високу оцінку. Буковинський період життєдіяльності Л.Ясінчука позначений подальшим розвитком його культурно-освітніх уподобань. У п’яти селах, де йому довелося працювати, він був ініціатором і організатором осередків товариств “Українська бесіда”, “Українська школа”, “Відродження”, хат-читалень і бібліотек при них.

Однак Перша світова війна та повоєнне національно-громадянське протистояння припинили педагогічно-просвітницьку діяльність Л.Ясінчука: він перебував у діючій армії, згодом командував батальйоном Українських Січових Стрільців, був офіцером Української Галицької Армії.

Після поразки українських визвольних змагань Л.Ясінчук повернувся знову в Галичину, спочатку в рідну Білобожницю, а в 1920 р. – до Львова, на посаду шкільного інспектора Кураторії Львівського шкільного округу, тобто офіційного органу управління шкільництвом Галичини.

Проте довго на цій посаді він не втримався, оскільки польський уряд почав вимагати від українців – державних службовців – змінювати своє віросповідання, тобто переходити з віри греко-католицької у віру римо-католицьку. На такий крок, звичайно, Л.Ясінчук не міг піти, тому й змушений був пожертвувати кар’єрою. Однак педагог був уже відомий прогресивній частині

галицького суспільства, тому Головна управа Українського педагогічного товариства (“Рідної школи”) у Львові запросила його до співпраці. Саме в цій установі Л.Ясінчук виріс до організатора українського приватного початкового шкільництва Галичини.

В останні роки перед Другою світовою війною Л.Ясінчук працював на посаді інспектора Головної управи “Рідної школи”. Відповідав уже не за початкові школи, а за гімназію, часто бував у містах і селах нашого краю (Бережани, Заліщики, Коломия, Рогатин, Терехів, Тернопіль, Чортків).

Під час гімназійних візитів виступав не в ролі інспектора чи контролера, а порадирика, вчителя, методиста. Тому вчителі та учні ставилися до нього з великою пошаною та любов’ю. Так, викладач латинської мови Чортківської гімназії М.Кужіль згадує: “Вперше я побачив Л.Ясінчука в кінці 1936 року, коли він приїхав перевірити нашу гімназію. І був надзвичайно приємно вражений, що побачив і відчув у його особі не зарозумілого гордого й бездушного чиновника, а людину добродушну, ширю і в той же час високоосвічену, прекрасного знавця методики викладання шкільних предметів у гімназійному курсі” [3, с.11].

А.Рожога, викладач української мови й літератури, наголошувала на тому, що Л.Ясінчук “цікавився не тільки нашими професійними справами, але й побутовими. Це було для нас чимось новим, навіть незбагненим. Дивно, що чиновники такого рангу є в той же час доброю, широю і скромною людиною” [3, с.39].

З початком Другої світової війни Л.Ясінчук покидає рідну землю. Спочатку емігрує в Австрію, потім у Швейцарію, а пізніше – в Італію. У цих країнах він налагоджує контакти з українською діаспорою і бере участь у багатьох прекрасних починаннях: у створенні суботніх і недільних шкіл для українських дітей, літературних і культурно-мистецьких товариств, курсів і семінарів. До Л.Ясінчука горнулися українці-емігранти, відчуваючи в ньому людину глибоко думаючу, ширю і віддану рідному народові.

У 1948 р. Л.Ясінчук переїхав до США. Тут він займався педагогічною роботою, особливо у штаті Флорида. Останні роки його життя пройшли у Детройті і були присвячені публіцистичній діяльності. Л.Ясінчук був автором багатьох статей у різних українських періодичних виданнях, а діяльність “Рідної школи” знайшла в ньому фундаментального історика, найбільш повно відобразилася у працях “50 літ “Рідної школи”: 1881–1931” [4].

Лев Ясінчук написав багато праць про становлення і розвиток української школи як у Галичині, так і на американському континенті. Про це засвідчує одна з громадських діячок української діаспори у США О.Соневицька, яка добре знала його ще з часів життя на Чортківщині. Власне, на її прохання і пропозицію він написав спогади про рідне село Білобожницю і вручив їй особисто в руки 27 березня 1963 р. – за два тижні до своєї смерті. Вони побачили світ у збірнику статей про Чортківщину, виданому силами української діаспори.

Навіть такий напівсхематичний аналіз педагогічно-просвітницької діяльності Л.Ясінчука дав змогу констатувати: він був одним із найкращих синів

свого народу, організатором і літописцем українського приватного шкільництва, педагогом і культурно-освітнім діячем, тому й заслуговує на повернення свого імені й надбав педагогічної діяльності в історію української педагогіки.

1. Ставнича Т. Творці і організатори галицьких товариств “Січ”. – Оттава (Канада): Гомін, 1990. – 128 с.
2. Ясінчук Л. Нью Йорк // Діло. – 1933. – 4.214. – С.2.
3. Фонди Чортківського районного краєзнавчого музею: Ф.Я.І., оп.28, арк.21; Ф.Я.І., оп.48, арк.39.
4. Ясінчук Л. 50 літ Рідної школи. 1881–1931. – Львів: Накладом товариства “Рідна школа”, б.р. – 254 с.
5. Ясінчук Л. Українське довкілля: Підручник для провідниць українських дитячих садків. – Львів: Накладом Головної управи “Рідної школи”, 1936. – 294 с.

НАРОДНА ПЕДАГОГІКА ПРО ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЯКОСТЕЙ (ДОБРОТИ, ЧЕСНОСТІ, ПРАЦЬОВИТОСТІ)

Гребінь Ірина,
IV курс, Педагогічний інститут.
Науковий керівник – *Червінська І.Б.,*
кандидат педагогічних наук, доцент.

Сучасні переосінки цінностей, економічна нестабільність та зміни у політичному житті негативно впливають на процес виховання підростаючого покоління. Це обертається антигуманними вчинками і втратою моральних орієнтирів. Тому майбутнє нашої держави залежить від піднесення авторитету загальнолюдських цінностей та від інтенсивності впровадження їх у практику роботи школи.

Народна педагогіка є першоосновою становлення професійної наукової педагогіки. З її творчих джерел черпало натхнення не одне покоління видатних педагогів. В Україні поняття “народна педагогіка” вперше було введено в науковий обіг О.Духновичем у праці “Народная педагогія в пользу училищ и учителей сельских” (1857 р.). На сьогоднішній день проблему виховання моральних чеснот у дітей засобами народної педагогіки досліджували у своїх працях такі педагоги, як Мирослав Стельмахович, Володимир Кузь, Павло Руденко, Марія Барна та інші.

Виходячи з твердження, що справжнім творцем культури й життя народу є духовна особистість, виховання духовності повинно стати провідним напрямком української національної школи. Адже повернення до духовного коріння народу та світової педагогічної гуманістичної думки ставить у центрі нашої уваги особистість учня. Педагог повинен пам’ятати, що кожна дитина є неповторною, її можливості унікальні, а душа ніжна і вразлива.

При підготовці до уроків учителям необхідно добирати прислів’я, приказки, загадки, скоромовки, лічилки, казки, легенди. У прислів’ях виражено

мудрість і життєвий досвід багатьох поколінь. Робота над ними сприяє кращому запам’ятовуванню навчального матеріалу, розвитку самостійного мислення й мовлення, уваги до художнього слова. Вони застерігають людину від таких серйозних моральних вад, як підступність, нещирість (“Лихий чоловік – як хвороба: усе запакостить”, “Хитрощами довго не проживеш”, “Що собі немело, то й людям не зич”).

Слухаючи або читаючи казки, дитина переконується, що добра, чесна й працелюбна людина заслуговує на душевний спокій, достаток, щастя в житті. В українських народних казках також закладена ідея любові до рідної землі, відваги й мужності у боротьбі за справедливість, повагу до загальнолюдських цінностей.

Окрасою народної дидактики є загадки, що збагачують знання дітей і перевіряють рівень інтелектуальної підготовки, вчать мислити, обґрунтовувати свої міркування. З їх допомогою ми виховуємо допитливу й творчу людину.

Могутнім регулятором моральної поведінки є слово вихователя. Завдяки цьому формуються моральна свідомість, моральні почуття людини. Визначаючи моральні норми, народна педагогіка часто вдається до внутрішнього світу людини, апелюючи до її честі, совісті (“Сумління – найкращий порадник”, “Совість гризе без зубів”). Застосовуючи мудре народне слово, вчитель поступово виховує у дітей відразу до негативних людських учинків, аморальної поведінки.

Позакласна робота є важливим додатковим засобом формування особистості учня. Метою позаурочних завдань із народної педагогіки є:

- 1) розширення й поглиблення тих знань про народ, які учень отримує під час уроків;
- 2) підвищення інтересу школярів до народної педагогіки як навчального предмета, формування в них любові до українського народу, історії України;
- 3) виховання ініціативи, самостійності, творчих здібностей учнів, їх пізнавальних інтересів у галузі народної педагогіки.

До специфічних принципів позаурочних занять із народної педагогіки належать: добровільність; громадська спрямованість; творчий підхід до справи; принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей.

На позакласних заняттях слово вчителя займає провідне місце, оскільки його першочергове завдання – популяризація українознавства. Особливістю таких занять є те, що розповідь може вести запрошений спеціаліст або інформацію самостійно шукають учні.

Підсумовуючи сказане, можна зробити такий висновок. Використання української народної педагогіки в національній школі та родинному вихованні ставить реальний засліп бездуховності, історичній безпам’ятності, допомагає дітям усвідомити громадську роль спадкоємців народних цінностей та традицій побутової культури.

Засвосні й примножені не одним поколінням, відшліфовані тисячолітнім досвідом, народні джерела несуть у собі духовні й моральні цінності, що мають надзвичайно важливе значення для виховання. Дуже хотілося б, щоб сучасна

педагогічна наука, вчителі, батьки регулярно зверталися до народного досвіду, адже, за словами Максима Рильського,

“Немає мудріших за народ учителів;
У нього кожне слово – це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина”.

1. Зуєва С. І. Символи добра: Народознавство // Рідна школа. – 1992. – № 9 – 10. – С.24–26.
2. Концепція національного виховання // Освіта. – 1994. – 26 жовтня.
3. Стельмахович М.Г. Виховний ідеал української народної педагогіки // Початкова школа. – 1994. – № 2. – С.3–6.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Бодоряк Ольга,
II курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Гунда Г.В.*,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Одним із стратегічних завдань реформування освіти згідно з Національною доктриною розвитку освіти в Україні є формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного й морального здоров'я. У зв'язку з цим педагоги і психологи все помітніше усвідомлюють гостру потребу у створенні та реалізації особистісного підходу до учня як одного з принципів організації навчально-виховної роботи, що обґрунтовується сучасною психологією і педагогікою. Особистісний підхід – це певний методологічний інструментарій, розробка якого має опиратися на синтез видобутих психологічною та педагогічною наукою закономірностей будови, функціонування та розвитку особистості [2, с.27].

На сьогоднішній день світова наука пов'язує гуманістичну психологію і педагогіку з іменами А.Маслоу, К.Роджерса, Е.Фрома, К.Хорні, Р.Бернса, Дж.Олпорта, В.Франкла та інших [2, с.30].

У гуманістичній педагогіці відправною точкою є уявлення про особистість як унікальну цілісну систему. Дитина повинна бути сонцем, навколо якого обертаються засоби навчання. Відомий американський професор Дж. Дьюї виступав проти авторитарності в педагогіці, бо результативне виховання можливе тільки при врахуванні природних здібностей дітей [4, с.77].

Учителем гуманізму є К.Роджерс – американець, який у школі часто принижувався учителями, але це зміцнило його в прагненні стати справжнім учителем. Ставши учителем, він створив гурток гуманістичної орієнтації, який нині є найбільшим дослідним центром. Він стверджує, що основою змін у поведінці людини є її спроможність рости, розвиватися і навчатися, опираючись на власний досвід. Не можна когось змінити, передаючи йому готовий досвід. Можна лише створити атмосферу, сприятливу для розвитку людини [3, с.11].

В основі гуманістичної педагогіки – сімейної і шкільної – лежить любов до людини. Це стосується найперше виховників – учителів і батьків, усіх, хто береться виховувати інших. Тільки людина, яка любить людей, може відкрити в них добро і вказати на нього іншим [1, с.386].

У чому ж головна сутність гуманістичної педагогіки, чому вона неоднозначно трактується дослідниками, а її настанови дуже важко прищеплюються на ґрунті авторитарних і тоталітарних шкільних систем. Гуманістична педагогіка – система наукових теорій, що стверджує вихованця в ролі активного, свідомого, рівноправного учасника навчально-виховного процесу, який розвивається відповідно до своїх можливостей. Проголосивши людину вищою цінністю, наша держава відчинила двері для проникнення гуманістичних ідей. З позиції гуманізму кінцева мета виховання полягає в тому, щоб кожний вихованець міг стати повноважним суб'єктом діяльності, пізнання й спілкування, великою творчою особистістю [3, с.10].

Упродовж останніх років значно зростає інтерес до особистісного підходу саме у вітчизняній педагогічній психології та практичній педагогіці. Існує кілька його форм: “особистісно-соціально-діяльний підхід” (О.В.Барабанщиков і М.Ф.Феденко), “принцип діяльнісно-особистісного підходу” (В.І.Андреев), “індивідуально-особистісний підхід” (О.Я.Савченко) тощо. Дослідженням особистісно-орієнтованої освіти займаються І.С.Якиманська, І.Д.Бех, В.В.Рибалка та інші [2, с.30].

Зміна освіти на сьогоднішньому етапі розвитку вітчизняної школи веде до зміни її технологій, надає їй особистісної спрямованості.

Сьогодні різні автори називають різноманітні технології, які належать до особистісно-орієнтованих технологій. Серед них, зокрема, можна виділити такі, як вальдорфська педагогіка, технологія саморозвитку, технологія організації групової навчальної діяльності школярів, технологія формування творчої особистості, технологія колективного творчого виховання, технологія розв'язального навчання, сугестивна технологія тощо [2].

Однак треба не тільки говорити про педагогічні технології, а й активно впроваджувати їх у навчально-виховний процес.

Сьогодні вся система освіти має бути спрямована на гуманізацію навчально-виховного процесу, орієнтацію на особистість, тому що моральні суперечності нашого суспільства загострили проблеми гуманістичного виховання в нашій школі. Тому сучасні українські психологи й педагоги розуміють, що необхідно дестандартизувати виховання, пізнати внутрішній світ кожної дитини.

1. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Посібник для студентів вищих навч. закладів. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
2. Освітні технології / За заг. ред. О.М.Пэхоти. – К.: А.С.К., 2004. – 255 с.
3. Підласий А., Підласий І. Педагогічні інновації // Рідна школа. – 1998. – №12. – С.3–17.
4. Шевчук І. Гуманістичні ідеї у працях американських вчених // Рідна школа. – 1998. – №11. – С.77–78.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Білик Ольга,
IV курс, факультет математики та
інформатики.
Науковий керівник – Гунда Г.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Проаналізувавши стан духовності школярів, можна побачити досить невтішну картину. Такий стан речей зумовлений багатьма несприятливими факторами, починаючи із соціально-політичних і закінчуючи стосунками в сім'ї. Важлива роль у формуванні духовності належить школі, тому сучасній системі освіти потрібні суттєві зміни. Проте на даний час дуже низькими темпами відбувається впровадження будь-яких новацій у школі. Це пов'язано з недостатньою підготовкою педагогів, слабким зв'язком школи з релігійними конфесіями і, головне, з відсутністю чітких вказівок реалізації в школах нових підходів щодо духовного виховання.

На значущості та важливості правильного духовного виховання молодого покоління наголошували видатні педагоги, науковці, громадські діячі. Враховуючи особливу актуальність цієї проблеми, розглянемо погляди українських педагогів на формування духовності особистості.

К.Ушинський проблемі формування духовності надавав державної ваги. Він писав: "Всяке істотне, а не тільки позірне поліпшення в побуті народу, всяка істотна реформа повинна ґрунтуватися на внутрішній, духовній реформі, на русі вперед, який відбувається в самому дусі народу. Бо тільки з цих духовних реформ виростають самі собою тривкі зовнішні реформи..." [3, с.1]. У працях К.Ушинського можна помітити тісний зв'язок між релігійним і духовним вихованням. Довершений образ ідеалу, вважає вчений, найбільш яскраво вимальовує християнство. Не менш важливого значення у формуванні духовності особистості вчений надає мистецтву й моралі.

Відомий український педагог В.Сухомлинський під духовністю людини розумів у першу чергу високоморальні людські риси, чистоту її помислів, гуманність та шляхетність у стосунках з іншими людьми. Тому поняття "духовне" й "моральне виховання" у працях В.Сухомлинського є тотожними. Збагачення людини духовно педагог передбачає саме через естетичне виховання. "Потрібно, – писав він, – навчити дитину бачити в красі навколишнього світу, в красі людських стосунків, духовне благородство, доброту, сердечність. І на цій основі утвердити прекрасне в самій собі..." [1, с.177].

Більшість вітчизняних педагогів схиляються до ідеї впровадження духовного виховання на християнських засадах. Так, Г.Ващенко, осмислюючи завдання освіти й виховання української молоді, вказував на пріоритет духовних цінностей над матеріальними в нову епоху, коли панівним світоглядом буде ідеалізм. "Коли раніше наука більше працювала над вивченням тварин і рослин, то тепер центром її виховання буде виховання людини з метою

допомогти їй розкрити у всій красі образ Божий" [2, с.165]. При цьому він наголошує на важливості морально-релігійного виховання, яке поклав в основу виховання української молоді. Педагог акцентує: "Історія показала, що тривка мораль може бути побудована лише на релігійних засадах... Лише віра в Бога і безсмертя людської душі можуть бути основою високої моралі, що не знає компромісів і має абсолютний характер" [2, с.185].

Дуже близькими до поглядів Г.Ващенко на цю проблему є погляди О.Вишневого. Науковець вважає, що "духовність – це зумовлена світоглядом і вірою скерованість людини до Бога і до богоугодно трактованих ідеалів нижчих рівнів ієрархії цінностей, що стосуються естетичного, морального, національного, громадянського, родинного, особистісного, тощо життя людини" [3, с.193].

Великого значення формуванню духовності школярів надає вчений Е.Помиткін. Він науково обґрунтував методику формування духовності шляхом підвищення рівня свідомості школярів. Новаторські ідеї педагога поєднують у собі різноманітні шляхи та методи, де за основу взято повагу до людської особистості, до її інтересів та бажань. Нова школа, за уявленнями вченого, має давати знання за принципом "сродності по природі", акцентувати особливу увагу на релігійно-духовному розвитку учнів. У свою чергу високий духовний рівень школярів, стверджує педагог, здатен впливати на мотиваційну сферу свідомості учня, забезпечуючи, наприклад, високий інтерес до навчання з пізнавальною метою.

Ми приєднуємося до поглядів відомих педагогів, що одним з основних завдань сучасної школи є формування світоглядних позицій учнів на християнських засадах. Питання шляхів і напрямів формування духовності в українській педагогіці має досить широку теоретичну базу. Залишається єдине – впровадити напрацювання вчених на практиці. Педагогам потрібно "достукатися" до молоді, ще не зіпсованої душі вихованця, збудити в ній любов до Бога, до всього істинно прекрасного й це дозволить збудувати міцну та благородну мораль, виховати людину, якою можна буде пишатися.

1. Сухомлинський В. Естетичне виховання і культура почуттів / Вибрані твори. У 5-ти т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.1. – 654 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. – 3 вид. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – Т.1. – 190 с.
3. Вишевський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
4. Помиткін Е. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти. – К.: ІЗМН, 1996. – 164 с.

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУТУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ДРАМИ В ГАЛИЧИНІ

Деревецька Ольга,
У курс, Інститут мистецтв
(музичне відділення).
Науковий керівник – *Полякова І.О.,*
кандидат педагогічних наук, доцент.

Виникненню сучасного професійного театру в Україні передували різні джерела: народні дійства, вертеп, шкільні театри. Серед цих джерел особливу цікавість викликає шкільний театр, який зі своїми формами, жанрами, професійним рівнем був передднем до створення професійного театру. Як зазначає Л.Софронова, “виникнувши на території України, він ... виявився точкою перетину різних історико-культурних кордонів” [5, с.36]. В українських шкільних драмах проявляються не тільки західно-європейські тенденції, а також і українські національні риси, які склали основу української драматургії. Огляд літератури по темі свідчить про те, що українська драматургія і шкільний театр зокрема були предметом багатьох досліджень І.Франка, В.Резанова, М.Возняка, Д.Антоновича, Л.Софронової та ін. Кожне з них у певному аспекті розкриває окремі етапи розвитку шкільного театру в Україні. Проте вони не дають повної картини в історично окресленому аспекті побутування шкільної драми в Центральній Україні, з одного боку, й утвердження національних характерних рис шкільної драми в західному регіоні, зокрема в Галичині, яка найбільше підпорядковувалася впливу західноєвропейської традиції, з іншого, – що і стало темою нашого дослідження. Мета роботи – узагальнення процесів побутування шкільної драми в Галичині як центру засвоєння західно- та східноєвропейських театральних традицій.

У роботі прослідковуються художні ідеали західноєвропейського бароко, джерела шкільної драми і процеси її формування в Західній Європі, які вплинули на українську шкільну драму особливо в початковий період свого становлення. Мова йде про середньовічні жанри – міраклі, містерії та мораліте, що визначали стильові особливості бароко і брали від них тематику, сюжети, образи. Зразками п'єс, які орієнтувалися на вищезгадані жанри, є “Слово про збурення пекла” М.Довгалевського – містерія; “Комедія на Успеніє Богородиці” Д.Туптала – міраклі; “Воскресеніє мертвих” Г.Кониського – мораліте. Але при цьому в шкільних драмах починають формуватися й українські традиції – з'являються п'єси на історичну тематику, про життя українських святих тощо (“Владимир” Ф.Прокоповича, “Милость Божія” невідомого автора). У 30-х рр. XVIII ст. починають створювати шкільні драми на побутові та комедійно-побутові сюжети (“Коміческоє дійствіє” М.Довгалевського). Досліджуючи історичні процеси розповсюдження шкільного театру в Галичині, прослідковуються аналогічні процеси її впровадження в навчальну програму семінарії як і на Великій Україні. Серед навчальних закладів Галичини I пол. XIX ст. можна

виділити Львівську духовну семінарію тому, що вона була осередком театального життя на зламі XVIII та XIX століть. Це до деякої міри парадоксальне явище пояснюється тим, що в складних історичних умовах богослов'я відкривало для українців єдину можливість здобути вищу освіту. У 30-х рр. XIX ст. духовна семінарія брала активну участь у національному відродженні Галичини, в стінах якої вперше почали ставити шкільні драми українською мовою, що було основою для виникнення українських п'єс у 1848 році. З цими процесами пов'язане ім'я митрополита Галицької Русі, ректора Львівської семінарії у 1837–41 рр. Григорія Яхимовича.

У результаті ще не завершеного дослідження ми можемо зробити ряд висновків:

1. Шкільний театр у Європі – це явище барокового мистецтва, яке розпочинає свій шлях на Заході і поступово, під впливом гуманістичних тенденцій з розвитком освіти завойовує Україну.
2. У шкільній драмі яскраво проявилися риси бароко (жанри, тематика).
3. Становлення шкільного театру в Україні проходило поетапно, в залежності від пристосування драми до нових соціальних умов і національних традицій: 1) ранній період, який характеризується великим впливом літургійної драми й західноєвропейських традицій (релігійна тематика і жанрові різновиди середньовічного театру: містерії, міраклі, мораліте); 2) особливості “середнього” періоду, виражені в розширенні тематично-жанрових кордонів і появі шкільних драм на історичні сюжети, що пов'язані з українською історією; 3) заключний період, що характеризується появою шкільних драм на комедійно-побутову тематику, в чому виражається дух українського менталітету.
4. Початки шкільної драми в Галичині відповідають загальним тенденціям становлення цього жанру в Україні, але при цьому мають свої регіональні особливості, зумовлені історичними проблемами. Для Галичини провідним у шкільному театрі були не теми, а мова, якою ставилися шкільні драми.

1. Антонович Д. Триста років українського театру 1619–1919. – Л., 2001. – С. 7.
2. Возняк М. Стара українська драма і новіші дослідження над нею. – Л., 1912. – С. 145-150.
3. Возняк М. Українські драматичні вистави в Галичині в першій половині XIX століття (Замітки і матеріали). – Л., 1909. – С. 64.
4. Резанов В. Драма українська. – К., 1926. – Т. I. – С. 154.
5. Софронова Л. Старовинний український театр. – Л., 2004. – 296 с.
6. Франко І. Русько-український театр. – К., 1981. – Т. 29. – С. 298.

ЖАНР ОБРОБКИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ У ТВОРЧОСТІ ОКСАНИ ГЕРАСИМЕНКО

Козум Ларуса,
II курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – *Дутчак В.Г.*,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Оксана Герасименко – сучасна українська бандуристка, виконавець і композитор, лауреат міжнародних конкурсів та фестивалів, доцент Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка. Творчий доробок Оксани Герасименко налічує понад 90 власних творів, перекладів, аранжувань для бандури соло та ансамблів, серед яких важливе місце займають обробки українських народних пісень.

Предметом розгляду стали твори О.Герасименко, зокрема інструментальні варіації “Ой на горі сніг біленький”, “Ой вербо, вербо”, “Цвіте терен”, “Стоїть гора високая”, а також вокально-інструментальні зразки “Така її доля”, “Ой я знаю, що гріх маю”, “Зорали дівчата”, “Вечір надворі”; колядки “Во Вифлеємі”, “Чудесна зірка днесь сіяє”, “Три славнії царі” та ін.

3-поміж композиторського доробку Оксани Герасименко популярним жанром є ансамблева вокально-інструментальна обробка. Яскравим прикладом є лірична пісня “Вечір надворі”. Акомпанемент не повторює мелодію пісні, що характерно для обробок О.Герасименко. Використовується прийом гри – трель у середньому та верхньому регістрах бандури (2-а бандура), що надає пісні ніжності, вишуканості. Ритмічну пульсацію твору задають подвійні й одинарні ноти, що граються восьмими тривалостями у третій бандурі. В цілому, в пісні “Вечір надворі” за допомогою трьох бандур та триголосся О.Герасименко вдало відобразила характер та зміст твору, вміло поєднавши широкі технічні можливості сучасної бандури з мелодійним ліричним настроєм пісні.

Велику роль в обробках пісень відіграють інструментальні вступи, перегри, які допомагають слухачам краще збагнути зміст і настрої твору. Оригінальним є також застосування тембру іншого інструмента в поєднанні з бандурою (в перегри колядки “Три славнії царі” тему грає флейта, а бандура супроводжує її акордами (1-а бандура), які дублюють тему та восьмими одинарними нотами в 2-й бандурі. А в галицькій колядці “Теменькая нічка” спів супроводжує бандура та скрипка).

Жанри ліричних, жартівливих та обрядових пісень використані у сольних вокально-інструментальних обробках (пісні “Така її доля”, “Ой я знаю, що гріх маю”, колядка “Во Вифлеємі”). Тут відбувається варіантна фактурна зміна акомпанементу при сталій мелодії (цим Оксана Герасименко продовжує традицію Гната Хоткевича). Так, наприклад, у колядці “Во Вифлеємі” головний виклад супроводу інтервальний, збагачений імітаційними переключками. У 3–4 куплеті відбувається перенесення фактури у вищий регістр, зміни гармонії. В останньому куплеті – кульмінація, відповідно до змісту слів “Щастя, свободу, долю народу, дай Боже” виконання стає більш урочисте, акордовим викладом.

У пісні “Така її доля”, на слова Т.Шевченка, автор змінює супровід із кожним куплетом. У першому куплеті тріольний акомпанемент у першій октаві. Впродовж розвитку твору в другому куплеті супровід переходить у 2-у октаву. Невелика перегра змінює тональний план (Фа мажор – Соль мажор). Нетиповим є обробка пісні для низького голосу, адже переважно цей твір орієнтують на сопрано.

Важою є внесок О.Герасименко і в розвиток жанру інструментальної обробки. До скільного репертуару належать варіації “Ой на горі сніг біленький”, “Ой вербо, вербо”. Значно складнішими і в технічному, і в художньому плані є концертні обробки народних пісень. В інструментальній обробці глибина переробки пісні значніша. Автор настільки переосмислює пісню, що часто вона втрачає свої мелодичні контури й гармонічну наповненість. У першій варіації обробки “Стоїть гора високая” тема звучить традиційно, а вже у 2-й варіації завуальовується у пасажах. У 3-й варіації гнучкий темп (*andante, meno mosso, lento*) та динамічні відтінки. Застосовується харківський спосіб гри у лівій руці та тремоло у правій. У 4-й варіації ускладнення технічної сторони додає рух шістнадцятими нотами. Кода, після бурхливих емоцій, переживань, мрій, драматичних і водночас світлих почуттів, що вирували протягом усього твору, немов своєрідне повернення до початкового спокійного ліричного настрою. Тональний план пісні (ре мінор – Ре мажор – фа# мінор – ре мінор) також співзвучний драматургії розвитку. Своєрідні тональні перепади притаманні й варіаціям О.Герасименко “Цвіте терен”. Мрійливе, “несміливе” звучання у ре мінорі завершується оптимістично, переможно й життєстверджуюче у Ре мажорі. У вступі використовується гармонічний і мелодичний види мінору, далі йде виразна тема народної пісні. У першій варіації до теми додається підголосок, другу варіацію збагачує тріольний рух. Остання варіація збагачена пасажами, хроматизмами, використовується *glissando*. Кода – мажорна, але романтична за викладом. (Застосовуються імітаційні переключки, в гармонії – мінорна субдомінанта; широкі висхідні й низхідні пасажі по всьому діапазону бандури).

Інструментальні обробки для бандури у творчості О.Герасименко переростають суто жанр обробки, наближені до авторської музики на народній основі. Творчість Оксани Герасименко користується великою популярністю у навчальному й концертному репертуарах, на конкурсах і фестивалях.

1. Герасименко О. Безкрилої любові не буває. – Львів: ТеРус, 2001. – 48 с.

2. Герасименко О. Осінні сні. – Львів, 2001. – 40 с.

3. Герасименко О. Українські колядки. – Львів, 1999. – 43 с.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА УКРАЇНСЬКОЇ ЗАХІДНОЇ ДІАСПОРИ (II пол. XX ст.)

Новицька Ольга,

V курс, Інститут мистецтв.

Науковий керівник – *Карась Г.В.*,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Хорова культура України у XIX – XX ст. як складова загальнокультурного історичного процесу виявила свій поступ у тому, що починає розвиватися за межами своїх етнічних земель – у західній діаспорі. Суперечність, яка є між об'єктивно існуючим пластом української хорової культури в зарубіжжі і реальним станом його наукового вивчення, визначає **актуальність** досліджуваної теми.

Окремих проблемам розвитку українського хорового виконавства діаспори присвячено ряд статей, розвідок та монографій, які не складають повної картини цього складного процесу.

Основоположними для нашого дослідження стали монографії та наукові дослідження Мирослава Антоновича, Василя Витвицького [1], Антона Рудницького [2], Стефанії Павлишин [3], розвідки Людомира Філоненка, Юрія Ясиновського, які присвячені видатним диригентам Олександрю Кошицю, Михайлу Гайворонському, Ігорю Соневицькому, Ярославу Барничу, Нестору Городовенку, Мирославу Антоновичу.

Велику наукову цінність складає мемуарна література композиторів і диригентів Олександра Кошиця, Андрія Гнатишина [4], Євгена-Ореста Садовського, Мирослава Антоновича [5] та інших.

У навчальному посібнику Михайла Бурбана розглядається історико-суспільна роль хорових осередків діаспори, також подані матеріали про діяльність окремих хорів, біографічні довідки про діячів хорового мистецтва: композиторів, диригентів [6].

Предметом дослідження є хорове виконавство української західної діаспори другої половини XX століття.

Аналіз тенденцій розвитку хорового виконавства української західної діаспори, що становить **мету** дослідження, дозволяє не лише зробити ретроспекцію цього процесу, але й прогнозувати його майбутнє.

Поставлена мета обумовила такі **завдання**:

- визначити тенденції розвитку хорового виконавства української західної діаспори;
- розкрити вплив соціально-культурних процесів на становлення хорового виконавства за межами України;
- охарактеризувати й класифікувати хоровий процес у зарубіжжі: хори, їх диригентів, концертну діяльність і репертуар хорових колективів;
- висвітлити сучасний розвиток українського хорового виконавства в західній діаспорі в контексті процесів національного відродження в Україні;
- простежити взаємовплив хорової культури України та західної діаспори.

Проаналізувавши розвиток хорового виконавства українського зарубіжжя впродовж XX ст., виявлено ряд закономірностей.

Генеза українського хорового виконавства у зарубіжжі пов'язана з еміграційними хвилями, суспільно-політичними та культурними умовами. Становлення цього процесу відбувалося у першій половині XX ст. Хоровий процес українського зарубіжжя другої половини XX ст. підноситься на якісно новий рівень та характеризується такими **тенденціями**: зростає професійний рівень колективів і диригентів; хоровий репертуар збагачується новими, складними творами українських класиків і сучасних композиторів; хори здійснюють підготовку та запис тематичних концертних програм; вони беруть участь у широкомасштабних акціях, концертах; часто хори зарубіжжя є першими виконавцями окремих творів українських класиків і композиторів України та діаспори; підвищується освітній рівень диригентів; для підвищення їх фахового рівня організуються курси в діаспорі й стажування в Україні; налагоджується культурний обмін між хоровими колективами зарубіжжя та України, що має позитивний взаємовплив.

Наше дослідження не тільки сприяє засвоєнню художнього досвіду українського хорового виконавства у зарубіжжі, розширює знання про нього, але інтегрує їх у загальноукраїнський хоровий процес.

1. Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / Упор. Л.Лехник. – Львів, 2003. – 400 с.
2. Рудницький А. Українська музика. Історично-критичний огляд. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. – 406 с.
3. Павлишин С. Ігор Соневицький. – Львів, 1995. – 99 с.
4. Диригент і композитор Андрій Гнатишин. Матеріали до біографії / Редактор Тетяна Данник. – Відень: Seitenberg, 1994. – 226 с.
5. Долгий О. Людина-легенда (Спогади Мирослава Антоновича). – К.: ЕСЕ, 2000. – 325 с.
6. Бурбан М.І. Хорова культура української діаспори: Навчальний посібник. – Дрогобич: НВЦ Камінь, 2003. – 94 с.

СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРТЕПІАННОЇ МУЗИКИ М.К. ЧЮРЛЬОНІСА

Довганюк Мирослава,

III курс, Інститут мистецтв.

Науковий керівник – *Таран І.М.*,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Мікалоюс Константінас Чюрльоніс (1875–1911) – видатний литовський композитор та художник, великий знавець народного мистецтва. Ще в роки навчання у Варшавському музичному інституті сформувалися його основні естетичні погляди, проявилися чудові виконавські й композиторські здібності. Новаторська суть музичної мови Чюрльоніса яскраво представлена у фортепіанних творах. Власне фортепіано стало необхідною перевіркою нових ідей і сміливих композиторських задумів.

У фортепіанній творчості, що охоплює більш ніж 200 творів, Чюрльоніс-композитор проявив себе найбільш самобутньо, розробивши власний поліфонічний стиль, який завдяки основоположній ролі контрастного контрапункту можна назвати принципово бімелодичним. Автор суттєво обновила жанр прелюдії і форму варіації. Ці досягнення, а також дуже цікаві знахідки в галузі ритміки, ладотонального й структурного мислення, роблять зрілі фортепіанні твори М.К. Чюрльоніса вагомим внеском у європейську музику початку ХХ століття.

Композитор писав для фортепіано прелюдії, мазурки, музичні моменти тощо. За стилем ці п'єси традиційні, однак у них проявляються деякі риси, характерні для зрілого Чюрльоніса: широта ліній і мелодизація всієї фактури, стремління не до блиску чи ефектності, а до правдивості й простоти.

Прелюдії літа 1901 року, створені М.К. Чюрльонісом на рідній землі Друскінінкай, наповнені теплою романтичною пейзажною лірикою, пронизані литовськими народнопісними інтонаціями. Простота викладу в цих творах поєднується з певною вишуканістю лінійно-мелодичного, ладового та структурного планів.

Романтизм прелюдій 1904–1905 років, включаючи п'єси “Осінь”, “Отче наш”, “Соловей”, відзначені своєрідною й загостреною виразністю гармонії, ритміки, фактури. У цей час композитор написав також “Варіації на тему BESACAS”, застосувавши у цьому творі винайдену ним тональну серійність.

BESACAS – “музичні” букви, складені з імені друга композитора, польського художника Болеслава Чарковського. Контрапунктирний тематизм, а часто і наскрізний розвиток основної мелодичної лінії, характеризуються багаторазовим проведенням незмінного ряду з декількох звуків. IV варіація циклу на тему BESACAS серійна навіть за формою, а інтерваліка семизвучного ряду визначає послідовність секвенційних проведеннь теми в басу; в V варіації – ракохідне звернення ряду тощо.

У прелюдіях 1906–1907 років М.К.Чюрльоніс застосував нові, штучні лади, збагативши контрастну поліфонію прийомами поліметрії і поліритмією “дихання” фраз, вишуканим поєднанням інтонацій найменшої хроматичної і широкої інтерваліки, особливою пластичністю широких мелодичних ліній.

Виразальністю контрапункту відмічені також маленькі обробки для фортепіано литовських народних пісень, які М.К. Чюрльоніс присвятив для домашнього чи педагогічного репертуару піаністів.

У циклі “Море” (1908) ритмічний елемент тісно й своєрідно пов'язаний з динамічним і лінарним: дроблення й об'єднання тривалостей створюють справжні прискорення й сповільнення великих хвиль, вишуканий контрапункт заповнює багатощаровий простір арабесками і колористичними штрихами. Твір “Море” був уперше використаний як “цикл маленьких пейзажів” на вечорі сучасної музики в Петербурзі на початку 1909 року; потім – у 1912 році під час вшанування пам'яті композитора в Малому залі Петербурзької консерваторії. Цікаво розроблений “фон”, де у мелодичних “малюнках” гостро висунута саме перевага орнаментально-графічної течії мелодичних ліній.

Звернення М.К.Чюрльоніса до більш традиційних форм представляють його фугети, у яких, як і в прозорій чіткості структури багатьох останніх романтичних прелюдій, проявляються неокласичні риси стилю.

Прелюдії 1908–1909 років – найбільш зрілий і, на жаль, завершальний етап творчості композитора. Попередні авторські пошуки кристалізуються у чітких, зрозумілих формах; строга логіка викладу, інтелектуально тонке висловлювання, концентрація експресивності при високосмістовній напрузі кожної ноти і всіх елементів структури роблять ці невеликі п'єси визначними витворами фортепіанного мистецтва.

1. Ландсбергис В. Творчество Чюрлениса. – Л.: Музыка, 1975. – 280 с.
2. Čiurlionyte – Karuziene V., Juodis S. E., Zukas V. Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (Bibliografija). – Vilnius, 1970. – 77 s.
3. Чюрленис М.К. // Шаповалова О.А. Музыкальный энциклопедический словарь. – М.: Рипол Классик, 2003. – С. 648–649.

СПЕЦИФІКА ФЛЕЙТОВОГО ВИКОНАВСТВА У ТВОРЧОСТІ ВІДЕНСЬКИХ КЛАСИКІВ

*Русак Степан,
III курс, Інститут мистецтва.
Науковий керівник – Круль П.Ф.,
доктор мистецтвознавства, професор.*

Флейта у XVIII ст. набуває широкого визнання в царині музичного виконавства, тобто її актуальність помітно зростає в середовищі музикантів-сучасників. Гра на флейті майже до середини XIX ст. уважалася ознакою “хорошого тону”, і флейта, як люшня, арфа і фортепіано, з'явилася на сцені як віртуозний інструмент драматичного спектаклю.

Великі класики – Глюк, Гайдн, Моцарт і Бетховен – високо оцінювали багатство флейти і присвятили їй немало нотних листків. Прекрасних вершин у звучанні флейти досягнув К.В.Глюк у третій дії своєї опери “Орфей” і в другій дії “Арміди”. У руках Моцарта флейта “символізує нелюдську можливість звуків”, хоч вона нездатна до вираження вражаючої краси. Таким чином у “Чарівній флейті” Таміно показано грубі стихії природи – вогонь і воду. Її солодкий наспів, побудований великою частиною на більш слабких звуках середнього регістру, незмінно величається над “міddю”, твердість якої вона пом'якшує. Віртуозні можливості флейти відомі. Майже кожен композитор приділяв велику увагу цій особливості інструмента і досягнув великих успіхів у міру тієї мети, яку було ним поставлено. Досить згадати знамените *solo* флейти з увертюри Бетховена “Леонора №3”.

Старшим представником віденської класичної школи був Йозеф Гайдн. Окремі партії духових у Гайдна мають дуже яскравий виразальний характер; у найбільшій мірі це стосується флейти. Прекрасні пасторальні *solo* її в I частині

Шостої симфонії; виражальний діалог двох флейт із концертуючими струнними в II частині Сьомої симфонії; яскраві ломані стакатні тріолі у фіналі Восьмої симфонії (“Буря”).

Друга половина XVIII століття стає епохою інтенсивного розвитку камерно-ансамблевої і симфонічної культури. В аристократичних і заможних буржуазних домах культивується гра в різноманітних ансамблях, переважно на духових інструментах (квартети, квінтети з флейтою). Твори писали Гайдн, Моцарт.

Друга половина XVIII ст. дає картину блискучого розвитку майстерного виконання на духових інструментах. Моцарт написав 2 концерти для флейти. Ці концерти мали тричастинну форму, де:

1ч. – Sonatine Allegro.

2ч. – Andante. Ця частина вирізняється цілісною формою.

3ч. – Rondo.

Усі концерти В.А.Моцарта є невеликі, вони тривають 12–16 хвилин, тому що на Моцарта був вплив того часу, він вважав, що духові інструменти є одними з найважливіших. Концерт для флейти й арфи був написаний для товариша і його дочки як любительський, однак твір виявився вдалим, і зберігається до сьогодні.

Серед солістів-духовиків виділяються відомий флейтист Доттель, котрий працював у Флоренції в 70-х роках.

Перша найбільш розповсюджена різновидність “звичайної” флейти відома під назвою “мала флейта” або флейта-ріцоло. Вона звучить октавою вище звичайної флейти і в оркестрі, зазвичай, призначена для підсилення і продовження вверх крайніх октав родового інструмента. Звучність малої флейти, особливо у верхньому регістрі, в forte, відрізняється різкістю, проникливістю і навіть грубістю, а внизу, навпаки, вона безбарвна, дуже слабка й дивує відсутністю якої-небудь виразності у звучанні ріано, її місце в tutti оркестру, свистяча різкість малої флейти, зазвичай, більш за все відображає блискучість і прекрасність усього звучання. Мала флейта – це інструмент, який прикрашає. Ці природні якості інструмента були оцінені класиками. Вони включали малу флейту тільки в деяких випадках – при напруженій силі всього оркестру. Так у цих випадках звучить мала флейта у Бетховена у фінальних тактах його увертюри “Егмонт” і у фіналі його Симфонії №5.

Отже, майже кожний композитор приділяв велику увагу флейті у своїх творах, використовуючи її віртуозні можливості, холоднуватий тембр, пронизливу кантилену, стримані пасажі. Моцарт вважав, що флейта – мелодичний голос, фагот – басовий, гобой і кларнет – середні голоси.

Віденські класики використовували флейту завдяки її прозорому, дещо холодному звучанню і це звучання було зручне для зображення голосів природи – щебетання птахів, вітру і взагалі всього, що у внутрішньому світі людини таке красиве.

1. Рогаль-Левицкий Дж. Беседы об оркестре. – Москва: Музыкальное издательство, 1961. – С. 77–134.

2. Левин С. Духові інструменти в історії музичної культури. – Вид-во “Музика”, Ленінградське відділення, 1973. – С. 186–223.
3. Зільберквіт М. Світ музики. – Москва, 1987. – С. 122–130.
4. Ландсбергис В. Творчество Чюрлениса. – Л.: Музыка, 1975. – 280 с.
5. Čiurlionyte – Karuziene V., Juodis S. E., Zukas V. Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (Bibliografija) – Vilnius, 1970. – 77 s.
6. Чюрленис М.К. //Шаповалова О.А. Музыкальный энциклопедический словарь. – М.: Рипол Классик, 2003. – С. 648–649.

ПРОФЕСІЙНО – ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М.ВОЛОШИНА

Винор Андрій,

III курс, Інститут мистецтв.

Науковий керівник – Шуляр О.Д.,

кандидат педагогічних наук, доцент.

Серед митців, чия творчість формувала та визначала обличчя музичного мистецтва Західної України I половини ХХ століття, не можна не згадати Михайла Волошина, спадщина якого настільки багатогранна й цікава, що потребує окремого дослідження. Поодинокі згадки про М.Волошина знаходимо у тогочасних львівських часописах. Його концертна діяльність як диригента і співака фрагментарно висвітлюється в музикознавчих працях С.Людкевича, Л.Ханик, довідкових матеріалах. Вагому частку в дослідженні цієї непересічної постаті становлять його музично-критичні статті, що публікувалися у часописах “Діло”, “Наші дні”, “Громадський вісник”, “Неділя”, “Музичний альманах”, “Руслан” й інші, а також хорові твори й солоспіви.

Народився Михайло Волошин у 1877 році в селі Ролів поблизу Дрогобича. Закінчивши в 1906 році юридичний факультет Віденського університету, працював адвокатом, був оборонцем у політичних процесах у Галичині в 1930-х роках, президентом Львівської Адвокатської Палати, президентом Надзірної Ради “Центробанку”, президентом Надзірної Ради Народної Торгівлі.

Попри добру юридичну освіту та яскраву адвокатську кар’єру, М.Волошин здобув і музичний вихід, навчаючись у Вищому музичному інституті ім. Миколи Лисенка у Львові в класі сольного співу у Галини Ясеницької та в класі гармонії А.Вахнянина, був також секретарем Музичного інституту ім. Миколи Лисенка.

Закоханий у музику, з палким бажанням активної праці, М.Волошин поринає у творчу атмосферу хорового товариства “Львівський Боян”.

Упродовж восьми років він активно працював як диригент хору, готуючи цікаві та високопрофесійні концертні програми, до яких, поруч із численними новими творами українських митців, дедалі частіше вводилися великі композиції з оркестром західноєвропейських авторів. Станіслав Людкевич схвально відгукнувся на таку діяльність товариства і його диригента, він сказав: “Чималу заслугу в цім напрямі положив, поруч інших, талановитий диригент

“Бояна” Михайло Волошин, який переклав текст і вивів на естраді ораторії Бруха, Гріга, Генделя”.

“Львівський Боян” під орудою М.Волошина плідно працював, даючи велику кількість концертів, щороку організовувалися Шевченківські свята, колектив виїжджав із виступами до Кракова, Перемишля, Станіслава, Стрия, Дрогобича, а також інших міст Західної України та Польщі.

Михайло Волошин був надзвичайно активною творчою особистістю, дійсним та винятково дійовим учасником різноманітних товариств, зокрема від 1903 року – член та заступник голови Союзу співацьких і музичних товариств, з часом перейменованого на Музичне Товариство ім. М.Лисенка, Товариства драматичного ім. І.Котляревського, оперної студії при “Львівському Бояні”.

Досить часто М.Волошин виступав як соліст, адже пройшов курс вокалу й отримав добрий вишкіл у класі Олени Ясеницької, з якою згодом одружився.

Сольна кар’єра розпочалася в 1902 році у театрі “Українська бесіда”, де він виконував партії в операх “Катерина” М.Аркаса, “Запорожець за Дунаєм” С.Гулака-Артемовського.

Михайло Волошин як композитор відомий низкою хорових і сольних вокальних творів. Його солоспів до віршів Т. Шевченка “Ой гляну я, подивлюся” із супроводом фортепіано був нагороджений другою премією на конкурсі “Львівського Бояна”. Хорова композиція “Чого мені тяжко” М.Волошина до віршів Т.Шевченка була написана в 1909 р. для чоловічого хору, а вже в 1911 р. автор зробив аранжування і для мішаного хору.

Композиторська спадщина М.Волошина потребує великої пошукової роботи, адже достеменно невідома кількість його творів та їх жанрова специфіка.

Досить активно він працював на ниві музичної публіцистики. Його рецензії з’явилися у різних виданнях: “Діло”, “Руслан”, “Громадський вісник”, “Нова Буковина”; великі статті про Вищий музичний інститут ім. М.Лисенка у Львові.

Одна з перших рецензій М.Волошина у часописі “Діло” з’явилася у 1901 році – це відгук на вечорниці в пам’ять сорокових роковин смерті Т.Шевченка, які були проведені силами Академічної гімназії у Львові 12 березня того ж року. Написана рецензія на належному фаховому рівні й пропонувалася для найширшого кола читачів.

У своїх дописах М.Волошин часто висвітлював та аналізував виступи учнів Вищого музичного інституту ім. М.Лисенка, хору “Бандурист”, хору учнів Академічної гімназії у Львові, музичного гуртка “Академічна громада”.

Композиторська, виконавська, диригентська діяльність М.Волошина відіграла важливу роль у справі піднесення рівня та популяризації музичного мистецтва в Західній Україні у перших десятиріччях ХХ століття.

1. Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Випуск VII.
2. Німилович О. М.Волошин – диригент, співак, композитор, музичний критик.

МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ В КУЛЬТУРІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Дутка Світлана,
III курс, Інститут мистецтв (музичне відділення).
Науковий керівник – *Черепанин М.В.*,
доктор мистецтвознавства, професор.

Музичні інструменти є невід’ємним елементом духовної культури народу. Вони тісно пов’язані з його побутом, господарським життям, віруваннями, обрядами, святами, ритуалами, видами народної творчості. Розуміння народної музики як живого, емоційно-наповненого, функціонуючого явища народної культури, розуміння тематики, символіки, образного світу музики можливе лише при вивченні її у контексті всього духовного життя народу.

Одним із перших досліджень українських народних музичних інструментів є стаття “Народні музичні інструменти на Україні”, написана М.Лисенком на замовлення редакції львівського журналу “Зоря” (1894 р.) за підписом “Боян”. У ній композитор описує історичний розвиток кобзи-бандури, торбана, гусел та цимбала, аналізує стрій і подає характеристику їхніх художньо-виражальних можливостей [6].

У фольклористичному дослідженні Г.Хоткевича “Музичні інструменти українського народу” вперше в історії цього питання розроблена система, яка дозволяє розглянути генезис і еволюцію конструкції, строїв, способів гри і форми функціонування всіх музичних інструментів, а також їхню роль у народному музикуванні впродовж різних епох [8]. До цієї ж проблеми звертався Ф.Колесса у своїх працях про українські думи та в статті “Українські народні музичні інструменти” [5]. Питанню оркестрового інструментарію присвячена книга П.Іванова “Оркестр українських народних інструментів” [4].

Після розпаду Київської Русі на окремі князівства нові історичні умови приводять до відповідних змін у культурі, побуті, звичаях, які поступово набувають національних ознак. Серед українців у старовину побутовали: скрипка, скрипковий бас, цимбали, гуслі, бандура, кобза, лютня, різного роду труби й дудки. Інструментальна музика була розповсюджена також на Запорізькій Січі. Кожен полк козацького війська мав свою полкову музику, до складу якої входили трубачі (“трембачі”), сурмачі, довбичі та “пищальки” (флейти). Музиканти супроводжували подорожі українських гетьманів Мазепу та Полуботка. Число генеральної військової музики становило п’ять трубачів, двоє сурмачів і один довбиш, який під час походу бив у литаври, прикріплені до шиї коня.

В українській музичній культурі XVII – початку XVIII ст. значного розвитку досягла професійна і народна музика. У Кам’янці-Подільському, Львові, Острозі, Полтаві, Києві, Прилуках, Стародубі, Ніжині, Чернігові та ін. музиканти об’єднувалися в цехи, “капелії”, організували школи, які готували кадри для комплектування магістратського оркестру. До його складу входили духові, струнні й ударні інструменти. Капела виконувала увертюри, симфонії, концерти, марші, танцювальну музику. Цехові музиканти Києва грали на різних

урочистостях, народних святах і ярмарках, супроводжували виступи гастролуючих труп у міському театрі. При Києво-Могилянській колегії діяв оркестр, який нараховував 100 виконавців. У XVII ст. почали з'являтися оркестри у садибах Любомирського, гетьманів Брюховецького, Мазепи, К.Розумовського, а згодом і серед дворянства (Галагана, Тарновського). Таким чином, гетьмансько-старшинське середовище було тим осередком, “у якому відбувалося засвоєння українською культурою досягнень західноєвропейської світової музики – оперного та різних інструментальних жанрів” [1, с. 271].

Важливе місце в народному музичному інструментарії належить кобзоподібним інструментам. Виконавці на них називалися кобзарі-бандуристи, лірники й торбаністи. Ці інструменти існували ще в княжі часи, про що свідчать їхні зображення на фресках, старовинних картинах та згадки в давніх літописах. У XV ст. кобза стала народним інструментом, а згодом, завдяки її удосконаленню, її називали бандурою. Кобзарське мистецтво було поширене й високо цінувалося не лише в Україні, а й за кордоном. Бандуристи часто входили до складу придворних музикантів іноземних королів та вельмож. Пошаною користувалося кобзарство на Запорізькій Січі та серед вищих верств суспільства. У розвитку цього мистецтва визначну роль відіграли братства. Створені при них школи давали можливість учням досконало вивчити репертуар та бездоганно володіти інструментом. Серед кобзарів і бандуристів завжди було багато справжніх віртуозних музикантів, натхнених співців та імпровізаторів – О.Вересай, Ф.Холодний, П.Древченко, Т.Пархоменко, О.Сластїон, О.Рубець, М.Кропивницький, Г.Хоткевич. Українські кобзарі та лірники “відіграли велику роль у громадському житті народу, у розвитку його поезії та музики” [3, с. 5].

Таким чином, поєднання інструментальної музики з українськими обрядовими традиціями є найвищим виявом музичного мистецтва, де світосприймання, філософські погляди та психологія народу знайшли своє втілення в найбільш узагальненій, естетичній формі. Аналіз сучасного фольклорного матеріалу, порівняння його з народною й академічною музикою, регіональне зіставлення, історія народного музичного інструментарію та його описи в літературно-музикознавчих джерелах дають досить виразні орієнтири щодо генези музичного мислення українців.

1. Корній Л. Історія української музики. Частина перша. – К., 1996. – С. 199–281.
2. Кирдан Б., Омельченко А. Народні співці-музиканти на Україні. – К., 1980.
3. Іванов П. Оркестр українських народних інструментів. – К., 1981.
4. Колесса Ф. Музикознавчі праці. – 1970.
5. Лисенко М. Народні музичні інструменти на Україні / Редакція, передмова та примітки М.Щоголя. – К., 1955.
6. Хоткевич Г. Музичні інструменти українського народу. – Харків, 2002.

ХУДОЖНЬО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИШИТОЇ СОРОЧКИ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

*Ковалик Оксана,
III курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Козакевич Л.І.,
старший викладач.*

Поділля – це складний в етнічному плані і за історичним розвитком регіон, тому тут простежуються зональні варіанти як окремих елементів костюма, так і цілих комплексів. З-поміж них можна виділити такі основні: північно-західний, східний та наддністрянський [1, с.116].

Специфічними особливостями визначається одяг Західного Поділля, зокрема міста Заліщики Тернопільської області.

На Західному Поділлі та й на Заліщанщині для виготовлення одягу використовували в основному домоткане полотно (конопляне, дуже рідко лляне), доморобні вовняні чи напіввовняні тканини, хутро.

Жіночий костюм західних районів Поділля складався із сорочки, вибійчастої або тканой смугастої полотняної спідниці, запаски, нагрудного одягу – катанки, кабатика і сіряка [2, с.266]. У кінці XIX – на початку XX ст. типовою була сорочка з домотканого полотна. За кроєм зустрічаються сорочки з уставками (плечками), пришиті по пітканню і по основі, та тунікоподібні сорочки (“хлоп’янки”). Комірці в таких сорочках переважно відсутні, виріз горловини оформлений під облямівку, як і низ рукавів. Святкові сорочки відрізнялися від буденних якістю полотна, кроєм та наявністю багатої вишивки. Що стосується крою, то буденні сорочки ніколи не шили з уставками по основі, оскільки такий крій сковував рухи, спонукав до статечної і вишуканої манери носіння. За характером оздоблення сорочки Західного Поділля займають особливе місце. Основне тло вишивки чорне, з великою та малою кількістю червоного, а іноді лише жовто-оранжевого. Цей колір притаманний для західної придністрянської частини. Орнамент дуже різноманітний за композиційними мотивами й елементами.

Існує ще один тип жіночих сорочок, який побутував у Заліщиках. Це сорочка з домотканого полотна прямого крою. Уставкового типу рукав пришитий по пітканню з підрукавним клином, зібраний знизу на манжет, прикрашений вишивкою. Горловина призібрана й обшита тонкою вишитою смугою. Розріз пазухи глибокий, прикрашений уздовж вишивкою. Вишивка рукава ділиться на три частини: уставка (плічко), морщинка (“підплічко”) і рукав до зап’ястка. Уставка майже завжди вишивалася чорного кольору, стібками, які були направлені в різні боки, досягалося враження поділу площини. Морщини також вишивалися чорним кольором, технікою “колодки”, але особливістю їх було те, що на чорному тлі чітко виступав узор, виконаний кольоровими нитками. Вниз від морщин до зап’ястя рукав орнаментувався широкими косими смугами чорного кольору. Спереду сорочка вишивалася вздовж розрізу пазухи двома широкими смугами, на грудях значно тоншими – “підгрудними”.

На плечовій частині узор часто відрізнявся від вишитих на переді “погрудках” і називався “бесаги”. Такі сорочки мали вигляд тканих ворсових виробів [3, с.73].

У Заліщицькому районі були розповсюджені також сорочки з так званими “капанями” рукавами. Про це згадував Яків Головацький, наводячи народну пісню:

Як идете, хлопці, в танець,
Повмивайте пальці.
Та щобyste не зваляли
Капаны рукавцы.

Під морщинкою у таких сорочках розміщується “розкидка” з дрібних елементів (зірочок, листочків, “гудзичків” тощо); рукав при цьому ніби покапаний вишивкою [4, с.119].

Сорочку, поділ якої здебільшого не оздоблювався, носили з великим напуском на пояс. Нижня частина сорочки іноді перетворювалася на нижню спідницю – гальку, прикрашену широкою смугою орнаменту. Крім вишивки, подолянки активно використовували таку властивість полотна, як здатність довго зберігати збори.

Чоловічий одяг Західного Поділля складався із сорочки та вузьких штанів – портків із білого полотна. Сорочка була зі вставками, рукави закінчувалися вузькими обшивками – дудицями, зав’язувалися тороками або снурками. Рукави й пазуха не вишивалися [1, с.117]. Сорочка одягалась поверх штанів і підперезувалась крайкою, а іноді заправлялася у них. Ще на початку 40-х років ХХ ст. були поширені тунікоподібні сорочки, які декорувались переважно рослинним орнаментом. Пізніше орнамент стає більш геометризаним: декоруються горловина, розріз пазухи та манжета. Святкові сорочки шили з кращих сортів конопляного або лляного полотна, буденні – з конопляного. Ще на початку 40-х років ХХ ст. побутуючими були сорочки архаїчного типу – тунікові (без плечових швів, пазушної застібки, з прямими без манжетів рукавами).

Характерна особливість сорочок окремого села або групи сіл виражалася в особливостях оздоблення. Вишивка була єдиним способом прикрашання. У залежності від техніки виконання творився й орнамент. На думку багатьох дослідників, лічильні техніки вишивання, в основі яких лежав стібок, за рахунком ниток по пітканню чи основі тканини були первісними й відтворювали технологію ткання. Такі техніки, зокрема низь листва, занизування, дозволяли творити на тканині лише геометричні чи геометризани орнаменти. Проте на початку ХХ ст. у селах Західного Поділля переважали на чоловічих сорочках рослинні орнаменти, виконані технікою хрестик різнокольоровими заповненими нитками.

1. Ніколаєва Т. Історія українського костюма. – Київ, 1996.
2. Поділля. Історико-етнографічне дослідження. – Київ, 1994.
3. Літопис Борщівщини. Історико-краєзнавчий збірник. – №6. – Борщів, 1994.
4. Наукові записки. Тернопільський обласний краєзнавчий музей. – Вип. 3. – Тернопіль, 2003.

ВАСИЛЬ СЕМЕНОВИЧ КОРПАНЮК – ПРОДОВЖУВАЧ СЛАВНОГО РОДУ

*Корпанюк Марія,
У курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – Тимків Б.М.,
кандидат педагогічних наук, професор.*

“Художник, народжений природою, кожен дотик якого творить мистецтво, що виринає з глибин віків, – вічний!”.

Анна Пархоменко. Москва.

“Щасливий ми народ, бо не замулюються наші джерела, живе наша душа і за це подяка родові Корпанюків”.

Роман Дідула. Львів.

(З книги відгуків музею родини Корпанюків).

27 липня 2004 року пішов із життя один із титанів гуцульської різьби по дереву – Василь Семенович Корпанюк. Важко собі уявити гуцульське село Яворів без цього яскравого, наділеного Богом багатьма дарами, чоловіка, гуцула з діда-прадіда, котрий прожив життя як і належить верховинцеві – легко, темпераментно, артистично.

Народився Василь Семенович у родині одного з найшляхетніших різьбярів Гуцульщини – Семена Корпанюка 19 травня 1922 року, від якого успадкувавши від батька філософський погляд на світ, золоті руки майстра, тонкий музичний слух, а від матері – Параски Чорномудяк-Корпанюк, знаної вишивальниці і ткалі, – прагнення ступати в ногу з часом і надзвичайне почуття гумору. У спадок йому перейшло шанобливе ставлення до людей і особливе вміння прихилити до себе людське серце.

Безперечно, харизматична постать майстра ще не раз виринатиме з-під пера письменників і мистецтвознавців, у спогадах людей, які відвідували родинне гніздо Корпанюків, насолоджувалися спілкуванням із цим непересічним чоловіком.

Правнук патріарха гуцульської різьби по дереву Юрія Шкрібляка В.Корпанюк рано взяв у руки різець. Родинні перекази про прадіда Юрія і його талановитих синів Василя, Миколу, Федора, спілкування й спостереження за роботою батька і його знаменитого брата Юрія, гаряча кров і генетичне зерно, так уміло посаджене невидимою рукою, дали свої плоди. На дереві роду Шкрібляків – Корпанюків визрівав новий талант, який поєднав у собі традиції предків і їх новітнє переосмислення.

У чотирнадцятирічному віці, як згадував Василь Корпанюк, він став на свій хліб, тобто почав заробляти на прожиття різьбою. Саме вона допомогла виживати в тяжкі для родини воєнні і повоєнні часи, вона годувала, зодягала і водночас була тією найвищою насолодою, яку відчуває митець, заглиблений у творіння. Не один музей світу бажав би поповнити свою колекцію речами, які творила із звичайного дерева його переповнена душа.

Василь Корпанюк був типовим мешканцем гір, хіба що хода його була легша й граціозніша, хіба що зір гостріший, а слух тонший, хіба що пам’ять його могла

осягнути і вмістити у своїй скарбниці більше, розум міг осмислити глибше і ширше, його почуття гумору його було делікатнішим, а фантазія безмежною. Його часто можна було бачити з косою, із сокирою, з в'язкою дров на плечах, із кошиком яблук, на драбині в черешні або на толоці біля худоби, в товаристві за чаркою або на весіллі чи похороні.

Семенів, як називали його односільчани, був бажаний для дорослих та малих. Усім було цікаво з такою людиною. Його художній і музичний таланти, як двоє крил, підтримували його снагу. Від батька Василь Корпанюк успадкував талант не тільки до різьби. Він чудово грав на скрипці, сопілці, дрімбі, наспівуючи при цьому гуцульських пісень, коломийок, а також власних пісень, які придумав, працюючи над різьбою. Ще хлопцем придбав кларнет і самотужки навчився грати на ньому.

Але різьба перевершила все. У невеличкій “хатчині”, майстерні за верстатом із сотнею доліт, були створені всі його твори, численні орнаменти його тарілок, скриньок, свічників, хрестів, обкладинок для альбомів і книг, чаш, жіночих прикрас. Не один вишуканий смак порадували ці вироби.

Відомий косівський різьбяр Володимир Гуз, даючи Василеві Корпанюку рекомендацію в члені Співки художників, писав: “Працює в галузі народного мистецтва з 1936 року, але по справжньому його талант розвинувся після другої світової війни. Відтоді він бере участь у кожній виставці народного мистецтва. Ось декілька з них: Республіканська виставка, народної творчості – Київ, 1949 р., виставка народної творчості м.Лілля, Франція, 1957 р., Софія, Болгарія, 1958 р., Брюссель, Бельгія, 1958 р., виставка, присвячена 150-річчю з дня народження Тараса Шевченка, 1964 р., виставка, присвячена 100-річчю з дня народження Лесі Українки і ще в багатьох всеукраїнських і, на той час, всесоюзних виставках”.

Коли у Василя Семеновича запитували, чи є його роботи у відомих колекціях або музеях, майстер відповідав: “Йой Боже, я й не годен сказати де саме, але по всіх усюдах: у Косові і Коломиї, Івано-Франківську і Львові, в Києві і Петербурзі, тай за кордонами дуже багато. Здебільшого мої роботи ходять по світу без мене”.

Ще багато можна сказати про цю незвичайну людину, зокрема і про те, що, працюючи, він привив любов до творчості своїм дітям – Василеві та Марічці. Василь опанував і розвинув батьківське ремесло і тепер, він – Заслужений художник України. Дід Василь навчив різьбити своїх трьох онуків: Юрка, Андрія та Семена. У 2002 році Василь Корпанюк був удостоєний звання “Заслужений майстер народної творчості України”.

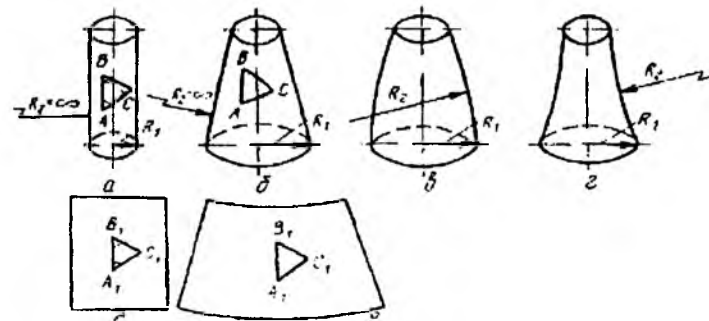
При житті майстра сотні людей відвідали музей родини Корпанюків. Багато теплих слів записано у книгах відгуків. Ось один із них: “Дякуємо Вам, родину славних талантів за Вашу пребагату творчість, за цей “Храм Краси і Дива”, за все, що Ви зробили і робите в майбутньому для людей, для прийдешнього, для нашого талановитого співочого народу, для його звеличення і слави. Ваша слава, як наша народна пісня, не вмре, не загине. Нехай Вашому талановитому роду ніколи не буде переводу”. І ще один, по-дитячому ширший: “Ми хотіли б бути хоч трохи Корпанюками”.

1. Горак Р. Корпанюки // Жовтень. – 1978. – №7. – С.150–157.
2. Гоберман Д. Искусство гуцулов. – М.: Сов. худож., 1980. – 184 с.
3. Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини: Фотоальб. – К.: Мистецтво, 1978. – 24 с., із сл. іл.
4. Корпанюк В.Яворівська школа різьби по дереву // Хрестоматія гуцульщинознавства. – Косів: Писаний камінь, Снятин: Прутпринт, 2001. – С.373–381.
5. Пудик Г. Юрій і Семен Корпанюки. – К.: Мистецтво, 1974. – 24 с., іл.
6. Різьба по дереву: Роботи різьбярів Юрія, Василя та Миколи Шкрібляків. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – 37 с.

ГЕОМЕТРИЧНІ І МЕХАНІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ТКАНИНИ, ЯК ФАКТОР ФОРМОУТВОРЕННЯ ОДЯГУ

*Кравченко Наталія,
II курс, художній факультет.
Науковий керівник – Пантус Н.П.,
асистент кафедри ОМ і дизайну.*

Спрямовуючи свою діяльність на функціонально-естетичні проблеми матеріального середовища, дизайнер фактично створює як предмети побуту, так і одяг, який являється також невід’ємним від матеріальної культури суспільства [5]. Між предметами побуту і одягу є різниця, яка полягає в тому, що одяг рухається разом із нами і перебуває в контакті з людиною в основному на біологічному рівні, покриваючи приблизно 80% поверхні тіла, знаходячись із ним у взаємодії. Тому серед багатьох показників якості в системі “людина–одяг–середовище” особливе місце має ергономічний показник, а серед вихідних даних при проектуванні одягу велике значення мають дані про властивості тканин такі, як *геометричні* та *механічні*. Геометричними властивостями вважаються товщина, ширина, довжина відрізу та поверхнева щільність тканини, а під впливом *механічних* сил тканини змінюють свої розміри й форму. Характеристики механічних властивостей розподіляються на типи залежно від характеру деформацій розтягу, згину і т.д. Ці показники враховуються і в *виробництві* одягу для забезпечення показників кваліметрії. Однак ще недостатньо використовуються дизайнерами при формоутворенні як позитивні [3].

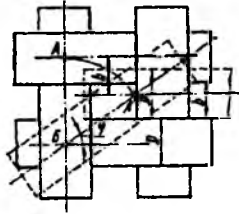

Мал.1.

Розглядаючи поверхню тіла людини не як тверде тіло, а як оболонку з гнучкої плівки, поверхневі розгортки будуть лише умовно наближеними до вихідної форми, тобто можна вважати їх Гауссовими і як аналоги розгорткам геометричних тіл (мал.1). Тому надати моделі потрібної форми можна тільки з допомогою трьох методів формоутворення:

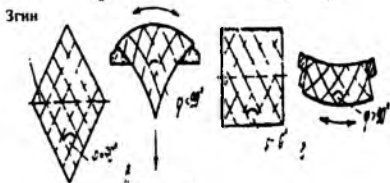
- конструктивного;
- дії на “грубу” структуру;
- дії на “тонку” або молекулярну структуру матеріалів.

Конструктивним методом можна утворити практично будь-яку об’ємно-просторову форму виробу незалежно від властивостей матеріалів. Однак ігнорувати останні не можна. Навпаки, необхідно їх примусити працювати на форму. Тому найбільш ефективне поєднання в різних відношеннях усіх трьох методів. Той факт, що тканина фактично являє собою просторову сітку з основи й утока, дає можливість впливати на зміну кута між ними (мал.2) [4].

Мал. 2.

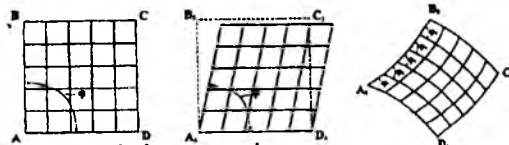
На величину кута зміщення впливає характер переплетення і зсув по висоті. При проектуванні нового модельного ряду важливо визначити форму й параметри одягу з урахуванням найбільш ймовірної зміни кута та максимальних розтягуючих зусиль. Цю позитивну властивість, зображену на геометричних моделях із тканини, з успіхом можна використовувати при формоутворенні, замінюючи повністю або частково виточки, рельєфи, підрізи і т. д. (мал.3) [2].

Мал. 3. Дія на “грубу” структуру.
Дія на “тонку” структуру.

Щоб отримати випуклу форму, лінія згину повинна проходити по діагоналі деталі, а розтягуючі зусилля мають бути спрямовані до кутів, сітковий кут при цьому перетворюється в гострий. Отримання вигнутої лінії згину зручніше показати на моделі, коли розтягуюче зусилля прикладається до країв деталі паралельно лінії згину. Сітковий кут після деформування трансформується з вихідного

прямого в тупий. Не зважаючи на велику кількість фактур тканин, усі вони під час огинання кривих поверхонь під дією зовнішніх сил здатні приймати вигляд паралелограмів, тобто змінювати кут між системами ниток без зміни довжин сторін (мал.4), (не відноситься до текстурованих ниток). Вищеописані властивості об’єднуються в основу методу “дії на “грубу” структуру”, одним із способів якого є також використання драпірувальних властивостей.

Мал. 4. Зміна кута між системою ниток у тканині під дією зовнішніх сил.

Метод “дії на “тонку” структуру” дає можливість формувати багатосарові пакети одягу, що підвищує його якість, а головне – поєднати операції *формоутворення* і *фіксації форми* за допомогою формоутворюючих клеєвих і прикладних матеріалів в одну неподільну операцію (мал.3) [1].

Описані методи можна представити таблицею у вигляді формоутворюючих елементів. Однак вибір методу формоутворення можна здійснити тільки випробовуючи заздалегідь той чи інший матеріал.

Таблиця.

Конструктивний метод		Дія на “грубу” структуру		Дія на “тонку” структуру
Шви + дублювання	Виточки	Волого-теплова обробка	Зміна кута між нитками тканини + дублювання	Комбіновані + дублювання

Тому при вирішенні завдань, поставлених перед дизайнером, таких, як: “для кого?”, “для чого?”, “з чого?” і “з якою метою?”, обов’язково ставити акцент на вивчення саме геометричних і механічних властивостей через попереднє тестування зразків тканини, створюючи з них фрагменти геометричних моделей і перевіряючи їх на здатність забезпечувати ту чи іншу форму, силует, покрій, формування дрібних деталей, визначення основних ліній членування способів з’єднання зрізів, методів дублювання, місць зпрасування і відтягування зрізів, наявність виточок чи рельєфів.

1. Березенко С.М. Вплив методів отримання об’ємно-просторової форми на якість виготовлення швейних виробів / Легка промисловість. – К., 2002. – 57 с.
2. Коблякова Е.Б. Конструирование одежды с элементами САПР – М., 1988.
3. Патлашенко О.А. Материалознавство швейного виробництва. – К., 2003.
4. Трухан Г.Л., Сивак В.И. Конструирование одежды промышленного производства. – К., 1989.
5. Шумегга С.С. Дизайн – К., 2004.

МЕБЛІ ТА ІНТЕР'ЄР СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ І ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ МЕБЛЕВИХ ВИРОБІВ ТА ІНТЕР'ЄРУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Шамотайло Анна,
VI курс, Інститут мистецтв.
Науковий керівник – *Шумега С.С.*,
кандидат педагогічних наук, професор.

Китайські вироби декоративно-прикладного мистецтва беруть свій початок ще від дохристиянського періоду, хоч феодальний устрій країни протягом 2000 років не сприяв глибокому творчому художньому розвитку аж до політичного звільнення.

Обстановка житла була дещо одноманітною, її форми визначалися тисячолітніми традиціями, які впливали і на техніку виготовлення [2, с.130].

Універсальним матеріалом, з якого китайці виготовляли багато різноманітних речей, був бамбук. Він служив для виготовлення будівельних конструкцій, решіток, перегородок у приміщеннях, різноманітних плетених виробів, меблів та інших речей, що доповнювали та створювали інтер'єр. Усі форми інтер'єру та меблів диктувалися суворими нормами життя і моралі. Різноманітність меблів була незначною, але їх виконання було високохудожнім, незважаючи на те, що інструмент ремісників довгий час залишався примітивним. Взірцевою була робота китайських майстрів, які будували дерев'яні будинки. Значного розвитку китайське меблеве мистецтво досягло у XVI–XVII ст., але в загальному воно відставало від Центральної Європи.

У китайських лакових меблях найчастіше була золота оздоба на чорному і, рідше, на червоному або коричневому фоні. На сучасному етапі розвитку інтер'єру та меблевого мистецтва досить широко використовуються ці поєднання кольорів.

Найбільшу кількість лакових кабінетів Китай поставив у 1700-х роках у Голландію й Англію [2, с.132].

Багаті європейці колекціонували загадковий китайський фарфор ще до того, як його почали виготовляти у Європі. Найбільший вплив “китайський стиль” мав на англійське меблеве мистецтво в середині XVIII ст. В історії англійських меблів це був нетривалий час “капризної” моди, яка характеризувалася китайською решіткою, декоративними профільними планками, так званою “шінуазері”.

Однак це не перший і не єдиний випадок китайського впливу. Вплив китайських лакових меблів у Голландії й Англії був модним ще у XVII ст. Мотиви “китайщини” переважали й у французькій орнаментиці рококо.

Предмети китайського мистецтва, які користувалися попитом завдяки екзотиці, цінилися надзвичайно високо. Були серед них і справжні цінності, такі, як лакові предмети, тонкий фарфор, ніжна орнаментика, хоч зустрічались і недоліки, зокрема, шаблонність і роздрібленість ліній.

Технології виготовлення лакових меблів були різноманітними.

Другою художньою технікою, яка представлена на парадних китайських меблях, була інтарсія, яка відрізнялась від європейської тим, що вставки дещо виступали над поверхнею. Для інтарсії, крім кольорової деревини, застосовувалися слонова кістка, панцир черепахи, ріг, перламутр, раковини, напівдорогоцінні камені і метал.

Основним предметом інтер'єру у будинках заможних китайців була кушетка, щось середнє між ліжком і диваном. Цей виріб оточено з трьох боків спинками, площа для лежання сплетена з лика або з інших волокон із вишуканим рисунком. Були ліжка, повністю закриті з боків, поверхні яких прикрашалися ажурним орнаментом. Цікаву форму мало святкове ліжко. Крім того, у житлових будинках були і більш прості меблі для сидіння, а також прості лежа, подібні до ліжок, на дві особи спеціально для курців опіуму, без особливих зручностей [2, с.133].

Інтер'єр доповнювався стільцями, столами й різноманітними підставками для декоративних ваз різної форми. Меблі найчастіше виготовлялися з твердої деревини, зокрема чорного, рожевого дерева й тиса. Крім того, були легкі меблі малих форм із вишуканим оздобленням лаком.

Інтер'єр був досить простим за своєю суттю. У ньому переважала лаконічність та довершеність простоти.

Китайські майстри вміли виготовляти чудові деталі оздобити інтер'єру, зокрема царги робили ажурними, які виконувалися лобзиком. Крім того, китайці у своїх житлах використовували різноманітні підставки, комбінації полиць, ящиків, дверок і ніш для розміщення різних забавок і декоративних сувенірів. Розповсюдженими деталями інтер'єру були різноманітні ширми, перегородки, парасольки, для оздоблення яких використовували вже згадану лакову техніку, а також їх гарно розшивали шовковими тканинами. У Китаї вперше з'явилися паперові шпалери для обклеювання стін, які набули неабиякої популярності у Європі у період рококо.

У межах однорідної китайської культури меблеві форми теж являють собою єдине ціле. Подальший розвиток було сковано традиціями, форми стали дещо штучними, опорядження формальне й часто без обмежень зв'язку з формою. Однак це своєрідне ігрове й легке “східне рококо” віками магічно впливало на європейське мистецтво.

На сучасному етапі розвитку меблевих форм та інтер'єру можна чітко побачити, що стародавні китайські традиції щодо інтер'єру мають своє місце. Дуже часто зустрічаються форми, котрі беруть початок, ще у сивій давнині. Потрібно віддати належне минувшині та поважати її [2, с.134].

1. Даниленко В.Я. Дизайн. – Харків, 2003.
2. Шумега С.С. Дизайн. Історія зародження та розвитку. Історія дизайну меблів та інтер'єру: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – С.130–135.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

ВПЛИВ ГІПОКІНЕЗІЇ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ОРГАНІЗМУ ШКОЛЯРІВ

Олексин Ігор,
IV курс, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – *Султанова І.Д.*,
кандидат біологічних наук, доцент.

У зв'язку з інтенсивною інформатизацією суспільства, розвитком новітніх технологій людство зіткнулося з надзвичайно важливою проблемою – істотним обмеженням рухової активності людини. Як відомо, робота м'язового апарату сприяє розвитку мозку і встановленню міжцентральної та міжсенсорної взаємозв'язків, рухова діяльність підвищує енергопродукцію й утворення тепла, поліпшує функціонування дихальної, серцево-судинної й іншої систем організму [1]. Недостатність рухів порушує нормальну роботу всіх систем і викликає появу особливих станів, що супроводжують гіпокінезію. В умовах гіпокінезії виникає величезний дефіцит біологічної потреби в рухах, що різко знижує функціональний стан і працездатність організму [3]. У центральній нервовій системі гіпокінезія викликає втрату багатьох міжцентральної взаємозв'язків, у першу чергу, через порушення проведення збудження в міжнейронних синапсах, тобто виникає асинапсія. При цьому змінюються психічна й емоційна сфери, погіршується функціонування сенсорних систем. Порушення мозкових систем, що керують рухами, веде до погіршення координації рухових актів, виникають помилки в адресації моторних команд, невміння оцінювати поточний стан м'язів і вносити корекції в програми дій. У руховому апараті відзначаються деякі дегенеративні явища, що відображають атрофію м'язових волокон [3]. Погіршуються кровопостачання м'язів, енергообмін. Відбувається падіння м'язової сили, точності, швидкості і витривалості при роботі (особливо статичної витривалості). Дихання при недостатній руховій активності характеризується зменшенням ЖЕЛ, глибини дихання, хвилинного об'єму дихання і максимальної легеневої вентиляції. Різко збільшується кисневий запит і кисневий борг при роботі. Основний обмін знижується. Порушується діяльність серцево-судинної системи. Зменшення об'єму серця призводить до менших величин серцевого викиду (зменшення систолічного і хвилинного об'єму крові). Частота серцевих скорочень при цьому підвищується як у спокої, так і при фізичних навантаженнях. Ослаблені скелетні м'язи не можуть належною мірою сприяти венозному поверненню крові. Недостатність або повна відсутність їхніх скорочень практично ліквідує роботу "м'язового насоса", що полегшує кровотік від нижніх кінцівок до серця проти сили земного тяжіння. Випадання допомоги з боку цих "периферичних сердець" ще більш утруднює роботу серця по перекачуванню крові. Час кругообігу крові помітно зростає. Кількість циркулюючої крові зменшується. В ендокринній системі відзначається зниження функцій залоз внутрішньої секреції, зменшується продукція їхніх гормонів. У випадках акінезії відбуваються

найбільш глибокі поразки організму і здійснюється згладжування добових біоритмів коливання частоти серцебиття, температури тіла й інших функцій.

Особливо небезпечною є гіпокінезія для організму школярів. Відсутність належного об'єму цілеспрямованої рухової активності в сенситивні періоди розвитку веде до незворотних змін у розвитку рухових якостей дітей і підлітків, спричинює зниження функціональних резервів організму [2]. Тому на сьогодні надзвичайно гостро постало питання про розробку і впровадження в практику засобів корекції рухової активності школярів.

Нами було здійснено відбір існуючих методів корекції добової рухової активності. На базі цих матеріалів розроблена експериментальна програма для молодших школярів, яка включала такі обов'язкові елементи: 1) гімнастику до занять; 2) рухливі хвилини під час уроків у супроводі речитативу; 3) рухливі перерви з використанням народних ігор і забав; 4) динамічну годину з використанням спортивних ігор. Результати досліджень показали істотне підвищення функціональних резервів організму школярів, покращення розумової працездатності.

Таким чином, запропонована експериментальна програма може бути рекомендована до впровадження у режим дня молодших школярів із метою оптимізації їх функціонального стану.

1. Мицкан Б.М., Попель С.Л. Структурні основи пластичних властивостей м'язової тканини при гіпокінезії // Олімпійський спорт і спорт для всіх: проблеми здоров'я, рекреації, спортивної медицини та реабілітації. – К.: Олімпійська література, 2000. – С.81.
2. Мицкан Б.М., Попель С.Л. Нервово-м'язовий апарат і гіпокінезія // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: Зб. наук. пр. – Рівень: Принт Хауз, 2001. – Вип.2. – С.148–151.
3. Мицкан Б.М., Попель С.Л. Особливості прояву гіпокінезії в постнатальному періоді онтогенезу // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фізичної культури і спорту. – Львів: НВФ Українські технології, 2005. – С.287–291.

ПРОФІЛАКТИКА ПОРУШЕНЬ ПОСТАВИ У ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Гуцуляк Іван,
V курс, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – *Попель С.Л.*,
кандидат медичних наук, доцент.

Напевне, немає людини, яка б не хотіла зберегти та збагатити власне здоров'я, бадьорість, працездатність. Доведено, що здоров'я людини лише на 7–8 % залежить від лікарів та більше ніж наполовину – від способу її життя [3].

Більшість необхідних життєвих звичок людини (мити руки перед вживанням їжі, чистити зуби зранку та ввечері, прибирати після себе та ін.) необхідно закладати ще у ранньому дитинстві. До таких звичок слід віднести і щоденні

заняття фізичними вправами. Головну роль у формуванні звичок відіграє оточення – батьки, вихователі, вчителі. Якщо дитина із самого раннього віку фізично займатиметься у колі сім'ї, потім у дошкільному закладі, у школі, то потреба у фізичній активності легко і ненав'язливо увійде в її подальше життя.

Розвиток новітніх технологій робить “медвежу” послугу підростаючому поколінню. Якщо декілька років тому найзлішим ворогом постави і зору дитини був телевизор, то сьогодні до нього приєднався комп'ютер. Дітей не відірвати від комп'ютерних програм, за якими вони у півзігнутому положенні проводять години. Більшість батьків не заперечують цьому і починають турбуватися тільки тоді, коли після чергового профілактичного огляду лікарі ставлять діагноз: порушення постави, сколіоз, короткозорість та ін.

Відомо, що 40 % захворювань дорослих витікають із дитинства, з 5–7 років. Не останнє місце у рейтингу таких хвороб займають різні порушення постави з усіма наслідками, що витікають (ускладнення роботи серця і легень, поверхневе дихання, зниження гостроти зору і, як результат, – слабкість, погіршення самопочуття).

Звичайно, краще попередити виникнення захворювання ніж потім довготривало тематично лікувати його спеціальними вправами, відвідуючи кабінети ЛФК.

У шкільному віці більшість дітей дуже рухлива. Потреба у русі, підвищена рухова активність є найбільш важливими біологічними особливостями дитячого організму [2,3]. Саме ця природна потреба забезпечує дитині нормальний розвиток: фізичний, розумовий, психічний. Згодом умови життя все більше утримують дитину у сидячому положенні, і рано чи пізно виникають проблеми з поставою або зором.

Щоб запобігти або призупинити порушення постави, батькам, працівникам дитячих установ слід щоденно пропонувати дітям виконувати декілька нескладних вправ, які спрямовані на укріплення м'язового корсету.

Нами розроблена програма профілактики порушень постави у дітей шкільного віку, яка базується на нетрадиційних, ігрових і танцювальних (лікувальна хореографія) методах. Усі вправи проводяться в три етапи: вступний, основний і заключний. Тривалість всіх етапів від 1,5 місяця до 1 року.

Після повторних обстежень було встановлено, що нормалізація відбувається у 20,3% дітей; поліпшення – у 28,9%, стабілізація – у 43,0%, при цьому не було виявлено жодного випадку прогресування порушень у поставі.

Такі вправи можуть застосовуватися паралельно із загально-прийнятою шкільною програмою фізичного виховання, їх можна вводити до комплексів ранкової гімнастики, занять фізкультурою в дошкільних закладах, а також виконувати протягом дня: на прогулянці, під час індивідуальних занять, на хвилинку перериваючи малювання, ліплення, читання, в домашніх умовах. Їх можна виконувати з різних вихідних положень, із предметами та без них, вони не вимагають багато часу та зусиль на засвоєння.

Профілактика й корекція порушень постави у дітей шкільного віку повинні здійснюватися на основі природного прагнення дітей до ігор [1, 4].

Фізкультурні заняття з малюками доцільно будувати у вигляді великої тематичної гри або сукупності різних ігрових ситуацій і завдань.

Спочатку вправи слід повторювати по 3–4 рази, а на наступних заняттях збільшувати цю кількість до десяти.

При виконанні вправ необхідно слідкувати за правильним диханням дітей – через ніс. При цьому повітря, проходячи через вузькі канали носа, зігрівається, очищується від пилу і потрапляє у легені чистим і теплим. Якщо дитина під час занять гімнастикою, а особливо під час бігу, починає дихати ротом – це сигнал перевантаження організму [2].

Комплекси вправ суворо повинні відповідати віковим і патологічним (якщо такі є) особливостям хребетного стовпа і мати чітку спрямованість (коригуючу, статичну, динамічну, дихальну, на координацію, у рівновазі, ігрову, спортивно-прикладну).

1. Гореная Г.А. Ваша постава. – К.: Либідь, 2005. – 37 с.
2. Дубогай А.Д., Мовчан Л.М. Фізкультура: ми і діти. – К.: Здоров'я, 1999. – 144 с.
3. Светов А., Школьнікова Н. Фізична культура в сім'ї. – К.: Олімпійський спорт, 2003. – С.108–112.
4. Язловецький В.С. Фізичне виховання дітей і підлітків з ослабленим здоров'ям. – К.: Здоров'я, 2001. – 232 с.

ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ
ФІЗИКА

МАГНІТНА МІКРОСТРУКТУРА ПРИПОВЕРХНЕВОГО ШАРУ
ЕПІТАКСІЙНИХ ПЛІВОК ЗАЛІЗО-ІТРІЄВОГО ГРАНАТУ,
ІМПЛАНТОВАНИХ ІОНАМИ ГЕЛІУ

Лузінкевич Петро,
У курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Федорів В.Д.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Застосування монокристалічних епітаксійних плівок ферит-гранатів у різних галузях мікроелектроніки та магнітооптики зумовлює великий інтерес до детального вивчення їх властивостей. Одним із методів модифікації експлуатаційних характеристик цих матеріалів шляхом упровадження радіаційних дефектів є іонна імплантація.

У роботі досліджувалися монокристалічні плівки $Y_3Fe_5O_{12}$ товщиною 2,85 мкм, вирощені методом рідкофазної епітаксії на немагнітній підкладці $Gd_3Ga_5O_{12}$ з кристалографічною площиною зрізу (111), збагачені ізотопом ^{57}Fe до 14%. Іонна імплантація проводилася іонами He^+ з енергією 100 кеВ в інтервалі доз $1 \cdot 10^{15}$ - $1 \cdot 10^{16}$ см $^{-2}$ в умовах, що виключали самовідпал та канальованія.

Метою роботи було вивчення закономірностей радіаційного дефектоутворення, ступеня магнітного й структурного розпорядкування в залежності від дози опромінення іонами He^+ .

Дослідження проводилися методом конверсійної електронної мессбауерівської (КЕМ) спектроскопії. КЕМ спектри отримано при кімнатній температурі в геометрії розсіювання з використанням джерела гамма-квантів Co^{57} активністю ~ 100 мКи, калібрування здійснювалося відносно металічного заліза. Для реєстрації конверсійних електронів використовувався пропорційний газопроточний лічильник, що працював на суміші 96%He+4%CH $_4$.

Для отримання достовірних результатів про трансформацію магнітної мікроструктури приповерхневого шару епітаксійної плівки ЗІГ також було застосовано методику відновлення функції ймовірнісного розподілу ефективного магнітного поля на ядрі. Для спрощення структури КЕМ спектрів зйомку проводили у зовнішньому магнітному полі напруженістю 3 кЕ (інтенсивність 2 та 5 лінії зеєманівського магнітного секстета близька до нуля при орієнтації магнітних моментів окремих підграток уздовж напрямку γ -квантів).

Установлено, що у вихідній плівці спостерігається наявність магніто-нееквівалентних d -позицій Fe^{57} , що було зафіксовано як появу компоненти КЕМ спектра з H_{ef} проміжним порівняно із значеннями, що відповідають ефективному магнітному полю на ядрах Fe^{57} в a - та d -позиції. Ці ефекти зумовлюються відхиленнями технологічних режимів росту плівки від рівноважних на завершальному етапі епітаксії та аніонної нестехіометрії в приповерхневому шарі плівки. До доз опромінення $\leq 1 \cdot 10^{16}$ см $^{-2}$ спостерігається лінійний ріст дублетної компоненти спектра.

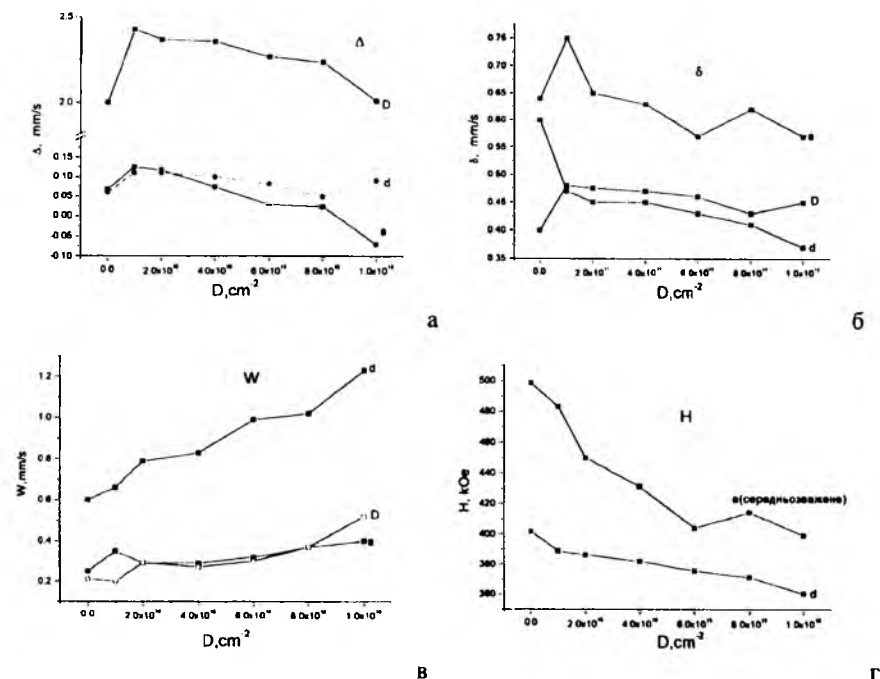

Рис. 1. Залежність параметрів КЕМ спектрів іонно-імплантованих плівок ЗІГ від дози опромінення.

Варто відзначити наявність порівняно слабо магнітовпорядкованих іонів заліза, що формують складову спектрів із середньозваженим значенням ≈ 220 ке і є проміжним етапом переходу заліза із стану магнітного впорядкування у парамагнітний. Відносний вміст цієї "перехідної фази" лінійно зростає з ростом дози імплантації. Значення квадрупольного розщеплення пара магнітного дублету при іонній імплантації зростає ($\Delta = 2,12$ - $2,18$ мм / с) (рис. 1, а), що однозначно вказує на зміну валентного стану заліза $Fe^{3+} \rightarrow Fe^{2+}$ і спотворення симетрії його локального оточення. Залежність даного параметра від дози опромінення не має закономірного характеру й, очевидно, не залежить від неї. Значне уширення ліній обумовлене варіаціями локального оточення ядер заліза в a - та d -позиції (рис. 1, в). Виявлено, що при радіаційному опроміненні спостерігається першочергове руйнування надобмінних зв'язків між іонами заліза в тетраоточенні й поява вже на початкових стадіях імплантації іонів заліза в парамагнітному стані, що зумовлюється радіаційним дефектоутворенням. Із збільшенням дози опромінення в імплантованому шарі відбувається зменшення ефективних магнітних полів на ядрах Fe^{57} (рис. 1, г) у результаті порушення обмінної взаємодії та появи ряду магнітонееквівалентних d - та a -позицій іонів заліза.

ВПЛИВ РЕЖИМІВ НАНОТЕХНОЛОГІЇ НА МАГНІТНІ ВЛАСТИВОСТІ ФЕРИТІВ

Вилка Ігор,
У курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – *Конаєв О.В.*,
кандидат технічних наук, доцент.

Завдяки застосуванню нанотехнології можна істотно поліпшити параметри полікристалічних феритів, які широко використовуються в електроніці й радіотехніці.

У своїй роботі ми використовували два методи, які дозволяють отримати однорідні частинки напівфабрикату фериту з лінійними розмірами від одиниць до десятків нанометрів. Метод-I – сумісне осадження гідроксидів металів. Він описаний у попередній роботі автора [1]. Метод-II – золь-гель-технологія. Обидва методи були використані для отримання полікристалічних феритів нікелю, в яких частина заліза заміщалася алюмінієм. Ферити такого складу перспективні при виготовленні радіотехнічної апаратури, яка працює на високих і надвисоких частотах.

В основі золь-гель-процесу лежить утворення гідроксидів металів у результаті хімічного перетворення високодисперсних систем – золей у рихлі аморфні структури – гелі. Дана технологія базується на процесах, які здійснюються в рідкому середовищі з твердою фазою. Головне, щоб ця фаза не концентрувалася під дією гравітаційних сил. У золі тверда фаза дискретна, а в гелі вона утворює тримірний, порівняно міцний каркас у рідкій фазі. Золь-гель процес можна розділити на колоїдні і полімеризації. Гелеутворення в колоїдній системі відбувалося в розчині азотнокислих солей заліза, нікелю й алюмінію. При цьому утворювався поліфазний гель. Полімерна структура гелю містила катіони Fe (3+), Ni (2+) і Al (3+). При полімеризації змінювався рН середовища шляхом додавання аміачної води. Контроль здійснювався рН-метром.

Отриманий цим методом порошок мав високу питому поверхню і хімічний склад, який практично не відрізнявся від заданого. Його фізична активність виявилася вельми високою. Завдяки цьому подальше спікання зразків, отриманих із порошків пресуванням, протікало при температурі, яка була значно нижчою за ту, коли використовувалася механічна суміш оксидів металів при однаковому співвідношенні компонентів. У результаті високої дифузійної активності матеріалу полікристалічна мікроструктура була вже сформована при температурі 900°C. При цьому середній розмір зерна полікристала склав 1 – 2 мкм. Розподіл зерен за розмірами описується вузькою функцією. Подібна мікроструктура сприяє отриманню великих значень добротності на високих частотах електромагнітних хвиль радіочастотного діапазону.

У таблиці представлені значення магнітної проникності μ і добротності Q фериту, отриманого золь-гель-методом і механічним змішуванням оксидів. Як впливає з представлених результатів, добротність фериту на частоті 5 МГц у декілька разів вища, ніж при змішуванні оксидів. Це зв'язано з тим, що у ма-

лого зерна більш висока частота резонансу доменних границь. У феритів, отриманих методом змішування оксидів, розподіл зерен за розмірами більш пологий. Тобто розмір зерна змінюється у великому діапазоні приблизно від 1 мкм до 20 мкм. Зерна з великим розміром мають більш низьку частоту резонансу. Це призводить до того, що добротність фериту зменшується. Як впливає з таблиці, у феритів, отриманих за методом-II, більш стабільна магнітна проникність у досліджуваному діапазоні частот. Цей чинник дуже важливий для якісної роботи апаратури, коли доводиться перебудовуватися з однієї частоти на іншу. Він навіть важливіший за високе значення проникності. Дійсно, на високих частотах індуктивність котушок, включених у резонансний контур, звичайно невелика, порядком декількох мікрогенрі. Тому вимоги до високої магнітної проникності не актуальні. Проте завжди необхідно мати резонансний контур із вузькою резонансною характеристикою.

Метод	Змішування		Золь-гель	
	Частота, МГц	μ	Q	μ
0,1	260	5	120	7
0,5	230	10	120	25
1	220	12	120	40
5	220	15	120	55
10	250	5	130	30
20	180	2	120	4

Відмітною особливістю золь-гель-технології є також можливість контролювати хімічний склад із високою точністю. При низьких температурах спікання випаровування металів невелике. У методі-I, крім того, необхідно стежити за повним осадженням усіх солей, інакше можлива зміна складу, що призводить до погіршення магнітних параметрів.

Вилка І. Дослідження порошків нікель-алюмінієвих феритів, отриманих методом нанотехнології // Еврика-V. Збірник студентських наукових праць – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – С. 167–168.

ЕЛЕМЕНТНИЙ СКЛАД ПОВЕРХНІ ТОНКИХ ПЛІВОК CaF₂

Волошин Василь,
У курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – *Поплавський О.П.*,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Метою даної роботи є дослідження дефектів і елементного складу поверхні тонких плівок CaF₂. Об'єктами дослідження були тонкі плівки CaF₂ з різною концентрацією дефектів. Для виготовлення тонких плівок CaF₂ використовувалася методика термічного напылення в присутності і відсутності електрич-

ного поля, а також із додатковою іонізацією матеріалу, який напилується, ультрафіолетовими променями в процесі осадження конденсату на підкладку.

При відсутності опромінення ультрафіолетовими променями або ефективного поля на підставці конденсується плівка CaF_2 з незначною кількістю дефектів і відхиленням від стехіометрії. Якщо напilenня проводилося в електричному полі або при ультрафіолетовому опроміненні, то в його процесі дисоціація молекул на іони і їх іонізація проходять більш інтенсивно. При цьому збільшуються густина дефектів і відхилення від стехіометрії в плівках.

Зразки, механічно закріплені на спеціальних тримачах-“супутниках”, пройшовши відповідну термовакuumну обробку, за допомогою штанги маніпулятора зразків подавалися в надвисоковакуумну (НВВ) камеру двокамерного оже-спектрометра 09ИОС-2 і досліджувалися (*in situ*) у вакуумі 1×10^{-9} Торр.

Оже-спектри поверхонь записувалися в режимі диференціювання $dN(E) / dE$ при роздільній здатності енергоаналізатора типу циліндричне дзеркало $\Delta E / E \approx 0,5\%$ і енергії збуджуючих електронів 3 кеВ. Електронний пучок, зонduючий поверхню, в залежності від його густини, був і зумовлюючим електронно-стимульовані зміни на поверхні. Густина електронного пучка могла змінюватися в діапазоні $10-10^3 \text{ A/m}^2$ при зміні його діаметра в площині поверхні зразків 20–40 мкм.

Основна камера оже-спектрометра, для контролю складу газової атмосфери, доповнена мас-спектрометром МХ-7304А. Для отримання чистих, “радіаційно непорушених” поверхонь зразки після розміщення в попередній камері оже-спектрометра у вакуумі 110^{-7} Торр піддавалися тільки термообробці при 630–650 К протягом 5 годин. Вплив дози електронного опромінення ($j=10^2 \text{ A/m}^2$, $E=3 \text{ кеВ}$) на стехіометрію поверхонь зразків досліджувався у НВВ камері оже-спектрометра *in situ* в контрольованій мас-спектрометром атмосфері залишкових газів 110^{-9} Торр.

У результаті опрацювання результатів дослідження було отримано Оже-спектр CaF_2 .

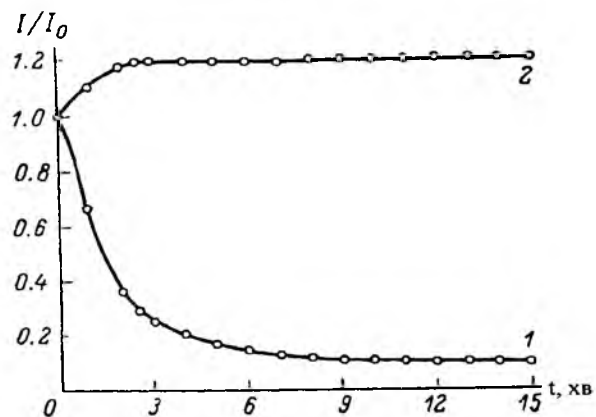

Рис. 1. Графік залежності зміни величини I/I_0 від часу опромінення електронним пучком (1 – F, 2 – Ca).

На рис.1 показано графік залежності зміни величини I/I_0 від часу поромінення електронним пучком (I – величина Оже-піка в момент часу t , I_0 – початкова величина Оже-піка). Криві 1 і 2 відповідають тимчасовій зміні Оже-сигналу фтору з енергією 650 еВ і кальцію з енергією 290 еВ відповідно. Таким чином, ці дані свідчать про сильне збіднення поверхні фтором, що еквівалентно появі надлишкового кальцію на поверхні.

Проведено дослідження електропровідності плівок CaF_2 . При електронному опроміненні плівок CaF_2 збільшується провідність і при довготривалому опроміненні відбувається металізація поверхні. Для плівок CaF_2 з високою початковою концентрацією дефектів вихід провідності на насичення відбувається після 10 хвилин опромінення. Більш радіаційно стійкі плівки отримані термічним напilenням без додаткового впливу.

Стехіометрія складу спостерігалася лише в тому випадку, якщо опромінення поверхні проводилося при підвищених температурах, коли разом із виділенням галогену спостерігалася випаровування металу. Таким чином, металізація поверхні плівки CaF_2 в процесі електронного опромінення викликає швидке збільшення провідності.

Отже, розглянутий нами метод оже-аналізу є перспективним у сучасних дослідженнях плівкових матеріалів, які мають надзвичайно велике значення в розвитку мікроелектроніки.

МЕТОДИ СТВОРЕННЯ КОНТАКТІВ МЕТАЛ-НАПІВПРОВІДНИК

Погрібний Анатолій,
У курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Махній В.П.,
доктор фізико-математичних наук, професор.

При створенні інтегральних схем важливим моментом є з'єднання різних напівпровідникових елементів для передачі сигналу між ними. Для передачі сигналу створюються металеві доріжки. Отже, ми формуємо контакти між металом та напівпровідником. У такому випадку у нас може виникнути дві ситуації: утвориться омичний контакт або ж виникне потенціальний бар'єр між металом та напівпровідником.

При омичному контакті залежність між струмом і прикладеною напругою є лінійною. Цей тип контактів застосовують для передачі сигналу від одного інтегрального елемента до іншого. Слід зазначити, що такий контакт має досить низький рівень шумів та спотворень. Але спотворення передачі сигналу можуть виникнути через низьку якість з'єднання металу з напівпровідником. Іншим негативним фактором при поганому контакті є те, що місце контакту починає нагріватися. Як наслідок, при цьому виникають теплові шуми й точність передачі сигналу падає. При подальшому зростанні температури ймовірно також руйнування напівпровідникових структур у прилеглих ділянках кристала.

Однак на основі контактів метал-напівпровідник можуть бути реалізовані не тільки власне контакти, а й активні інтегральні структури типу діодів Шоткі, які відзначаються високою швидкістю. На основі таких діодів формується і так звана ТТЛШ (транзистор-транзисторна логіка швидкодіюча). Тоді ще більшої ролі набуває якість контакту.

Одним з основних способів утворення контакту є осадження металу, розпиленого з мішені. Для цього підкладка поміщається у вакуумну камеру разом із мішенню та системою розпилення. Після цього повітря відкачується і починається процес розпилення мішені. Якість відкачування суттєво впливає на якість контакту. В залежності від методу розпилення відповідним буде й процес осадження. Існує лазерне розпилення, іонне (однак при цьому в метал потрапляють дані іони, і тому не всі матеріали можна використати для утворення іонів), електронне, термічне і т.д. З названих видів лазерне та термічне розпилення відбуваються за високих температур, що потребує додаткових затрат на нагрів мішені й охолодження камери, а електронне та іонне можна проводити і при кімнатних температурах або незначному нагріві мішені. Недоліком двох останніх методів є необхідність створення високої напруги для утворення та керування електронним або іонним променем.

Щодо матеріалів, з яких виконується мішень, то це в основному алюміній та його сплави. Їх підбирають таким чином, щоб на межі матеріалів не утворювався потенційний бар'єр (у випадку створення омичних контактів). Іноді для усунення можливості виникнення бар'єра напівпровідник у ділянці контакту попередньо підлегується, а вже потім іде осадження металевої плівки поверх нанесеної маски.

1. Валиев К.А., Пашинцев Ю.И., Петров Г.В. Применение контакта метал-полупроводник в электронике. – М.: Радиосвязь, 1981.
2. Зи С.М. Физика полупроводниковых приборов. – М.: Энергия, 1973.
3. Полупроводниковые приборы с барьером Шотки и их применение. – К.: Знание, 1975.

РОЗРОБКА АСУ ФІЗИЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРИРОДНИЧИХ НАУК НА БАЗІ ОС LINUX І СЕРВЕРА БД POSTGRESQL

*Зінковський Богдан, Матура Вадим,
Дикун Наталія,
IV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Запужляк Р.І.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.*

На сучасному етапі розвитку суспільства постає проблема накопичення й обробки великих масивів інформації. У зв'язку з цим необхідно мати засоби, які б полегшували вирішення цього завдання.

Дана робота ставить перед собою мету автоматизувати процес накопичення даних, забезпечити швидкий та зручний доступ до інформації та її

пошуку. Елементами накопичення БД служила персональна інформація про студентів фізичного відділення Інституту природничих наук.

У роботі був розроблений інтерфейс БД із використанням скриптів Perl. Структура таблиць побудована таким чином, що дозволяє отримувати швидкий та надійний доступ до записів у базі даних. Створено надійну систему захисту від несанкціонованого доступу з розділенням прав доступу. База даних сконфігурована таким чином, що навіть некоректне внесення даних не відобразиться на роботі всієї системи. Інтерфейс взаємодії бази даних має добре сформовану пошукову систему з можливістю сортування вихідних даних.

У якості засобів для створення БД була використана об'єктно-реляційна СУБД PostgreSQL. Як веб-сервер використаний модуль Apache. Web інтерфейс написаний на мові Perl з використанням мови гіпертекстової розмітки HTML. Зв'язок із базою даних відбувається за допомогою SQL запитів. Перевірка прав користувача реалізована засобами сервера БД PostgreSQL.

Структура взаємодії програмного забезпечення інформаційної системи виглядає таким чином. Згідно з технологією WWW, сервер HTTP Apache, працюючий, як правило, на 80-му порту стека протоколів TCP-IP, приймає запити від користувача з допомогою клієнтських програм перегляду гіпертекстових документів. Формалізований доступ до даних у рамках інформаційної системи здійснюється на основі HTML-форм. З їх допомогою введені в поля форми дані передаються на сервер Apache, який викликає вказану у формі CGI-програму для обробки цих параметрів і передає їй управління. CGI-скрипт із допомогою функцій прикладного інтерфейсу СУБД PostgreSQL перетворює дані в SQL-запити і встановлює з'єднання із сервером СУБД, передає йому запит на виконання. Сервер СУБД виконує запит, звертаючись до БД і повертає результат CGI-скрипту, який, у свою чергу, формує HTML-документ і через сервер Apache передає його клієнту. Для даної інформаційної системи недоліки CGI, пов'язані з виникненням нового процесу, не так важливі – втрата полягає лише в незначних проміжках часу на очікування відповіді сервера. Графічне представлення роботи даної автоматизованої системи управління показано на рис.1.

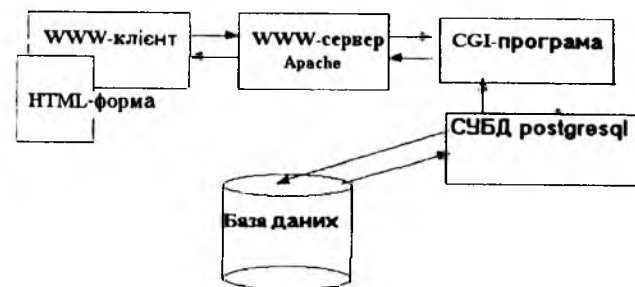

Рис.1. Принцип роботи автоматизованої системи управління Інституту природничих наук.

Таким чином, виконана робота є корисною та практичною. Вона значно полегшить діяльність окремих підрозділів Інституту природничих наук Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

1. www.postgres.ru
2. The Postgres95 User Manual, A.Yu and J.Chen, The POSTGRES Group, Sept. 5, 1995, University of California, Berkeley CA.
3. The PostgreSQL Administrator's Guide, 1998-10-01, The PostgreSQL Global Development Group.
4. www.apache.ru
5. Дейт К. Введение в системы баз данных. – М.: Изд. дом "Вильямс", – 1999 р.
6. The PostgreSQL Programmer's Guide, 1998-10-01, The PostgreSQL Global Development Group.

ВИСОКОКОНТРАСТНА ПРОЕКЦІЙНА ЛІТОГРАФІЯ ДЛЯ СУБМІКРОННОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВІС

Олексин Оксана,
IV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – *Новосядлий С.П.*,
доктор технічних наук, професор.

Проблеми створення ВІС, підвищення їх надійності вимагають подальшого зменшення мінімального розміру елемента й зменшення дефектності функціональних шарів. Цього можна досягти за рахунок переходу на процеси з індивідуальною обробкою Si пластин із використанням анізотропних плазмохімічних процесів.

Літографією, що використовується у виробництві ІС, називають процес перенесення геометричного рисунка шаблону на поверхню кремнієвої пластини. З допомогою рисунка формують такі елементи схеми, як електроди затвора, контактні вікна, металічні міжкомпонентні з'єднання і т. п. Існує декілька методів здійснення літографічного процесу: фотолітографія, електронно-променева літографія, рентгенівська літографія.

Приведемо коротку характеристику типів оптичної літографії.

Фотолітографія буває контактна, безконтактна й проекційна. Контактна – коли фотошаблон накладається на пластину, безконтактна – коли поміж фотошаблоном і пластиною немає великих відстаней. Проекційна – рисунок проектується на пластину, що розміщена на певній відстані від шаблону. При контактній літографії рисунок експонується на всю пластину одночасно й ми отримуємо досить велику роздільну здатність. Проте при цьому способі виникає досить багато дефектів як на пластині, так і на фотошаблоні. При безконтактній літографії маємо менше механічних дефектів, але знижується роздільна здатність за рахунок викривлення елементів малюнка внаслідок дифракції світла, що проходить через фотошаблон, а при проекційній – на

пластину експонується невелика частина рисунка фотошаблону, яка потім сканується і переноситься на всю пластину. Цей спосіб хоч і має нижчу роздільну здатність, однак він забезпечує найнижчу дефектність.

На сьогоднішній день основним процесом виробництва субмікронних ВІС є проекційна оптична літографія. Роздільна здатність серійного обладнання (EM 584A, EM 576A) для експонування фоторезиста довгохвильовим ультрафіолетом (ДРШ-350) визначається критерієм Релея і теоретично становить 0,5–0,6 мкм. Тому підвищення роздільної здатності фоторезиста є основним з аргументів подальшого підвищення ступеня інтеграції ВІС.

Існують позитивні і негативні фоторезисти. Важливим фактором при розробленні фоторезистів є використання контрастного проявлення, що дуже сильно впливає на роздільну здатність. Відтворення субмікронних розмірів можливе при повному експонуванні й може бути забезпечене при висококонтрастному проявленні, основною ознакою якого є стійкість резиста до переэкспонування і перепроявлення.

Коефіцієнт контрастності проявлення визначається як відношення швидкості проявлення фоторезиста з дозою опромінення вищої порогової до швидкості руйнування неопроміненого фоторезиста в проявнику.

Високий контраст проявлення забезпечується складом фоторезиста: типом смоли, вмістом НХД (нафтохінондіазид), типом розчинника, а також технологічними параметрами: часом і температурою осушування, складом висококонтрастного проявника. Дуже важливим параметром для проекційного друкування є світлочутливість фоторезиста, яка визначається коефіцієнтом пропускання УФ-випромінювання повністю проекспонованого фоторезиста.

Для виготовлення висококонтрастного фоторезиста було використано промислові смоли СФ-051, СФ-141, бромовану СФ-010, які етерифікували 1,2-нафтохінондіазидом, сульфохлоридом таким чином, щоб одержати вміст НХД-груп на рівні 15–25 % у дикрезолфенолформальдегідній смолі. На основі таких світлочутливих композицій готували однокомпонентний фоторезист шляхом розчинення ефіру (композиції) в діоксані. Фоторезист оцінювали за швидкістю його розчинення в контрастному проявнику складу: 3,5 мл 47 % розчину КОН; 70 мл 20 % розчину КСІ; 30 мл ізопропилового спирту; 896,5 мл деіонізованої води. Відповідно розроблено модель контрастного проявлення в залежності від складу проявника й у-контрасту фоторезиста [298].

Середня молекулярна маса таких смол була в межах 2000–4500. Найкращі результати дали ті зрізці фоторезистів, у яких швидкість розчинення смоли була більша 500 г/год, а коефіцієнт заломлення на рівні 1,4836–1,4844 при густині 1,099 г/м³ і в'язкості 17,2–23,6 Ст. Таким чином, розроблений спосіб одержання дикрезолфенолформальдегідної смоли в розчині, в якому нема стадій виділення й осушування смоли. На цій смолі синтезовані низькозамішені світлочутливі ефіри (композиції) з вмістом НХД-груп у межах 15–20 % (ФП-Н1). Такий фоторезист забезпечує відтворення субмікронних розмірів 0,35–0,8 мкм, у тому числі розкиди розмірів після проявлення і задублення не перевищують 0,1 мкм, а дефектність після його фільтрування складає < 0,005 см.

1. Новосядлий С.П. Фізико-технологічні основи субмікронної технології великих інтегральних схем. – Івано-Франківськ: Сімік, 2003.
2. У.Моро. Микролитографія: В 2-х ч. – Ч. 1. (Пер. с англ.). – М.: Мир, 1990.
3. Технологія СБИС: В 2-х кн. – Кн. 1. (Пер. с англ.) / Под ред. С.Зи. – М.: Мир, 1986.

АТОМНО-СИЛОВА МІКРОСКОПІЯ КВАНТОВИХ ТОЧОК РВТЕ / ВАF₂, ВИРОЩЕНИХ МЕТОДОМ ГАРЯЧОЇ СТІНКИ

Шеремета Тарас,
 V курс, Інститут природничих наук.
 Науковий керівник – *Ліщинський І.М.,*
 кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Скануюча зондова мікроскопія (СЗМ) і скануючі мікроскопи заслужено можуть називатися мікроскопією XXI сторіччя. За останні п'ять років СЗМ набули широкого розповсюдження і поспішно вдосконалюються, займаючи провідне місце у сфері мікроскопії. Системи NanoScope від Digital Instruments забезпечують повний комп'ютерний контроль СЗМ, починаючи від маніпуляцій системами мікроскопа у режимі реального часу до перегляду, аналізу та модифікації даних вимірювань незалежно від основного обладнання [1].

СЗМ будують зображення виключно на основі цифрової електроніки, відображаючи певні фізичні властивості поверхні, виходячи із взаємодії зонда із зразком, що потім перетворюються комп'ютером у зображення на дисплеї.

У напівпровідниковій електроніці перехід до систем із структурними елементами, лінійні розміри яких складають 10–100 нм, означає подолання фундаментального бар'єра, за яким змінюються практично всі фізичні властивості матеріалу й проявляються квантові ефекти.

Квантові точки (КТ) на основі напівпровідників являють собою нанотворення, що характеризуються такими ознаками:

- 1) КТ складаються з атомів простих або багатокomпонентних напівпровідників;
  - 2) атоми у КТ мають регулярний період ґратки;
  - 3) КТ розміщуються в об'ємі матриці або на поверхні підкладки;
  - 4) на інтерфейсі КТ створюється потенційний бар'єр;
  - 5) носії заряду являють собою електронний газ у потенціальній ямі, який обмежений у русі, внаслідок чого відбувається просторове квантування його енергії;
  - 6) характерний розмір КТ визначається довжиною хвилі Де-Бройля.
- Особливу цікавість представляють напівпровідники А⁴В⁶ як матеріали інфрачервоної оптоелектроніки. Крім цього, вони мають такі нетривіальні особливості фізичних властивостей, як велика діелектрична проникність, наявність сегнетоелектричних фазових переходів, інверсія зони провідності й валентної зони зі зміною складу [2].

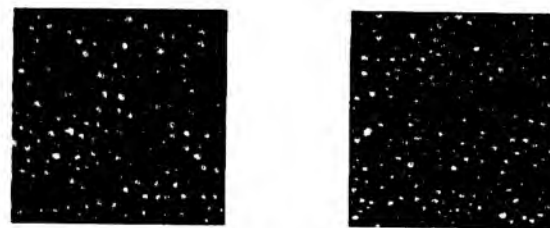
Об'єктом дослідження були плівки РbТе, вирощені на свіжих сколах підкладок ВаF₂ (111) методом гарячої стінки [2]. Температура джерела T_{дж} змінювалася в межах 300...500°C, а температура підкладки – 430...500°C.

Дослідження морфології поверхні проводилося при кімнатній температурі за допомогою атомного силового мікроскопа Nanoscope IIIa Dimension™ 3000 SPM у режимі tapping mode, використовуючи зонд радіусом ~10 нм у лабораторії Інституту фізики напівпровідників ім. В.Є.Лашкарьова НАНУ. Зображення, отримані в цифровій формі, оброблялися за допомогою програми Gwyddion-1.8. При цьому проаналізовано вплив технологічних параметрів вирощування на розміри й щільність КТ.

При температурі підкладки T_п = 297°C пересичення пари найбільше в цій серії експериментів. Високий ступінь пересичення сприяє утворенню великої кількості зародків. Дифузійні процеси подавлені. Ріст КТ здійснюється переважно за рахунок приєднання молекул пари до стабільних зародків. За таких умов зростання КТ відбувається переважно у висоту, хоч низький коефіцієнт акомодатії при низькій температурі конденсації уповільнює цей процес.

Наявність у технологічному обладнанні додаткової температурної зони, якою є гаряча стінка, дає можливість впливати на процес формування нанотворень, змінюючи ступінь пересичення біля фронту кристалізації шляхом зміни температури стінки T_{ст} та її градієнта. Це призводить до зміни кінетичної енергії молекул, що адсорбуються, не змінюючи суттєво їх загальної кількості, оскільки вона задається переважно температурою випаровування T_{дж}. Крім того, підвищення T_{ст} спричиняє концентрацію молекулярного потоку вздовж осі гарячої стінки.

Зразки (рис.1 а, б), що мають T_п=356°C, T_{дж}=403°C, T_{ст}=490°C при t=3хв, відрізняються тільки наявністю додаткової напруги (зразок 1б). З аналізу результатів, отриманих АСМ, видно, що зразок без додаткової напруги має щільність КТ (352 КТ / мкм²) меншу в 1,6 раза ніж зразок із додатковою напругою (557 КТ / мкм²).

а)

б)

Рис.1. Щільність КТ сполуки РbТе без додаткової напруги (а) та при її наявності (б).

При незначній невідповідності між періодами ґраток РbТе і ВаF₂ та при певній масі осаджуваного напівпровідника форма КТ являє собою тригранну піраміду, що й спостерігається в експерименті.

1. Технічний опис атомно-силового мікроскопа Nanoscope IIIa Dimension™ 3000 SPM (складений на основі оригінальної технічної документації фірми-виробника).
2. Водоп'янов В.Н., Слинко Є.І., Литвин П.М. та ін. Вирощування квантових точок РbTe/BaF₂ методом гарячої стінки.

ФІЗИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ $MgZn$ -ФЕРИТІВ ПОБЛИЗУ ФАЗОВОГО ПЕРЕХОДУ II РОДУ

Заднірянний Денис,
IV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Копаєв О.В.,
кандидат технічних наук, доцент.

У багатьох випадках залежність намагніченості від температури проходить плавно в критичній ділянці. Те ж саме стосується температурної залежності початкової магнітної проникності. Це ілюструють графіки, отримані на феритах, склад яких близький до $Mg_{0,5}Zn_{0,5}Fe_2O_4$ (рис. 2).

Температура переходу другого роду феромагнетик-парамагнетик, тобто температура Кюрі, є фундаментальною фізичною властивістю магнітної речовини. За її величиною можна судити про багато процесів, які протікають при синтезі багатокомпонентних магнітних матеріалів, до яких відносяться і ферити.

На фериті складу $(Mg_{0,5}Zn_{0,5})_{0,947}Fe_{2,035}O_4$, що має форму пластинки, було поставлено серію дослідів стосовно виявлення залежності магнітної проникності від температури. Зразок охоплював по всій поверхні резистивно-індукційний датчик спеціально розробленої конструкції, що забезпечувало максимальний тепловий контакт із зразком. Завдяки використанню чотиризондового методу були нейтралізовані розмагнічуючі поля і температурного гістерезису індуктивності L при нагріванні й охолодженні не спостерігалось. Конструкція установки екранувала зразок від зовнішніх електромагнітних полів. Завдяки цьому були отримані точні результати. Нагрівання проходило при швидкостях 10 та 30 град/хв. Криві $L(T)$ залежності індуктивності від температури виводилися на комп'ютер.

Для дослідження теплових процесів, що призводять до зміни індуктивності (магнітної сприйнятливості) при нагріванні, визначалася деривативна крива – залежність температурної похідної індуктивності $L'(T)$. Такий метод більш чутливий ніж абсолютний. [1]

На рис. 2 показані дві криві при двох швидкостях нагрівання – 10 і 30 град/хв. Як добре видно, на кривій з високою швидкістю нагрівання при температурі 160 градусів присутня різка зміна знаку похідної, тоді як на кривій з низькою швидкістю нагрівання в цьому місці – тільки полочка, після якої спостерігається достатньо швидкий спад $L'(T)$.

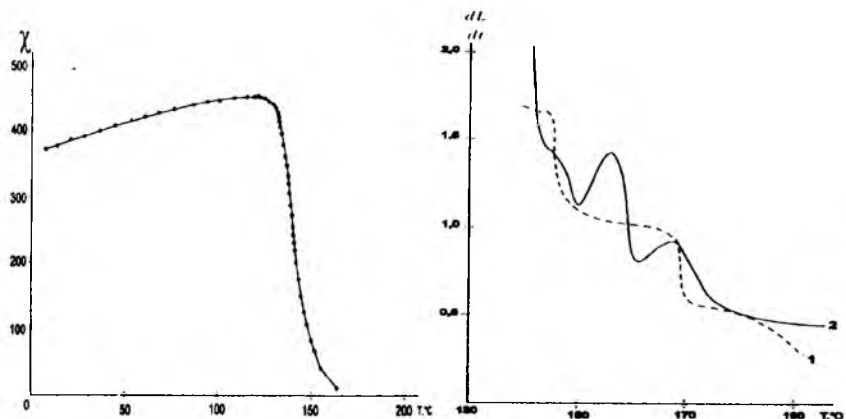

Рис. 1

Рис. 2

Це пов'язано з тим, що при низькій швидкості нагрівання встигають проходити процеси релаксації теплових ефектів в об'ємі. В режимі витримок зразка при певних температурах теплові ефекти стають непомітними (Рис. 1).

Як бачимо з рис. 1, у ділянці температури Кюрі (~160 град.) перехід II роду з феримагнетика в парамагнетик супроводжується тепловим ефектом, характерним для фазових переходів I роду, про що свідчить зміна знаку похідної $L'(T)$.

У цьому нема нічого дивного, оскільки таке поєднання переходів було передбачене ще Ландау. Але на полікристалічних феритах даної системи цей ефект спостерігався вперше.

1. Остафійчук Б.К., Копаєв О.В., Гасюк І.М., Пащенко В.П. Мессбауєрівське дослідження процесів формування магнітопорядкованої структури $MgZn$ -феритів // Funct.mater., 2001. – Vol. 8. – №3. – P.53–58

БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ

ВПЛИВ ТЕМПЕРАТУРНОГО ФАКТОРА НА СПЕРМАТОГЕНЕЗ В ЕКСПЕРИМЕНТІ

*Поліник Світлана,
I курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Грицуляк Б.В.,
доктор медичних наук, професор*

У зв'язку з актуальністю питання про дію низьких температур на організм та його органи дослідження структур чоловічих статевих залоз в умовах загальної глибокої гіпотермії є на сьогодні важливим [1–3].

Мета даної роботи – вивчити вплив загальної глибокої гіпотермії на сім'яники та характер відновних процесів у них у віддалені терміни.

Робота виконана на 12-ти лабораторних щурах, яких поміщали в морозильну камеру на 4 години при температурі – 32°C.

Через 1, 7, 30 діб від початку експерименту сім'яники забирали під ефірним наркозом, фіксували їх тканини в розчині Буена, виготовляли парафінові блоки, зрізи з яких фарбували гематоксилін-еозином та вивчали їх у світловому мікроскопі.

Через одну добу від початку дослідження діаметр сім'яних каналців не змінився. Їх власна оболонка в стані набряку, в третині каналців мають місце легкий та важкий ступені розладів сперматогенезу. Інші каналці зберігають звичайну гістологічну будову. Об'єм ядер ендокриноцитів збільшився до $90,55 \pm 2,34$ мкм³ проти $82,35 \pm 1,46$ мкм³ у контролі. Кількість клітин сперматогенного епітелію на VII-й стадії в сім'яних каналцях зменшується в сперматогоніях до $7,90 \pm 0,25$ проти $8,61$ в контролі, в сперматоцитах на стадії прелептотени – до $210,48 \pm 2,06$ проти $235,39 \pm 3,01$ в контролі та сперматоцитів на стадії пахітени – до $230,24 \pm 3,45$ проти $295,31 \pm 3,16$ в контролі. Кількість сперматид VII етапу розвитку знизилася найбільше – $569,0 \pm 28,43$ проти $910,8 \pm 2,67$ у контролі.

На сьому добу після глибокої гіпотермії тварин на гістологічних препаратах із сім'яників важкий ступінь пошкодження сім'яних каналців складає 42%, їх діаметр зменшився в середньому до $182,36$ мкм³, порівнюючи з контролем. Власна оболонка сім'яних каналців потовщена за рахунок збільшення в ній сполучнотканинних елементів, до неї прилягають підтримуючі клітини та один-два шари сперматогоній і сперматоцитів. В інших каналцях сперматоцити та сперматиди зміщені в просвіт і деструктивно зміщені. Загальна кількість клітин сперматогенного епітелію різко зменшена. У міжканальцевій сполучній тканині ендокриноцити мають різний об'єм ядер, порівнюючи з контролем.

На тридцяту добу після дії загальної глибокої гіпотермії в сім'яниках діаметр звивистих сім'яних каналців складає в середньому $195,78 \pm 3,20$ мкм³ і є близьким до контролю. Біля 17% сім'яних каналців мають важкий ступінь

пошкодження клітин сперматогенного епітелію з деструктивними змінами в частині сперматоцитів та сперматид. Об'єм ядер ендокриноцитів дорівнює в середньому $83,29 \pm 1,87$ мкм³.

Результати наших дослідів свідчать про те, що в перші одну-сім діб дії глибокої гіпотермії у звивистих сім'яних каналцях мають місце значні розлади сперматогенезу з помітним зменшенням кількості статевих клітин, що розвиваються. Під кінець експерименту (30 діб) у сім'яниках спостерігаються неповні відновні процеси з наближенням кількісних показників до контрольного рівня.

1. Грицуляк Б.В., Грицуляк В.Б. Гіпоксія і сперматогенез. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 120 с.
2. Перцович В.М., Драгомирецька Л.А. Вплив холодового фактора на МЦР та паренхіму нирки // Збірник 1-го національного конгресу анатомів, гістологів та топографоанатомів України. – Івано-Франківськ, 1994. – С.140.
3. Шутка Л.А. Ультраструктура гемокапілярів кіркової речовини яєчників крільчих в нормі і відразу після дії загальної глибокої гіпотермії // Галицький лікарський вісник. – Івано-Франківськ, 1999. – Т.6. – С.90-91.

АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ДАВНІХ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПРОЖИВАЛИ В ОКОЛИЦЯХ м. ТИСМЕНИЦЯ

*Ніколаєва Тетяна,
II курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Воробель А.В.,
кандидат медичних наук, доцент*

Ще кілька десятиліть тому вважалося, що витоки первісних міграцій на простори України слід шукати на південному сході у Кавказькому регіоні.

Однак освоєння людиною українських теренів відбувалося і на Прикарпатті. Ця ланка антропології досліджена слабше. Отже, актуальним є дослідження антропологічних витоків давніх людей, які проживали в околицях м. Тисмениця, за даними археологічних розкопок.

Мета дослідження – провести антропологічну розвідку з вивчення поселень давніх людей, які мешкали в околицях м. Тисмениця за часів палеоліту, мезоліту, неоліту, енеоліту, доби бронзи, культури фракійського гальштату та карпатських курганів, княжої доби.

Перші люди в околицях Тисмениці, за даними археологічної науки, появились близько 11 тисяч років до н.е. Сліди прадавньої матеріальної культури в урочищах Ставище та Могила виявили в 1973 р. [3] археологічно-красознавці М.Кланчук та Л.Микитенко.

Сліди поселень доби мезоліту (IX–VI тис. р. до н.е.) виявили археологи на околицях Тисмениці, на Слободі, в урочищах Могила та Ставище. Люди, які жили в цей період, займалися полюванням, збиральництвом, рибороловством. На

це вказують виявлені на місцях давніх стоянок кістяні гарпуни, розтирачки, крем'яні скребачки, різці тощо [4].

На околицях Тисмениці проживали люди і в добу неоліту (VI – початок IV тис. р. до н.е.). Ці племена займалися землеробством і скотарством. Характерною для них була культура лінійно-стрічкової кераміки. Фрагменти кераміки племен цієї культури виявлені на околицях Тисмениці в урочищах Городище, Склепи, надзаплавних терасах [5].

Матеріальні пам'ятки доби енеоліту (IV–III тис. до н.е.), зокрема пам'ятки трипільської культури, виявлено археологічними розкопками в 1984 р. в урочищі Городище [5]. Розмір поселення 140 м x 110 м, на якому знайдено залишки 10-ти наземних жител і 13-ти господарських ям. Житла прямокутної форми (від 15 м² до 40 м²) були розташовані по колу.

Отже, трипільське поселення в урочищі Городище було першим стаціонарним поселенням, відокремленим пізніше як Тисмениця [5].

На зміну енеоліту прийшла доба бронзи (II тис. до н.е.). Для теренів Прикарпаття в цю добу характерним різновидом шнуркової кераміки була підкарпатська культура шнуркової кераміки. Матеріальні пам'ятки даної культури виявлені на околицях Тисмениці, на Слободі, в урочищах Коляри, Могила, де зібрано значну кількість фрагментів керамічних знарядь праці та лінійної кераміки.

У доскіфському періоді (X – перша половина VII ст. до н.е.) археологами на околицях Тисмениці, на правому березі Ворони, в урочищі Лани виявлено пам'ятки культури фракійського гальштату (фрагменти керамічного посуду й численні куски глиняної обмазки житла) [5].

На західній околиці міста Тисмениці на відстані 0,6 км від траси Івано-Франківськ – Коломия в полі збереглися контури двох недосліджених курганів, які, можливо, теж відносяться до культури карпатських курганів.

Римські монети знайдено в урочищі Городище, що за часом охоплюють період від правління імператора Трояна (99–117 рр.) до імператора Коммода (175–192 рр.). А це час, коли на Прикарпатті проживали племена культури карпатських курганів [5].

Пам'ятки періоду княжої доби (X–XIII ст.) знайдено на пагорбах з правого боку Ворони на захід від с. Підпечери неподалік гори Соколинці. Найбільше їх виявлено в урочищах Кладовище, Ринчище, Пановиця. На Ринчищу місцеві жителі під час польових робіт знаходили прикраси з бронзи та заліза, гроші, фрагменти кераміки й знаряддя праці. А в урочищі Кладовище – людські останки. Під час археологічних розвідок у 1932 р. було встановлено, що кількість знайдених людських черепів відноситься до X–XII ст. В урочищі Пановиця ще на початку XX ст. можна було помітити залишки слідів будівель, колодязів тощо. Ці знахідки дають підстави стверджувати, що саме тут на зорі утворення Київської Русі вже знаходилося поселення Тисмениця [25].

Таким чином, археологічні дослідження на околицях Тисмениці виявили багатозарові пастки матеріальної культури антропологічної людності доби пізнього палеоліту, мезоліту, неоліту, енеоліту, бронзової доби, культури фракійського гальштату, культури карпатських курганів, княжої доби. А це є

свідченням того, що Тисмениця – одне з найдавніших міст України з багатою історичною та культурною спадщиною.

1. Борисенко В.Й. Курс української історії. З найдавніших часів до XX ст. – К., 1998. – С.23.
2. Вакуленко Л.В. Пам'ятки підгір'я Українських Карпат першої половини I тис. н.е. – К., 1977, – С.25.
3. Кланчук М.Н., Микитенко Л.М. Разведка в Прикарпатье // Археологические открытия 1973 года. – М., 1974. – С.281–282.
4. Кланчук М.Н., Микитенко Л.М. Новые данные о палеолите и мезолите в Ивано-Франковской области // Археологические открытия 1975 года. – М., 1976. – С.335.
5. Кочкин Н.Т. Раскопки поселения Хомякова // Археологические открытия 1984 г. – М., 1986.

ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЧАГАРНИКІВ (ЧОРНОЇ СМОРОДИНИ) НА ЕРОДОВАНИХ ЗЕМЛЯХ ГОСПОДАРСТВА ІМ. С.БАЛАБАНИКА КОЛОМІЙСЬКОГО РАЙОНУ

Карбівська Діана,
І курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – *Карбівська У.М.,*
кандидат сільськогосподарських наук.

Природні умови Карпатського регіону України сприятливі для вирощування смородини чорної. Для забезпечення населення ягодами в 60–80 рр. були створені великі спеціалізовані господарства, які вирощували одну-дві плодово-ягідні культури. Одним із таких господарств на Коломийщині є господарство “Вільна Україна” ім. С.Балабаника в с. Підгайчики, в якому введені прогресивні технології вирощування й збору врожаю смородини, її зберігання та переробка. Господарство спеціалізується в галузі рослинництва з вирощування зернових, технічних культур, багаторічних насаджень та овочів.

У кліматичному відношенні територія господарства характеризується помірно континентальним кліматом. Середньорічна температура повітря +7,3°C. Грунтовий покрив відзначається великою строкатістю. Найбільш поширені чорноземи, опідзолені глеюваті важкосуглинкові та легкоглинисті ґрунти.

При виборі ділянки для закладання промислових плантацій треба враховувати те, що смородина не переносить холодних зимових вітрів, пізніх заморозків і тому потребує натурального чи штучного захисту від них. Під посадку смородини можна відводити ділянки пониженого рельєфу, але обов'язково з добрим водопроникним ґрунтом. Смородину слід розмішувати на середніх та нижніх частинах схилу. Кращими для її вирощування є достатньо вологі й плодоносні суглинкові чорноземи, сірі лісові ґрунти з високим вмістом гумусу.

Смородину в молодому саду рекомендується висаджувати між яблунями, бо з невеликим затіненням вона мириться. Перед посадкою смородини проводили вирівнювання поверхні ділянки. При підготовці ділянки до садіння для боротьби з пирієм проводили обприскування ґрунту розчином 85%

розчиненого порошку пропінату (долопана). У 10 л води розводили 300 г препарату, норма витрачання робочої рідини – 1,5 л на куш.

Розміщення чорної смородини залежить від сорту, родючості ґрунту і способів його обробітку, а також обрізання та формування куша.

Смородину на окремих ділянках висаджували весною і восени, але оскільки рослини дуже рано йшли в ріст, із посадкою їх навесні завжди запізнювалися, щоб обумовити більш слабкий розвиток кушів у цей рік. Восени смородину можна висаджувати до середини жовтня.

Плантації смородини закладали здерев'янілими живцями, однорічними й дворічними саджанцями, їх висаджували похило, під кутом, по лінії ряду і заглиблювали нижче кореневої шийки. Це зумовило розширення основи куша і появу додаткових коренів.

Смородина чутлива до надлишку хлору в ґрунті, при цьому в якості калійного добрива в ґрунті вносили безхлорні форми – сульфат калію, деревну золу та ін.

Як показали дослідження, ягідні культури плодоносять довгий час добре і регулярно, якщо їх систематично обрізати. Тому чорну смородину обрізали зразу після закладання плантації і завжди весною.

Смородина рано вступає у пору плодоношення і щороку дає урожай. Уже на другий рік після садіння чорної смородини кращі сорти дають по 0,5–1 кг, а на третій рік після садіння – по 2–4 кг ягід із куша.

Дуже високий урожай смородини з одиниці площі отримали при підвищенні щільності до 6–9 тис. рослин на 1 га. При загущених (1,8–0,6 м – 9260 рослин на 1 га) урожайність у півтора-три рази перевищувала одержану з ділянки за схемою 2,5х1,5м 12660 рослин на 1 га. У розріджених посадках чорної смородини дуже важкий догляд за насадженнями, особливо в обрізанні їх та при зборі врожаю. Загуще розміщення (3х0,6 м) рослин чорної смородини (з 2,6–3,6 до 5–10 тис. на 1 га) в ряді при широких міжряддях дозволило одержати стійку врожайність не менше 5–6 т/га протягом 6–8 років експлуатації промислових сортів.

Плоди чорної смородини дуже цінні для виготовлення варення, вітамінних сиропів, желе, соків, джему, компотів. Її використовують як лікарську рослину, вона містить багато вітамінів і поживних речовин. Споживають ягоди свіжими, після заморожування, сушіння й різноманітної переробки.

1. Лихочвор В.В., Борисюк В.С. та ін. Лікарські рослини. – Львів: Українські технології, 2003.
2. Грицаєнко А.О. Плодівництво. – Київ: Урожай, 2000.

ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ *SYMPHYTUM OFFICINALE* L. У ПОКУТСЬКОМУ ПЕРЕДКАРПАТТІ

Шевчук С.,
ІV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Шумська Н.В.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Об'єктом дослідження виступали популяції живокосту лікарського (*Symphytum officinale* L.) з родини *Boraginaceae* [1; 4] на території Покутського Передкарпаття [3] (Косівський район Івано-Франківської області) в урочищі Зруб, що знаходиться між селами Кобаки та Слобідка.

Збори матеріалу проводилися методом пробних площ. Досліджувалися популяції *Symphytum officinale*, що були приурочені до похилого узлісся урочища Зруб і мали острівковий характер зростання. Для досліджень взято три вибірки рослин, які зростали на різних ділянках схилу і були віддалені одна від одної приблизно на 50–70 м. Порівнювались основні біометричні параметри особин: довжина рослин; довжина, товщина і кількість бічних відгалужень кореневищ та пагонів; кількість, довжина та ширина листків; довжина міжвузль; число суцвіть та кількість квіток у ньому, а також повітряно-суха маса вегетативних і генеративних органів *Symphytum officinale*. Дослідження проводилися за загальноприйнятими методами популяційної біології рослин [2; 5; 6].

Статистична обробка біометричних параметрів проводилася з допомогою пакета програм Microsoft Excel, 2000. Статистичний аналіз морфопараметрів особин *Symphytum officinale* проводився за 15 ознаками.

Усі досліджувані популяції характеризуються значною варіабельністю основних морфологічних ознак. Це пояснюється природною неоднорідністю біометричних параметрів будь-яких рослин у період їх цвітіння. Варіабельність морфопараметрів особин змінювалася у межах від 0,11 до 78,5 %. Найменш варіабельними виявилися довжина листків та міжвузль, найбільш варіабельними – ширина листків, довжина пагонів, фітомаса особин.

Порівнюючи дані трьох вибірок, варто зазначити, що рослини з вибірок №2 і №3, які проростали у більш низинній, зволоженій та освітленій місцевості ніж особини з вибірки №1, характеризуються достовірно більшими розмірами і, відповідно, більшою повітряно-сухою масою. Тобто значення цих параметрів зростає із збільшенням вологості й освітленості місцезростання.

Кореляційний аналіз дозволив виявити взаємозалежність між деякими параметрами рослин досліджуваних популяцій. Простежуються достовірні кореляційні зв'язки між такими параметрами:

- загальною висотою рослин і їх повітряно-сухою масою;
- загальною висотою рослин та розмірами всіх її органів (довжина кореневищ, пагона, меживузль, листків; ширина листків; товщина пагона, кореневища; кількість бічних розгалужень пагона, листків, суцвіть та число квіток у них);
- величиною меживузль та масою генеративних органів;
- масою вегетативних органів і розмірами кореневищ;
- масою вегетативних органів та кількістю бічних відгалужень кореневищ і пагона, кількістю листків.

Установлено також, що кількість листків прямо пропорційна довжині пагона, а число суцвіть та кількість квіток у ньому корелює з повітряно-сухою масою генеративних органів.

Провівши порівняння повітряно-сухої маси особин *Symphytum officinale* трьох вибірок, нами було встановлено стале співвідношення маси вегетативних та генеративних органів рослин (95:5), тобто маса генеративних органів рослин складає приблизно 1 / 20 від маси всієї рослини.

Таким чином, установлено, що фітомаса й розміри особин *Symphytum officinale* залежать від освітленості та рівня вологості місцезростання. У досліджуваних популяціях спостерігається стабільна структура морфологічних параметрів особин.

1. Визначник рослин Українських Карпат. – Київ: Наукова думка, 1977. – 436 с.
2. Кричфалуший В.В., Комендар В.И. Биозкология редких видов растений. – Львів: Світ, 1990. – 160 с.
3. Природа Івано-Франківської області / За ред. К.І.Геренчука. – Київ: Вища школа, 1973. – 160 с.
4. Прокудин Ю.Н., Доброчаєва Д.Н. Определитель высших растений Украины. – К.: Наукова думка, 1987. – 548 с.
5. Смирнова О.В. Структура травянистого покрова широколиственных лесов. – М.: Наука, 1987. – 205 с.
6. Структура популяцій рідкісних видів флори Карпат / За ред. К.А.Малиновського. – К.: Наукова думка, 1998. – 174 с.

ФАУНІСТИЧНИЙ ОГЛЯД ДЖМЕЛІВ (HYMENOPTERA, APIDAE, BOMBUS) ПІВНІЧНО-СХІДНОГО МЕГАСХИЛУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ

Жирик Руслан,
V курс, Інститут природничих наук,
Науковий керівник – *Парпан В.І.,*
доктор біологічних наук, професор

Вивчення фауни джмелів Північно-східного мегасхилу Українських Карпат носило фрагментарний характер, поодинокі збори окремих дослідників були не систематичними і не дають можливості в повній мірі судити про видову різноманітність джмелів на даній території.

Матеріали і методика досліджень

Дослідження фауни джмелів проводилося впродовж травня–серпня 2001–2004 рр. у таких фізико-географічних районах Івано-Франківської області:

Північно-східний мегасхил Українських Карпат: Східні Горгани – урочище “Ільми”, підніжжя г. Малий Горган, околиці м. Яремчі (схил г. Синячка), с. Білі Ослави (Надвірнянський р-н); Центральні Горгани – околиці с. Гута (Богородчанський р-н), урочище “Погар” (підніжжя г. Ігровець), підніжжя г. Сивуля, полонина “Піліще” (г. Графа); Чорногора – підніжжя г. Піп Іван; Чивчини – с. Шибена;

Опілля: с. Верхня Липиця, с. Нижня Липиця, с. Городисько, с. Пуків, с. Вишнів (Рогатинський р-н);

Покуття: с. Олешів, с. Петрилів, с. Колінці (Тлумацький р-н);

Придністров'я: с. Хохонів (Галицький р-н);

Прикарпаття: м. Івано-Франківськ, м. Калуш, с. Завадка, с. Вістова (Калуський р-н).

Збір і спостереження за комахами проводилися на висотах 300–1800 м над р. м.

У результаті досліджень нами виявлено 17 видів. Дані про видовий склад джмелів дослідженої території зведені в таблицю 1.

Види *B. lucorum*, *B. terrestris*, *B. lapidarius*, *B. pascuorum* являються звичайними на досліджених територіях. *B. pratorum*, *B. hortorum*, *B. hypnorum*, *B. ruderarius* хоч і виявлені в усіх фізико-географічних регіонах, є менш численними, їх поширення на території області нерівномірне. *B. sylvarum*, *B. subterraneus*, *B. distinguendus* – нечисленні і мають локальне поширення. *B. pyrenaicus* та *B. wurfleini* – гірські види, в Українських Карпатах доволі численні. *B. humilis*, *B. pomorum* та *B. muscorum* – рідкісні види для Івано-Франківщини. Перелічені види, крім *B. humilis*, занесені до Червоної Книги України (II категорія), для Івано-Франківської області виявлені нами вперше, стан популяцій цих видів у місцях їх виявлення задовільний.

Автор статті висловлює подяку науковому керівнику – доктору біологічних наук, професорові В.І.Парпану за допомогу та сприяння у науковій діяльності та І.Б.Коноваловій з Львівського осередку УЕТ за допомогу при ідентифікації видів і цінні вказівки при підготовці статті.

Таблиця 1. Фауністичний огляд джмелів (*Bombus*) Північно-східного мегасхилу Українських Карпат і прилеглих територій.

№ з/п	Вид	Фізико-географічні райони		
		Північно-східний мегасхил Українських Карпат	Придністров'я, Покуття, Опілля	Прикарпаття
1	<i>B. terrestris</i> L.	+	+	+
2	<i>B. lucorum</i> L.	+	+	+
3	<i>B. lapidarius</i> L.	+	+	+
4	<i>B. pascuorum</i> Scop.	+	+	+
5	<i>B. pratorum</i> L.	+	+	+
6	<i>B. hortorum</i> L.	+	+	+
7	<i>B. hypnorum</i> L.	+	+	+
8	<i>B. sylvarum</i> L.	-	+	+
9	<i>B. ruderarius</i> Mull.	+	+	+
10	<i>B. subterraneus</i> L.	-	+	+
11	<i>B. distinguendus</i> M.	+	+	+
12	<i>B. humilis</i> Ill.	-	+	+
13	<i>B. pyrenaicus</i> Perez	+	-	-
14	<i>B. wurfleini</i> Rad.	+	-	-
15	<i>B. pomorum</i> Pz.	-	+	-
16	<i>B. muscorum</i> F.	-	+	-
17	<i>B. magnus</i> Vogt	-	+	-

1. Жирак Р.М. Еколого-фауністичний огляд джмелів (Hymenoptera, Apidae, Bombus) Прикарпаття, Рогатинського Опілля і Карпат // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених. – Кривий Ріг, 2004. – С.25-27.
2. Коновалова І. Результати дослідження фауни джмелів (Hymenoptera, Apidae, Bombinae) західного регіону України // Наукові записки державного природознавчого музею. – Львів, 2002. – 17. – С.81–87.
3. Jozef Banaszak. Trzmielce polski / Wyzsza szkola pedagogiczna w Bydgoszczy. – Bydgoszcz, 1993. – 158 s.
4. Dylewska M. Nasze trzmieli. – Krakow, 1996. – 256 s.

ПРО ЗНАХІДКИ РІДКІСНИХ ВИДІВ SYRPHIDAE (DIPTERA, INSECTA) В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Мельник Сергій.

IV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Сиренко А.Г.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Протягом 2000–2004 рр. проводилися дослідження фауни мух-дзюрчалок (*Insecta, Diptera, Syrphidae*) Івано-Франківської області. Фауна сирфід цієї області вивчена недостатньо. У 1960 – 1970-х рр. фауну *Syrphidae* Українських Карпат вивчала З.Л.Анікіна (1964, 1965, 1966, 1970, 1971 а, 1971 б, 1972, 1973, 1980), проте її роботи присвячені в основному фауні *Syrphidae* Закарпаття, а фауну Івано-Франківської області вона вивчала фрагментарно (Анікіна, 1972). Не виключено, що за останні 30 років у фауні *Syrphidae* Івано-Франківської області відбулися зміни у зв'язку з коливаннями антропогенного тиску. Під час проведення досліджень було виявлено ряд рідкісних видів сирфід, зокрема з родів *Eriozona* та *Microdon*, які є рідкісними в Україні і в Європі загалом. Було відмічено ряд урочищ, де зустрічаються рідкісні види сирфід – ці урочища є перспективними для створення заказників чи мікрозаповідників із метою охорони рідкісних видів комах.

На території Івано-Франківської області в досліджуваний період було виявлено такі рідкісні види сирфід із родів *Eriozona*, *Microdon*, *Volucella* у локалітетах:

Eriozona syrphoides Fallén, 1817 – рідкісний у Європі та Україні великий за габітусом вид сирфід екзотичного вигляду. Хоч ареал цього виду широкий (трансєвразійський температурний), але в усіх місцях ареалу вид зустрічається рідко й локально (Malski, 1959; Мальські, 1960; Багачанова, 1990; Мутин, Баркалов, 1999 та ін.). Імаго, як і більшість інших дзюрчалок, є антофілами, а личинки – хижки живляться попелицями на хвойних деревах, зокрема, відомо лише одне спостереження, а саме: для попелиць *Cinara pineae* (Panx.) на ялині у Чехословаччині (Kula, 1983; Rotheray & Gilbert, 1989; Thompson & Rotheray, 1998). На території Івано-Франківської області виявлений нами у таких локалі-

тетах за зборами кількох колекторів: 1) долина р. Шибене (с. Зелене, Верховинський р-н), прирічкові луки, 890 м, відловлено 3 екземпляри 05.08.2002 року на *Asteraceae*; 2) урочище “Ельми”, долина р. Зубрівка (1–3 км на північ від заповідника “Горгани”, Надвірнянський р-н), 800 м, прирічкові сінокосні луки на великій поляні в ялиновому поясі, відловлено 1 екз. 10.07.2001 року та 2 екземпляри 14.08.2004 (Г. Попов leg., одна самиця) на *Apiaceae*; 3) урочище “Альбін”, долина р. Чорний Черемош (2 км на північ від вершини г. Чивчин, Верховинський р-н), заболочена прирічкова лука, 900 м, відловлено 1 екз. 15.08.2002 року на *Apiaceae*; 4) долина р. Бистриця Солотвинська (10 км на південь від с. Стара Гута, Богородчанський р-н), прирічкова сінокосна лука, 740 м, 1 екз. 10.08.2001 року на *Asteraceae*; 5) долина р. Женець, околиці с. Татарів (Надвірнянський р-н), прирічкова пасовищна лука, 790 м, відловлено 1 екз. 26.08.2004 року на *Apiaceae*; 6) 5 км на південний схід від с. Волосів, галявини мішаного лісу (ялина, береза, вільха, дуб), 350 м, 16.08.2004 року на *Apiaceae*, відловлено 1 самицю (Г. Попов leg.).

Microdon devius Linnaeus, 1761 – рідкісний в Україні вид. Личинки даного роду є мешканцями в мурашниках, де личинки цих дзюрчалок живляться передімагінальними стадіями мурах (Rotheray & Gilbert, 1999). Цікаво, що у свій час личинки мікродонів були описані як молюски. Ареал виду широкий, трансєвразійський диз'юнктивний (від Західної Європи до Сибіру, а також Японія), але в межах ареалу він зустрічається рідко й локально. На території Івано-Франківської області виявлений нами у такому локалітеті:

1) 5 км на південний схід від с. Волосів, галявини мішаного лісу (ялина, береза, вільха, дуб), 350 м, 10.06.2004 року, на стеблах злакових. Відловлено 10 екземплярів протягом 1 дня (С. Мельник leg.).

Microdon eggeri Mik, 1837 – рідкісний в Україні вид. Личинки такі ж, як у попереднього виду. Ареал виду схожий з ареалом *M. devius*, але більш великий, трансєвразійський. У межах ареалу вид зустрічається також рідко та локально. На території Івано-Франківської області виявлений нами у тому ж локалітеті, що й *M. devius*, але у кількості тільки 5 екземплярів протягом 1 дня (С. Мельник leg.).

Volucella zonatus Poda, 1761 – регіонально рідкісний вид. Поширений на Північному Кавказі, в Середній Азії. В Україні зустрічається на півдні і південному сході. У західних областях України зустрічається рідко. Анікіна вказує на знахідки в Закарпатті. Личинки живуть у гніздах джмелів, бджіл та ос, живлячись преімагінальними стадіями цих суспільних перетинчастокрилих. На території області виявлений вперше в локалітеті заказника “Козакова долина” (околиці с. Вовчинці), на галявині мішаного лісу (бук, дуб, сосна), 304 м, 15.06.2004, на квітах бузини, 3 екз.: 1 ♂, 2 ♀ (С. Мельник leg., В. Шпарик leg.).

1. Анікіна З.Л. К познанию сирфид-афилофагов (Diptera, Syrphidae) Украинских Карпат // Весн. зоол. – 1971а – № 6. – С.17–21.
2. Анікіна З.Л. Склад та розподіл сирфід (Diptera, Syrphidae) Прикарпаття // Тези доповідей I конференції молодих учених західних областей УРСР. – Львів, 1972. – С.66–67.
3. Штакельберг А.А. Отряд Diptera – двукрылые // Г.Я.Бей-Бисенко (Ред.). Определитель насекомых европейской части СССР. – Л.: Наука, 1969. – Т. 5. – Ч. 1. – С.7–96.

АНАЛІЗ ФАУНИ TENTHREDINIDAE (HYMENOPTERA, INSECTA)
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Заброда Вікторія,
V курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – Сіренко А.Г.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Дослідження фауни *Tenthredinidae* важливо для оцінки стану агроценозів та лісових біоценозів, прогнозів спалахів чисельності небезпечних шкідників сільського та лісового господарства. Фауна *Tenthredinidae* Івано-Франківської області вивчена недостатньо.

Протягом 2000–2004 років включно проводилися дослідження фауни *Tenthredinidae* на території Івано-Франківської області. Дослідження показали, що різні види *Tenthredinidae* зустрічаються нерівномірно на території області – має місце мозаїцизм фауни *Tenthredinidae*. У різних біотопах, у різних районах області та в різних стаціонарах у досліджуваній період зустрічалися різні види *Tenthredinidae*. Досліджувалася фауна *Tenthredinidae* у таких стаціонарах на території Івано-Франківської області: А – урочище “Нивки” та урочище “Ельми” (заповідник “Горгани”) – прирічкова лука в долині р. Ситний (урочище “Нивки”) та в долині р. Зубрівка (“Ельми”). В – м. Калуш (Івано-Франківська обл.). Урбоценоз. С – околиці м. Тлумач (Івано-Франківська обл.). Частково урбанізований агроценоз. D – с. Вишнів (Рогатинський р-н, Івано-Франківська обл.). Агроценоз. Е – м. Івано-Франківське. Урбоценоз. F – м. Яремча (Надвірнянський р-н, Івано-Франківська обл.). Урбоценоз з елементами агроценозу. G – урочище “Альбін” – гірський масив Чивчини, прирічкова заболочена лука р. Чорний Черемош. H – долина р. Погорілець (с. Зелене, Верховинський р-н, Івано-Франківська обл.). Прирічкові луки. Види *Tenthredinidae*, які були виявлені у різних стаціонарах Івано-Франківської області, показані в табл. 1.

Таблиця 1. Види *Tenthredinidae*, виявлені у різних стаціонарах Івано-Франківської області.

№ з/п	Види	Стаціонар							
		A	B	C	D	E	F	G	H
1	<i>Allantus arcuatus</i> Forster, 1854	-	+	-	+	-	-	-	-
2	<i>Allantus rossii</i> Panzer, 1805	+	+	-	-	-	-	+	-
3	<i>Allantus scrophulariae</i> Panzer, 1805	-	-	-	+	-	-	-	+
4	<i>Allanthus vespa</i> Retzius, 1783	-	-	-	-	+	-	-	-
5	<i>Arge berberidis</i> Fabricius, 1792	-	-	-	+	-	-	-	-
6	<i>Arge melanochoa</i> Linnaeus, 1758	-	+	-	-	-	+	-	-
7	<i>Arge ciliaris</i> Fabricius, 1792	+	-	-	-	-	-	-	-
8	<i>Athalia colibri</i> Christ, 1791	-	+	+	+	-	-	+	+
9	<i>Athalia glabricollis</i> Christ, 1791	-	+	+	-	+	-	-	+
10	<i>Croesis varus</i> Schrank, 1828	-	-	-	+	-	-	-	-

11	<i>Dolerus dubius</i> Linnaeus, 1758	-	-	-	+	+	-	-	-
12	<i>Dolerus gonager</i> Linnaeus, 1758	-	-	-	-	+	-	-	-
13	<i>Emphytus cinctus</i> Fabricius, 1792	-	-	-	+	-	-	-	-
14	<i>Eriocampa umbratica</i> Panzer, 1805	-	+	-	-	-	-	-	-
15	<i>Hemichroa alni</i> Forster, 1854	-	-	-	-	-	+	-	-
16	<i>Pachyprothasis rapae</i> Retzius, 1783	-	-	+	-	-	-	+	-
17	<i>Rhogogaster viridis</i> Linnaeus, 1792	-	-	-	-	-	-	+	-
18	<i>Schizocera furcata</i> Vill, 1832	-	+	-	-	-	-	-	-
19	<i>Schizocera geminata</i> Vill, 1832	+	-	-	-	-	-	+	-
20	<i>Tenthredo albicornis</i> Fabricius, 1792	+	-	-	-	-	-	+	-
21	<i>Tenthredo atra</i> Linnaeus, 1758	+	-	-	+	-	-	-	+
22	<i>Tenthredo flavicornis</i> Fabricius, 1792	-	-	-	+	-	-	-	-
23	<i>Tenthredo mesomelas</i> Fabricius, 1792	+	-	-	-	+	-	+	-
24	<i>Tenthredo sobina</i> Fabricius, 1792	-	-	-	-	-	-	+	-
25	<i>Taxonus equipium</i> Panzer, 1805	-	-	-	-	+	-	-	-
26	<i>Tomostethus ephippium</i> Graue, 1865	-	+	-	-	-	-	-	-
27	<i>Tomostethus funereus</i> Graue, 1865	-	+	+	-	-	-	-	-
28	<i>Tomostethus luteiventris</i> Graue, 1865	-	+	-	-	-	-	-	-

Усього було виявлено на території області 28 видів *Tenthredinidae*. Як бачимо, видів, що зустрічаються в усіх досліджених стаціонарах, немає. 15 із 28-ми виявлених видів зустрічаються виключно в одному з досліджених стаціонарів. Фауна *Tenthredinidae* різних стаціонарів Івано-Франківської області відрізняється за своїм видовим складом.

1. Гамаюнова С.Г., Новак Л.В., Войтенко Ю.В. Массовые хвое- и листогрызущие вредители леса. – Харьков, 1999. – 172 с.
2. Гусаковский В.В. Насекомые перепончатокрылые. – Т. 2. Фауна СССР. – Вып.2. Пилильщики. – М.: Наука, 1947. – 300 с.
3. Малышев С.И. Перепончатокрылые, их происхождение и эволюция. – М.: Наука, 1959. – 360 с.
4. Медведев Г.С. (ред.). Определитель насекомых европейской части СССР. – Т. III. Перепончатокрылые. – М.: Наука, 1988. – 286 с.
5. Abe M., Smith D.R. The genus-group names of Symphyta (Hymenoptera) and their type species // Esakia. – 1991. – № 31. – P.80-115.

ЗЕМЕЛЬНИЙ КАДАСТР ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ткач Н.,
IV курс, Інститут природничих наук.
Науковий керівник – *Кравець Я.С.*,
кандидат технічних наук, доцент.

Земельний кадастр – багаторівнева інформаційна система, яка містить відомості й документи про правовий, природний та господарський стани земельного фонду. Державний земельний кадастр створюється для забезпечення органів влади, фізичних і юридичних осіб відомостями про стан земель із метою регулювання земельних відносин та раціонального використання земельного фонду.

Земельно-кадастрову документацію представляють у вигляді кадастрових планів та карт, окремих схем і графіків, а також текстовою й цифровою інформацією. Дана документація включає в себе відомості про права на власність на окремі земельні ділянки. Вся документація створюється відповідно до існуючих нормативних вимог ведення державного земельного кадастру.

Основними земельно-кадастровими даними є відомості про правовий, природний та господарський стани земель. Реєстрація інформації земельного кадастру складає цілу низку систематизованих даних про права власності та користування землею, угоди на її оренду, облік кількості і якості земель, їх бонітування, зонування території населених пунктів за різними природними й соціально-економічними факторами й економічну оцінку земель.

Оперативність і точність даних земельного кадастру забезпечуються проведенням топографо-геодезичних, ґрунтових, економічних та інших спеціальних робіт, а також встановленням прав власності на землю чи користування нею, проведенням бонітування ґрунтів і економічною оцінкою земель, зонуванням територій населених пунктів.

Важливим завданням державного земельного кадастру є всебічне вивчення земельних ресурсів країни для організації найбільш повного, раціонального та ефективного використання земель та їх охорони, планування народного господарства, меліорації земель і хімізації сільського господарства, а також проведення інших заходів, пов'язаних з використанням земель. Раціональне й ефективне використання земельних ресурсів означає розподіл земельного фонду країни між категоріями земель, максимальне одержання сільськогосподарської продукції з одиниці земельної площі при мінімально необхідних затратах праці та засобів виробництва, збереження і систематичне підвищення родючості землі.

Розвиток сільського господарства потребує вдосконалення управління, планування й економічного стимулювання у всіх галузях агропромислового комплексу з максимальною орієнтацією на досягнення високих кінцевих результатів, забезпечення високих темпів розвитку виробництва на основі впровадження досягнень науки і передового досвіду.

Переведення земель з однієї категорії в іншу здійснюється державними органами влади відповідно до планів і прогнозів використання земельних

ресурсів, накреслених у схемах землевпорядкування на найближчу й віддалену перспективи. Родючі землі, придатні для потреб сільського господарства, надаються в першу чергу сільськогосподарським підприємствам, громадянам для ведення сільського господарства. Для будівництва підприємств, залізниць і автомобільних доріг надаються землі гіршої якості.

Необхідною умовою раціонального використання земель є стійке землекористування, при якому його площа і межі не зазнають зміни в часі. Отже, матеріали кадастру широко застосовуються при вирішенні багатьох питань, пов'язаних із використанням земельних ресурсів. За допомогою цих матеріалів встановлюють завдання щодо підвищення продуктивності використання земельних ресурсів, здійснення контролю за їх виконанням, дається оцінка економічної ефективності запланованих заходів.

1. Магазинщиков Т.А. Земельний кадастр. – Львів: Світ, 1991. – 452 с.; Перович Л., Волосецький Б. Основи кадастру. – Львів – Коломия, 2000. – 130 с.
2. Інструкція топографічної зйомки в масштабах 1:5000, 1:2000, 1:1000, 1:500. – Київ: ГУГК, 1998.
3. Волосецький Б. Про точність кадастрових планів. Зб. "Геомоніторинг-99". – Львів, 1999. – С.89–92.
4. Маслова А.В., Юнусов А.Г., Горохов Г.Н. Геодезические работы при землеустройстве. – Москва: Недра, 1990. – 215 с.
5. Перович Л. Основні види кадастрів в Україні та їх функціональне призначення. Зб. "Geodezia inzynieryjna i katastr w gospodarce narodowej". – Lwow – Rzeszow, 1998.

ЕКОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ОЦІНКИ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЛІСІВ

Лепецька Лідія,
II курс, Інститут туризму і менеджменту.
Науковий керівник – *Калуцький І.Ф.*,
доктор сільськогосподарських наук, професор.

Важливим економічним і соціальним завданням є розвиток організації відпочинку людини. Для вирішення цієї проблеми пропонується найбільш повно й ефективно використовувати лісові рекреаційні ресурси при умові комплексного природокористування й охорони лісових територій [3].

Головним завданням лісової рекреації є забезпечення емоціональної обстановки й мікроклімату, які би позитивно впливали на організм людини, сприяли відновленню його фізичних сил і задоволенню духовних вимог. Рекреаційні і санітарно-гігієнічні функції лісу тісно пов'язані між собою. Рекреаційні потреби суспільства забезпечуються за рахунок усіх компонентів лісу: рослин, тварин, лісових озер, потічків, річок, полян, а в гірських лісах – полонин, а також повітря, настоящего на всьому цьому біорізноманітті. Тут виникають численні зв'язки людини й природи [2].

Щороку в лісах України збирають десятки тисяч тонн дикоростучих плодів, ягід та грибів (утилітарна рекреація).

Відпочинок людини в лісовій зоні зміцнює її здоров'я, знімає фізичну й емоціональну напругу, поновлює творчі сили.

Суть рекреації відпочинку являє собою поєднання двох якостей: потребу і функцію діяльності людини у вільний час. Потреба є засіб життя людини як біологічного й соціального організму. Структура рекреаційних потреб має різні типи і рівні. Частіше за все виділяються дві якісно різні групи потреб:

1) фізична потреба самозбереження й продовження людського роду, тобто збереження здоров'я, складовою частиною якої є лікування й оздоровлення;

2) фізичні, соціальні й інтелектуальні потреби в різних видах відпочинку, в спілкуванні, саморозвитку, пізнанні.

Усі ці потреби можуть бути реалізовані в процесі рекреаційної діяльності. Отже, будь-яка рекреаційна діяльність задовольняє майже всі ці потреби, але в кожному конкретному випадку їх питома вага й значення різні. Функції рекреації можна класифікувати на такі групи: економічну, медико-біологічну, соціально-культурну й політичну [1].

В економічній групі головне місце належить відтворенню робочої сили – безперервне відновлення і підтримання фізичної сили й розумових здібностей людини, поновлення й підвищення кваліфікації робітників, забезпечення росту їх загальноосвітнього і професійного рівня.

Велике значення у відтворенні робочої сили, продовженні трудової активності працівників мають рекреаційні заходи, які ведуться в комплексі з ранньою медико-соціальною профілактикою й реабілітацією. Збільшення трудового потенціалу безпосередньо пов'язано із зниженням захворювань, інвалідності, смертності населення. Тому викликає велику цікавість розгляд економічних аспектів впливу рекреації на працездатність населення.

Медико-біологічна група складається з санаторно-курортного лікування й оздоровлення через туризм, шляхом зняття виробничої і невиробничої психологічної втоми людини.

Соціально-культурна група є важливою функцією рекреації. Культурні або духовні потреби – це пізнання в найширшому розумінні, пізнання навколишнього світу і свого місця в ньому, пізнання сенсу й призначення свого існування.

Політична група рекреації найкраще вираження дістає через туризм. Внутрішній туризм із самого початку був пов'язаний з патріотичним рухом, вихованням у населення любові до батьківщини на основі знайомства з природою, історичним минулим, місцями історичних подій тощо.

Для оцінки ступеня використання лісових рекреаційних ресурсів мають бути враховані всі їх функції, які сприяють відпочинку, оздоровленню, санаторно-курортному лікуванню, вихованню та духовному розвитку населення.

Висновок. Підсумовуючи вище викладене приходимо до висновку, що оцінка рекреаційних ресурсів лісів має комплексний характер. Вона має враховувати економічну, медико-біологічну, соціально-культурну, політичну та інші функції.

1. Генсирук С.А., Нижник М.С., Возняк Р.П. Рекреационное использование лесов. – К.: Урожай, 1983. – 248 с.
2. Кравців В.С., Атапей І.М. Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу лісів. – Львів, 1994. – 38 с.
3. Середін В.І., Парпан В.І. Ліс база відпочинку. – Ужгород, 1988. – 110 с.
4. Туцца Ю.Ю. Экономические проблемы комплексного использования и охраны лесных ресурсов – Львов: Изд-во “Выща школа”. – 216 с.

ВИТОКИ СТАНОВЛЕННЯ ВЕЛИКИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ВІДКРИТТІВ

*Кульчицька Олена,
II курс, Інститут туризму менеджменту.
Науковий керівник – Гуменюк Г.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент.*

Епоха Великих географічних відкриттів розпочалася зі знаходженням Колумбом Америки. Подальші відкриття часто ототожнюють із конкістадорськими завоюваннями або, у кращому випадку, з навколосвітньою подорожжю Магеллана. У більшості літературних джерел та підручників не називаються імена багатьох відкривачів нових земель, хоч їхній внесок у подальшу історію відкриттів був вагомим. Отже, питання Великих географічних відкриттів важливе для досліджень у галузі історії туризму та історії середньовіччя в цілому.

Основними джерелами для дослідження даного питання є праці з все-світньої історії та роботи з дослідження великих відкриттів минулого. Вагомий внесок у дослідження даної проблеми зроблений Дмитром Таболкіним, яким зібрано та систематизовано великий обсяг інформації з цього питання, а також Вадимом та Йосифом Магидовичами, якими епоха Великих географічних відкриттів була досліджена детальніше. Труднощі при розробці проблеми викликає об'єм друкованих видань, що, у свою чергу, зумовлено невеликою кількістю письмових згадок, які стосуються початку епохи Великих відкриттів.

Метою статті є визначення основних передумов здійснення подорожей у середньовіччі, а також окреслення перших Великих відкриттів, які значно вплинули на подальший хід епохи.

II половина ХХ століття стала відправним пунктом у розвитку сучасних знань про Землю. Розпочалась епоха Великих відкриттів у 1492 р., коли Колумб досягнув Америки. Політико-географічна ситуація того часу передбачала одноосібне панування Венеції у Середземному морі, що означало її повний контроль над імпортом товарів до Європи, де індійські товари, а особливо прянощі, цінувалися на вагу золота. Саме тому в IV–VI століттях більшість подорожей здійснювалася з метою торгівлі та здобуття географічних знань; знаходження шляхів до Індії в обхід інших країн та завойування й колонізації земель; пошуків міфічних островів (Бразил та Антиль), міст (сім міст Сиволи) та країн (Ельдорадо, короля-священника Іоана). Зазвичай подорожі були викликані можливістю знайти золото або дорогоцінні товари, які могли б принести багатство.

Найчисленнішими були відкриття, пов'язані з пошуками Індії, які здійснювалися у двох напрямках: західному та південному. Західний шлях передбачав подолання Атлантичного океану, недослідженого на той час. За підрахунками, там і повинна була бути Індія. До мандрівників, які здійснили вагомі відкриття на цьому шляху, належать К. Колумб, А. Веспуччі та Дж. Кабот. Здобутком Колумба можна назвати започаткування традиції розробки західного маршруту та перше офіційне Європейське відкриття Америки. В результаті його чотирьох експедицій було відкрито ряд приамериканських островів (серед них Ямайка, Куба, Гаїті, Пуерто-Рико та ін.), а у 1498 р. і південноамериканський континент вище р. Ориноко. Але першим, хто припустив, що новознайдені землі не належать Азії, а є новим материком, "Новим Світом" був Америго Веспуччі. У 1501 р. на його честь материк було названо Америкою. Веспуччі брав участь у двох португальських експедиціях в нові землі. За деякими дослідженнями, ним вивчено бразильський берег та відкрито ріку Амазонка.

Джон Кабот, італійський мореплавець, зробив висновок, що західний шлях "до Індії" коротший у північній частині земної кулі ніж на екваторі, та здійснив дві експедиції. Існує припущення, що у 1497 р., за 14 місяців до Колумба, Дж. Кабот вклав півострів Лабрадор і ступив на континентальну американську землю. Відомо, що у другій експедиції було досліджено східний берег Північної Америки далеко на південний схід (від затоки Делавер до Флориди).

Пошуки південного шляху в Індію започаткував португальський принц Генріх Мореплавець. Він споряджав експедиції, внаслідок яких було досліджено весь північно-західний берег Африки, а також відкрито Сенгал та Зелений Мис. Король Жуан II продовжив справу Мореплавця і у 1487 р. спорядив експедицію на чолі з Бартоломеу Діасом, який обігнув африканський континент і дійшов до великої ріки, яку назвали Ріу-ді-Інфанті. Заслугою експедиції було відкриття Мису Доброї Надії (надії досягти Індії). Досягти мети вдалося лиш експедиції португальського мореплавця Васко да Гама. Мандрівники пройшли шляхом Діаса до Мису Доброї Надії, далі – до р. Замбезі – о. Мозамбік – та вздовж мусульманських земель дійшли до Малабарського берега, відкривши європейцям у 1498 р. південний шлях до Індії.

Саме ці події викликали зацікавлення сучасників географією Землі та бажання знаходити й досліджувати нові землі. Пізніше французами було досліджено сучасні канадські землі, Баренц почав вивчення Північного Льодовитого океану, російські козаки – освоєння Сибіру, а Магелланом було здійснено навколосвітню подорож, яка навки розвіяла сумніви щодо форми земної кулі та довела єдність Світового океану. У цілому, почалося пошуків морських і сухопутних подорожей з метою знаходження та вивчення невідомих земель, що, в кінцевому результаті, призвело до формування сучасної карти світу.

Багато географічних об'єктів, які згадуються у корабельних журналах та описах подорожей, досі не ідентифіковані зі сучасною картою світу. Незважаючи на велику історичну віддаленість епохи від наших днів, учені завдяки архівним матеріалам знаходять та уточнюють маршрути подорожей і їх причини, біографічні дані мореплавців та принаймні приблизні дати вагомих відкриттів.

1. Магидович В.И., Магидович И.П. Очерки по истории географических открытий. Эпоха великих открытий. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2003. – 639 с.
2. Таболкин Д. 100 Великих путешественников. – Харьков: Фолио, 2004. – 512 с.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

Возняк Ольга,
II курс, Інститут туризму і менеджменту.
Науковий керівник – *Гуменюк Г.М.,*
кандидат педагогічних наук, доцент.

Протягом кількох останніх десятиліть у всьому світі спостерігається швидке зростання популярності туризму. Він має велике соціальне, оздоровче значення щодо покращення фізичних, інтелектуальних здібностей людини. Україна з її вигідним географічним положенням у центрі Європи й багатим туристсько-рекреаційним потенціалом має увійти до найбільш розвинених туристських держав світу. В розвитку національного туризму помітну роль відіграє спортивно-оздоровчий туризм. Він є найбільш доступною й масовою формою активного відпочинку, пізнання і вивчення навколишнього світу.

Проблемами теоретико-методичних основ організації спортивно-оздоровчого туризму займалися: Ю.Н. Федотов (дослідження проблем організації змагань із гірського туризму, фізичної підготовки туриста), І.Е. Востоків (основи класифікацій пішохідних маршрутів), А.А. Булгаков (велосипедний туризм), В.Ю. Попчиновський (організація і проведення туристичних походів), С.Я. Харін (гірськолижний туризм), О.Ю. Дмитрук і Ю.В. Щур (розробили теоретичні положення, методичні рекомендації і практичні поради для майбутніх фахівців спортивно-оздоровчого туризму).

Мета роботи – обґрунтування теоретико-методичних основ організації спортивно-оздоровчого туризму на сучасному етапі.

Становлення теоретико-методичних основ розвитку спортивного туризму відноситься до 70-х рр. ХХ ст. і пов'язано в першу чергу з регулярним проведенням всесоюзних науково-практичних конференцій з актуальних проблем самодіяльного туризму, де й обговорювалося багато питань щодо теоретико-методичних проблем розвитку спортивно-оздоровчого туризму. Вже тоді поставали такі актуальні проблеми спортивного туризму: виховні функції туризму; місце туристських нормативів; організація й управління самодіяльним туризмом; проблеми розробки випуску й експлуатації туристичного спорядження [1; 2].

Наукове значення теорії спортивного туризму визначається необхідністю вироблення поглядів, ідей, що спрямовані на вивчення, тлумачення й узагальнення фактів, які мають відношення до спортивно-оздоровчого туризму. Місце теорії спортивного туризму не обмежується лише узагальненням досвіду, а пов'язане з перенесенням його в нові умови, в результаті чого відкриваються

нові перспективи в цьому виді людської діяльності. Практичне значення теорії спортивного туризму зводиться до ознайомлення людей, які проводять свій вільний час у походах чи подорожах.

Характерною ознакою спортивно-оздоровчого туризму є різноманітність його форм та організацій: походи, змагання, експедиції та ін. За ступенем організованості спортивно-оздоровчий туризм поділяють на самодіяльний та плановий. Залежно від засобів пересування його поділяють на: пішохідний, гірський, лижний, водний, велосипедний, кінний тощо. У наш час розроблені методичні основи категорій туристичних маршрутів та основи їх організацій. Залежно від перешкод, району і новизни маршруту, а також від протяжності бувають походи вихідного дня, категорійні, не категорійні.

Визначальне значення для спортивного туризму в Україні має Федерація Спортивного туризму України, створена у 2001 році. При ній діє маршрутно-кваліфікаційна комісія, яка й розробляє методичні основи туристичних маршрутів; зараховує похід; перевіряє маршрутну документацію; надає консультації.

Методологічною основою теорії спортивного туризму є діалектичний та історичний матеріалізм. Застосування діалектичного матеріалізму дозволяє простежити весь хід розвитку спортивно-оздоровчого туризму, його організацію і взаємодію з іншими сторонами життя суспільства.

В Україні головною перешкодою в розвитку спортивно-оздоровчого туризму є, в першу чергу, тяжке становище, в якому знаходиться наша країна. Упродовж останніх років в Україні організовано та проведено низку національних і міжнародних заходів із різних видів спортивно-оздоровчого туризму, що свідчить про його розвиток у нашій державі, а особливо у Карпатському регіоні, де сьогодні велику популярність мають гірськолижний туризм (взимку), пішохідні маршрути з пізнавальною метою по Карпатах (влітку), а в перспективі такі види спортивно-оздоровчого туризму, як кінні прогулянки, екстремальний вид туризму – сплав на байдарках, спелеолічний туризм.

1. Федотов Ю.Н., Востоков И.Е. Спортивно-оздоровительный туризм. – М.: Советский спорт, 2003. – 328 с.
2. Щур Ю.В., Дмитрук О.Ю. Спортивно-оздоровчий туризм. – К.: Альтерпрес, 2003. – 232 с.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

<i>Заячківська Тетяна.</i> ВЧЕННЯ ПРО РЕЛІГІЮ У КЛАСИКІВ МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ.....	3
<i>Савчак Галина.</i> ПАТОПСИХОЛОГІЯ ГІПЕРТОНІЧНОЇ ХВОРОБИ.....	4
<i>Одинець Юлія.</i> ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДІЙ СІМ'І.....	6
<i>Шеремета Вікторія.</i> ЗМІСТ ТА ФУНКЦІЇ ЕКСТЕРНАЛІЗАЦІЇ В ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	8
<i>Подолько Катерина.</i> ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА І ЗМІ: АКТУАЛІЗАТОРСЬКА І МАНІПУЛЯТОРСЬКА ПАРАДИГМИ.....	9
<i>Пітулей Вікторія.</i> ПСИХОДІАГНОСТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖСТАТЕВИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ВІДМІННОСТЕЙ.....	11
<i>Андрійчук Лідія.</i> ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ПІДЛІТКА.....	13
<i>Андрусяк Уляна.</i> СУТНІСТЬ САМООСВІТИ ТА ЇЇ РОЛЬ В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....	15
<i>Суканець Ірина.</i> ПРОБЛЕМА ДУХОВНОСТІ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФІЇ М.БЕРДЯЄВА.....	16

ІСТОРІЯ

<i>Бориняк Олег.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ АРМІЇ КРАЙОВОЇ НА ТЕРЕНАХ ЗАХІДНОЇ БІЛОРУСІ В (1941-1943 рр.): СПРОБА ІСТОРІОГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ.....	19
<i>Саганюк Володимир.</i> ГРОШОВИЙ ОБІГ ГАЛИЧИНИ ХХ СТОЛІТТЯ”.....	21
<i>Мислюк Юлія.</i> ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ.....	22
<i>Крижанівська Оксана.</i> КАЛЕНДАРНІ І РОДИННІ ОБРЯДИ ТЛУМАЧЧИНИ (НА МАТЕРІАЛАХ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЧАСТИНИ РАЙОНУ).....	24
<i>Синиця Наталія.</i> МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	26
<i>Лецишин Ростислав.</i> ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ ПОЛЯКІВ У ГАЛИЧИНІ У 1868–1914 рр.....	28
<i>Ілин Любомир.</i> УКРАЇНЦІ ТА ПОЛЯКИ В ГАЛИЦЬКОМУ СЕЙМІ (1868–1914 рр.)....	30

ФІЛОЛОГІЯ

<i>Лужний Тарас.</i> СУЧАСНИЙ СТУДЕНТСЬКИЙ АНТРОПОНІМІКОН.....	32
<i>Криницька Ольга.</i> КОМУНІКАТИВНИЙ ШУМ І СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНА ПРОГРЕСІЯ ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ П'ЕСИ В.ВИННИЧЕНКА “БРЕХНЯ”).....	34
<i>Стасюк Галина.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (НА ОСНОВІ ДРАМАТИЧНОЇ ПОЕМИ “НА ПОЛІ КРОВІ”).....	36
<i>Литвин Ольга.</i> ПРОСПЕКТИВНІ ВІДНОШЕННЯ У МОВЛЕННСВИХ АКТАХ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ).....	37
<i>Пазина Ірина.</i> ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (НА ПРИКЛАДІ ІМЕННИКА).....	39
<i>Павлишинець Олена.</i> УНІКАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК НОСІЙ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ.....	41
<i>Довга Валентина.</i> ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПОДВІЙНОГО БАЧЕННЯ В РОМАНАХ Ф.С.ФІЦДЖЕРАЛЬДА.....	44

ЕКОНОМІКА

<i>Романюк Дмитро.</i> РОЗВИТОК ТУРИЗМУ НА ПРИКАРПАТТІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПІДВИЩЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В РЕГІОНІ.....	46
<i>Луцан Ірина.</i> СУТЬ ТА ОСНОВНІ ФОРМИ РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	48
<i>Курило Оксана.</i> СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ І СТРУКТУРИ НАСЕЛЕННЯ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА УКРАЇНИ.....	49
<i>Глазкова Анна.</i> СИСТЕМА МАРКЕТИНГОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ.....	52
<i>Бучковська Ганна, Говзан Світлана.</i> ПОБУДОВА БУХГАЛТЕРІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ТИПУ.....	54
<i>Пляс Ольга.</i> РОЛЬ ПРЯМОЇ РЕКЛАМИ ТА PR У ПРОСУВАННІ НА РИНОК НОВОЇ ТОРГОВОЇ МАРКИ.....	57
<i>Мачошак Оксана.</i> ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК ПРИКАРПАТТЯ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	58
<i>Лотоцька Мар'яна.</i> ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС ГАТТ/СОТ.....	60

ПРАВОНАВСТВО

<i>Цюрпіта Наталія.</i> ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ.....	63
<i>Глуханюк Юлія.</i> ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ (1991–1996 рр.).....	65
<i>Васильєва Вікторія.</i> ПОНЯТТЯ, СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА.....	66
<i>Ковалишин Олександр.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗНАКІВ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ.....	68
<i>Федорак Леся.</i> ОБСТАВИНИ, ЩО ПОМ'ЯКШУЮТЬ ТА ОБТЯЖУЮТЬ ПОКАРАННЯ, У ЗАКОНОДАВСТВІ, ТЕОРІЇ, ПРАКТИЦІ.....	70
<i>Грицак Ольга.</i> ТРЕТЕЙСЬКИЙ РОЗ'ЯД ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ.....	72
<i>Мазурик Мар'яна.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДУ ПРИСЯЖНИХ.....	74
<i>Гуцуляк Галина.</i> ЗАКОНОДАВСТВО ПРО МІЖНАРОДНУ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ.....	76
<i>Габлей Наталія.</i> ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ РОСЛИННОГО СВІТУ.....	78
<i>Осядач Наталія.</i> ВІДМІННІСТЬ ПОГЛЯДІВ НА ПРАВО І ДЕРЖАВУ І.КАНТА І В.-Ф.ГЕГЕЛЯ.....	80

ПЕДАГОГІКА

<i>Радьо Тетяна.</i> ВИКОРИСТАННЯ СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНИХ СХЕМ ЯК ЗАСОБУ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОРГАФІЇ.....	82
<i>Нисторук Надія, Корпан Христина, Заздра Олександра.</i> ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ НА РУБЕЖІ ХХ-ХХІ СТОЛІТТЯ.....	84
<i>Салига Наталія.</i> ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ МИХАЙЛА БАЗНИКА.....	86
<i>Соловій Наталія.</i> ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ ЯК ЗАСІБ МОВЛЕННСВОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	88
<i>Коцан Людмила.</i> ПЕДАГОГІЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕВА ЯСИГНЧУКА.....	89
<i>Гребінь Ірина.</i> НАРОДНА ПЕДАГОГІКА ПРО ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЯКОСТЕЙ (ДОБРОТИ, ЧЕСНОСТІ, ПРАЦЬОВИТОСТІ).....	92
<i>Бодоряк Ольга.</i> ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ.....	94
<i>Білик Ольга.</i> ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ВІТЧИЗНЯНИЙ ПЕДАГОГІЦІ.....	96

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

<i>Деревицька Ольга.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОБУТУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ДРАМИ В ГАЛИЧИНІ.....	98
<i>Козут Лариса.</i> ЖАНР ОБРОБКИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ В ТВОРЧОСТІ ОКСАНИ ГЕРАСИМЕНКО.....	100
<i>Новицька Ольга.</i> ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА УКРАЇНСЬКОЇ ЗАХІДНОЇ ДІАСПОРИ (II пол. ХХ ст.).....	102
<i>Довганюк Мирослава.</i> СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРТЕПІАННОЇ МУЗИКИ М.К. ЧЮРЛЬОНІСА.....	103
<i>Русак Степан.</i> СПЕЦИФІКА ФЛЕЙТОВОГО ВИКОНАВСТВА У ТВОРЧОСТІ ВІДЕНСЬКИХ КЛАСИКІВ.....	105
<i>Винор Андрій.</i> ПРОФЕСІЙНО – ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М.ВОЛОШИНА.....	107
<i>Світлана Дутка.</i> МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ В КУЛЬТУРІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.....	109
<i>Ковалик Оксана.</i> ХУДОЖНЬО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИШИТОЇ СОРОЧКИ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ.....	111
<i>Корпанюк Марія.</i> ВАСИЛЬ СЕМЕНОВИЧ КОРПАНЮК – ПРОДОВЖУВАЧ СЛЯВНОГО РОДУ.....	113
<i>Кравченко Наталія.</i> ГЕОМЕТРИЧНІ І МЕХАНІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ТКАНИНИ, ЯК ФАКТОР ФОРМОУТВОРЕННЯ ОДЯГУ.....	115
<i>Шамотайло Анна.</i> МЕБЛІ ТА ІНТЕР'ЄР СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ І ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ МЕБЛЕВИХ ВИРОБІВ ТА ІНТЕР'ЄРУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	118

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

<i>Олексин Ігор.</i> ВПЛИВ ГІПОКІНЕЗІЇ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ОРГАНІЗМУ ШКОЛЯРІВ.....	120
<i>Гуцуляк Іван.</i> ПРОФІЛАКТИКА ПОРУШЕНЬ ПОСТАВИ У ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	121

ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

ФІЗИКА

<i>Дузінкевич Петро.</i> МАГНІТНА МІКРОСТРУКТУРА ПРИПОВЕРХНЕВОГО ШАРУ ЕПІТАКСІЙНИХ ПЛІВОК ЗАЛІЗО-ІТРІЄВОГО ГРАНАТУ, ІМПЛАНТОВАНИХ ІОНАМИ ГЕЛІЮ.....	124
<i>Вилка Ігор.</i> ВПЛИВ РЕЖИМІВ НАНОТЕХНОЛОГІЇ НА МАГНІТНІ ВЛАСТИВОСТІ ФЕРИТІВ.....	126
<i>Волошин Василь.</i> ЕЛЕМЕНТНИЙ СКЛАД ПОВЕРХНІ ТОНКИХ ПЛІВОК CaF ₂	127
<i>Погрібний Анатолій.</i> МЕТОДИ СТВОРЕННЯ КОНТАКТІВ МЕТАЛ-НАПІВПРОВІДНИК.....	129
<i>Зіньковський Богдан, Матура Вадим, Дикин Наталія.</i> РОЗРОБКА АСУ ФІЗИЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРИРОДНИЧИХ НАУК НА БАЗІ ОС LINUX І СЕРВЕРА БД POSTGRESQL.....	130
<i>Олексин Оксана.</i> ВИСОКОКОНТРАСТНА ПРОЕКЦІЙНА ЛІТОГРАФІЯ ДЛЯ СУБМІКРОННОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВІС.....	132
<i>Шеремета Тарас.</i> АТОМНО-СИЛОВА МІКРОСКОПІЯ КВАНТОВИХ ТОЧОК RbTe/VAF ₂ ВИРОЩЕНИХ МЕТОДОМ ГАРЯЧОЇ СТІНКИ.....	134
<i>Задніпряний Денис.</i> ФІЗИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ MgZn-ФЕРИТІВ ПОБЛИЗУ ФАЗОВОГО ПЕРЕХОДУ II РОДУ.....	136

БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ

Поліник Світлана. ВПЛИВ ТЕМПЕРАТУРНОГО ФАКТОРА НА СПЕРМАТОГЕНЕЗ В ЕКСПЕРИМЕНТІ.....	138
Ніколасва Тетяна. АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ДАВНІХ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПРОЖИВАЛИ В ОКОЛИЦЯХ М.ТИСМЕНИЦЯ.....	139
Карбівська Діана. ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЧАГАРНИКІВ (ЧОРНОЇ СМОРОДИНИ) НА ЕРОДОВАНИХ ЗЕМЛЯХ ГОСПОДАРСТВА ІМ. С.БАЛАБАНИКА КОЛОМИЙСЬКОГО РАЙОНУ.....	141
Шевчук С. ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ SYMPHYTUM OFFICINALE L. В ПОКУТСЬКОМУ ПЕРЕДКАРПАТТІ.....	143
Жирак Руслан. ФАУНІСТИЧНИЙ ОГЛЯД ДЖМЕЛІВ (HYMENOPTERA, APIDAE, VOMBUS) ПІВНІЧНО-СХІДНОГО МЕГАСХИЛУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ.....	144
Мельник Сергій. ПРО ЗНАХІДКИ РІДКІСНИХ ВИДІВ SYRPHIDAE (DIPTERA, INSECTA) В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	146
Заброда Вікторія. АНАЛІЗ ФАУНИ TENTHREDINIDAE (HYMENOPTERA, INSECTA) ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	148
Ткач Н. ЗЕМЕЛЬНИЙ КАДАСТР ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	150
Лепецька Лідія. ЕКОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ОЦІНКИ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЛІСІВ.....	151
Кульчицька Олена. ВИТОКИ СТАНОВЛЕННЯ ВЕЛИКИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ВІДКРИТТІВ.....	153
Возняк Ольг. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВОЧОГО ТУРИЗМУ.....	155

Еврика – VI. Збірник студентських наукових праць. –
Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 160 с.

Старший редактор – Олена БОЙЧУК
Комп'ютерна правка – Лідія КУРІВЧАК, Іван МАРЕНА
Комп'ютерна верстка – Віра ЯРЕМКО
Літературний редактор – Олександра ЛЕНІВ
Коректор – Марія СПЛАВНИК

Здано до набору 3.05.2005 р. Підп. до друку 8.06.2005 р.
Формат 60x84/16. Папір ксероксний.
Гарнітура "Times New Roman Cyr".
Ум. друк. арк.10. Вид. арк.10,5.
Наклад прим. 100. Зам. 632.

Видавництво "Плай"
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57.
Тел. 59-60-51.